

bevit
no.
7400 (2)

1970 MÁJ 19

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

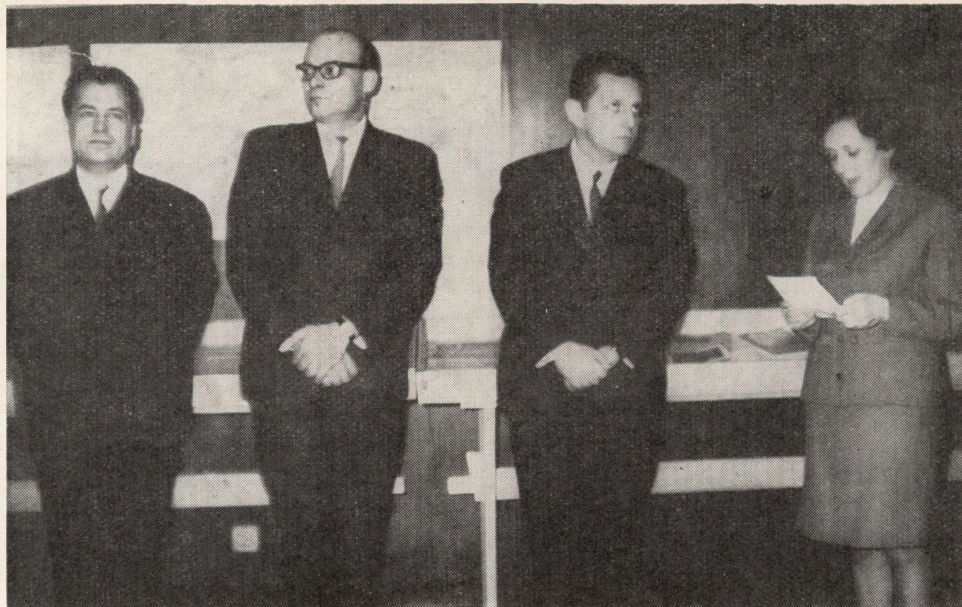
20.

évfolyam

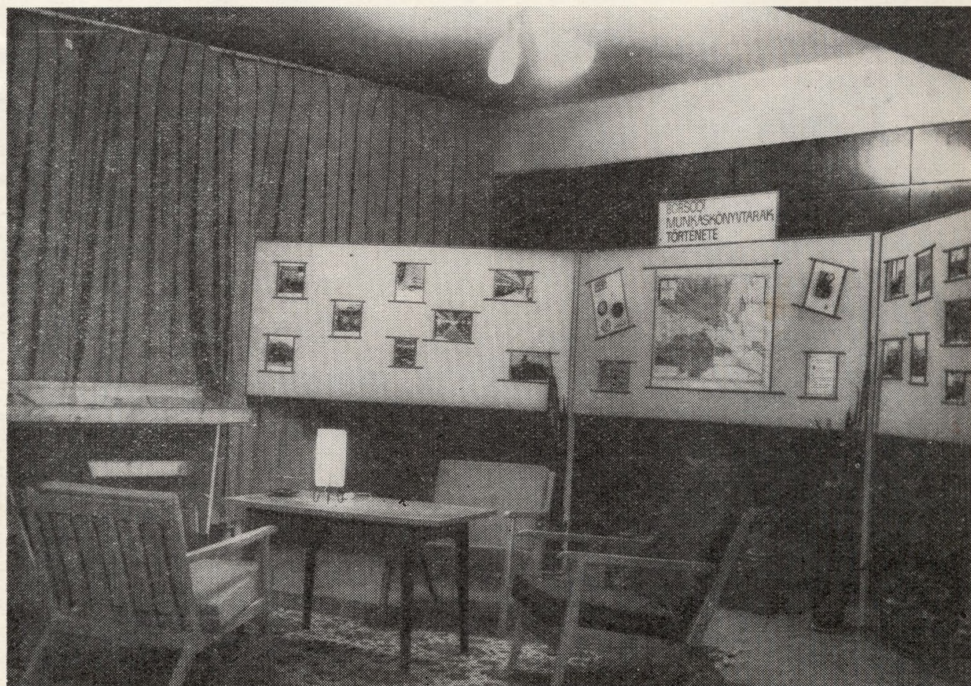
1970

május

5

A borsodi munkáskönyvtárak történetét bemutató fénykép- és dokumentumkiállítást rendezett a megyei SZMT könyvtár a Művelődésügyi Minisztérium Petőfi termében. A megnyitót követően Magyar András SZMT könyvtárvezető előadást tartott a megyei szakszervezeti könyvtármozgalomról, majd levetítették a Munkáskönyvtárak Borsodban című filmet. Képeink: Kondor Istvánné, a könyvtárosztály vezetője megnyitja a kiállítást. Balról a második Molnár János miniszterhelyettes, mellette Sárdi Lajos, a köznevelődési főosztály helyettes vezetője. Alul: részlet a kiállításról

t a r t a l o m

Könyvtáros konferenciára készülünk (<i>Gerő Gyula</i>)	251
N. RÁCZ ARANKA: A 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátása	254
KISFALUDI SÁNDOR: A nevelés és a könyv	260
SZENTE FERENC: Hogy szolgál az olvasószolgálat?	264
SALLAI ISTVÁN: Korszerűek-e a könyvtári alapterületi normák?	267
Tanácskozás a könyvtárak helyismereti munkájáról	271
HORVÁTH TIBOR: Könyvtárgépesítés II. Technikai megoldások	272
OROSZ SÁNDOR: Az építőtáborok lakói 1970-ben is számítanak a könyvtárosok segítségére	274
H. DRECHSLER ÁGNES: Kiegészítő katalógusok a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtáraiban	276
Margó	279
A tanácsi és a szakszervezeti közművelődési könyvtárak és könyv kölcsönzők 1969. évi adatai	280
PÉTER LÁSZLÓ: Műhelykérdések. Újságcikkek címléírása	282
Hírek	284

t á j é k o z t a t ó

BÖLCS ISTVÁN: Olvasók és kultúrák	285
TÜSKÉS TIBOR: A megyei könyvtár vendége voltam	288
DR. KATONA KLÁRA: Elidegenedés, neurózis, olvasás	291
Jaschik Álmos — a könyvtárhigiénikus (<i>Dr. Tombor Tibor</i>)	292

k ö n y v e k r ő l

BOZÓKY ÉVA: Mai őszikék	293
ZOLNAY VILMOS: Új kifejezési eszközök	298
KATONA JENŐ: A magyar műemlékvédelem	301

k é z i k ö n y v t á r

Magyar Statisztikai Források. KWIC Index (<i>Sárdy Péter</i>)	304
---	-----

k ö n y v t á r i s z a k i r o d a l o m

Könyvtártudományi tanulmányok (<i>Kiss István</i>) ...	304
A könyvtári tervezés alapjai (<i>S. I.</i>)	306

ANTAL GYULA — FODOR PÁLNE: Népművelési ismeretek II. (<i>Páldy Róbert</i>)	308
MOLNÁR IMRE: Peremlyukkártyás tájékoztató rendszerek tervezése (<i>Szabó Sándor</i>)	309

bibliográfiák

Új beszélő könyvtár (<i>Bikácsi Lászlóné</i>)	310
Könyvtári kiadványok	312

A borító hátlapján Trojan Marian József ex librise

из содержания

Накануне III. конференции венгерских библиотекарей (беседа с заведующей отделом библиотек Министерства просвещения) (251);
Аранка Н. Рау: Обслуживание молодежи до 18 лет в массовых и школьных библиотеках (254);
Шандор Кишфалуди: Воспитание и книга (260);
Ференц Сенте: Как функционирует отдел обслуживания читателей библиотек? (264);
Иштван Шаллаи: Нормы площади венгерских массовых библиотек и современные требования (267);
Тибор Хорват: Проблемы механизации библиотек II. (272);
 Данные о венгерских массовых библиотеках за 1969 г. (таблица) (280);
Д-р Клара Катона: Отчуждение, невроз, чтение (291).

from the contents

Before the 3rd Conference of Hungarian Librarians (Interview with the Head of the Library Department of the Ministry of Culture) (251);
Mrs Aranka N. Rác: Library services for youth under 18 years in public and school libraries (254);
Sándor Kisfaludi: Education and the book (260);
Ferenc Sente: Do readers' services function well in Hungarian libraries? (264);
István Sallai: Area standards for Hungarian public libraries and the modern requirements (267);
Tibor Horváth: Problems of library mechanization II. (272);
 1969 data on Hungarian public libraries (statistical table) (280);
Mrs Klára Katona: „Alienation”, neurosis and reading (291).

aus dem inhalt

Vor der III. Konferenz der ungarischen Bibliothekaren (Gespräch mit der Leiterin in der Bibliotheksabteilung des Ministeriums für Bildungswesen) (251);
Frau Aranka N. Rác: Bibliothekarische Betreuung und Buchversorgung der Teeneger-Jugend in den allgemeinbildenden- und Schulbibliotheken (254);
Sándor Kisfaludi: Die Erziehung und das Buch (260);
Ferenc Sente: Funktioniert der Leserdienst der Bibliotheken genügend? (264);
István Sallai: Grundflächennormen der ungarischen allgemeinbildenden Bibliotheken und die zeitgemässen Erfordernisse (267);
Tibor Horváth: Die Probleme der Mechanisierung der Bibliotheken II. (272);
 Jahreserhebung 1969 der ungarischen allgemeinbildenden Bibliotheken (Tabelle) (280);
Dr. Klára Katona: Entfremdung, Neurose und Therapie mit Lesen (291).

cikkeink szerzői

Batári Gyula, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Bölcs István*, a Magyar Rádió és Televízió munkatársa; *H. Drechsler Agnes*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; *Gerő Gyula*, a Könyvtáros olvasószervezője; *Horváth Tibor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Dr. Katona Klára* orvos, *Kisfaludi Sándor*, az Országos Pedagógiai Könyvtár osztályvezetője; *Orosz Sándor*, a SZOT munkatársa; *Péter László*, a szegedi Somogyi Könyvtár tudományos főmunkatársa; *N. Rác Aranka*, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács titkára; *Sallai István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ főosztályvezetője; *Sente Ferenc*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Dr. Tombor Tibor*, az Országos Széchényi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Tűskés Tibor* tanár.

Könyvtáros

**A MŰVELŐDESÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA**

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 451-758.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. **Kiadóhivatal:** Budapest, VII., Lenin körút 9-11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. **Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.**

Könyvtáros konferenciára készülünk

A könyvtáros társadalom osztatlan örömmel fogadta a hírt, hogy a népművelési konferencián és az V. nevelésügyi kongresszuson kívül, amelyek minden bizonnyal sok fontos tanulsággal szolgálnak a könyvtárügy számára, a közeljövőben külön könyvtárügyi tanácskozásra is sor kerül. Ennek, a *III. országos könyvtáros konferenciának* megrendezésével kapcsolatban szerkesztőségünk *Kondor Istvánnéhoz*, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztályának vezetőjéhez fordult, hogy tájékoztassa a könyvtárosokat a tanácskozás tárgyáról és az előkészületekről.

— *Mi tette időszerűvé és szükségessé a könyvtáros konferencia megrendezését?*

— Az első nagy országos könyvtáros tanácskozás 1952-ben volt, de a második megrendezése óta is 15 év telt el. Az első — kongresszusnak nevezett — tanácskozás szocialista könyvtári kultúránk akkori alapkérdéseivel foglalkozott: a célokat, a szervezeti formákat, a könyvtári tevékenység tartalmi és módszerbeli kérdéseit vitatta meg. Az 1955-ös konferencia elsősorban a könyvtárügyi törvény előkészítésének jegyében állt. Az elmúlt másfél évtizedben azonban a társadalom szocialista fejlődésében — és ennek alapján könyvtári kultúránkban, valamint a dokumentációban is — olyan óriási változások következtek be, amelyek szükségessé teszik, hogy újból áttekintsük a megtett utat, és a változások, illetve várható változások figyelembevételével kijelöljük a továbbfejlődés irányát, megszabjuk a *következő 10–15 év* tennivalóit.

Az alapvető gazdasági társadalmi változások közül elegendő csupán a legfontosabbakra utalni: az ipari termelés arányának és népgazdasági súlyának növekedésére és a mezőgazdaság szocialista átszervezésére. E két tényező mélyreható következménye volt a népesség egy részének átáramlása a társadalom életében fontosabbá vált foglalkozási ágakba, az urbanizálódás folyamatának meggyorsulása, a szabad idő növekedése stb. A tudományos és a műszaki haladás meggyorsulása, a gazdaságirányítási rendszerének átalakulása, az oktatási reform fokozatos megvalósítása növelte az általános és a szakmai képzés, illetve továbbképzés fontosságát.

A tömegközlelési eszközök gyors térhódítása, különösen a televízió viharos gyorsaságú elterjedése pedig nemcsak a szabad idő eltöltési módjának megváltozásával járt, hanem rendkívüli mértékben megnövelte a művelődési és információs igényeket is.

A könyvtárak és a szakirodalmi tájékoztatás intézményei az elmúlt 15 évben lépést tartottak a társadalmi, gazdasági, kulturális fejlődéssel, és a belőle folyó új szükségleteket általában helyesen értékelték, feladataikat, munkájukat többnyire ezekhez szabták. Természetesen továbbra is állandóan figyelniük kell ezek fejlődését, hogy munkájukat a mindenkori szükségleteknek megfelelően végezhessék. Feltehetően szükséges azonban az is, hogy a könyvtárügy, a dokumentáció irányítói és dolgozói, valamint szolgáltatásaik használói *együtt* tekintsék át az eddig elért eredményeket és a fejlődés során felszínre került problémákat, mérlegezzék a továbbfejlődés lehetőségeit és feltételeit, kitzűzzék a belőlük adódó feladatokat, s rögzítsék azokat az alapelveket, amelyeket esetleg új jogszabályokba kell foglalni.

— *Mi lesz a tárgya a konferenciának, milyen kérdéseket vitatnak meg a résztvevők?*

— A konferencia célja, hogy megvizsgálja és megvitassa a szocialista társadalom fejlődéséből adódó könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási követelményeket, az 1956. évi könyvtárügyi jogszabály szükségessé vált módosításának alapelveit, továbbá, hogy a könyvtárosokat mozgósítsa az előttük álló új feladatokra. Központi témája a *társadalom és a könyvtárügy, illetve dokumentáció kapcsolatai, legfőbb összefüggései*. Ennek keretében megvitatja egyebek között a művelődési, könyvtári és dokumentációs szolgáltatások iránti társadalmi szükségletek és tényleges igények alakulását; az e szükségletek és igények kielégítésére szervezett könyvtári, valamint dokumentációs szolgáltatások hatékonyságát; a várható társadalmi fejlődésből következő feladatokat.

— *Az előző két könyvtáros konferencia a szakma „belső” tanácskozása volt, a felhasználók nem vettek részt benne, a mostani tanácskozás témája nélkülözhetetlenné teszi a felhasználók bevonását is. Hogyan történik ez?*

— Sokat gondolkoztunk azon, hogyan ismerjük meg, mit vár a társadalom a könyvtáraktól és a könyvtárosoktól, hogyan lehet a felhasználókat bevonni a kon-

ferencia munkájába. Ezért a konferencián szereplő kérdéseket két oldalról közelítjük meg: a könyvtárhasználókkal megbeszéljük, mit várnak a könyvtáraktól, milyen igényeket támasztanak szolgáltatásaikra; a könyvtárosokkal pedig megvitátjuk azokat a feladatokat, amelyeket ezen igények kielégítése érdekében vállalniuk kell.

A könyvtárat és a dokumentációs szolgáltatásokat igénybe vevők képviselői már az előkészítő munkálatokban is tevékenyen részt vettek.

— *Tudomásunk szerint a konferencia lebonyolítására három napot szántak a szervezők. Elegendő-e ilyen rövid idő a tervezett, igen nagy problémakör megtárgyalására?*

— A három napot csak a konferencia plenáris üléseire szántuk. A plenáris ülések kivül a munka szekcióüléseken is folyik, s ezek időben jóval megelőzik a plenáris üléseket. A szekciók a munkabizottságok által elkészített anyagokat vitatják meg, s javaslatokat tesznek a plenáris üléseken vitára kerülő tézisekhez. A szekcióüléseket még ez év második negyedében lebonyolítjuk, tehát ezek időben körülbelül fél évvel megelőzik magát a konferenciát, a tanácskozás plenáris üléseit.

— *Milyen szekciók működnek, és hogyan történik a szekcióülésekre szánt beszámolók összeállítása, kidolgozása?*

— A következők hat szekció működik: *ipari, mezőgazdasági, orvosi, oktatási, tudomány és könyvtár, művelődés és könyvtár*. Valamennyinek az a célja, hogy a könyvtárhasználók oldaláról nézve határozzák meg a helyzetet, a szakemberek könyvtári és dokumentációs igényeit, s kijelöljék a követendő fejlesztési irányokat.

A szekcióülések beszámolóit általában két egyidejűleg készülő részanyagból tevődnek össze:

1. igényfelmérések alapján készült összegezésből (a felmérés általában a társadalmi tudományos-szakmai egyesületekben bonyolódik le kérdőíves módszerrel, illetve — kisebb mértékben — interjúk formájában);
2. hipotétikus anyagból, melyben vázoljuk az adott szakterület ellátásának jelenlegi forrásait, az irodalomellátás csatornáit, közvetítő intézményeinek működését, fejlesztési lehetőségeiket, a külföldi — elsősorban a szocialista országokon belüli — fejlődési tendenciákat.

Az ipari, mezőgazdasági és az orvosi szekcióban az MTESZ (Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége) tagegyesületeinek (pl. a Gépipari, Építőipari, Méréstechnikai és automatizálási, Energiagazdálkodási, Vegyipari, Élelmezésiipari Tudományok Egyesület), továbbá a MOTESZ-nek (Magyar Orvosok Tudományos Egyesületeinek Szövetsége) képviselői vesznek részt. Az V. nevelésügyi kongresszus olvasási vonatkozásainak kidolgozására és a könyvtáros konferencia megfelelő anyagának előkészítésére közös szekció alakult. A művelődés és könyvtár szekció természetesen figyelembe veszi a népművelési konferencia, továbbá az V. nevelésügyi kongresszus elaborátumait, illetve határozatait és az elmúlt években készült tanulmányokat, dolgozatokat is, amelyek segítségével pontosabban ki lehet jelölni a könyvtár szerepét a művelődés folyamatában, a könyvtár és más művelődési intézmények kapcsolatait és egymásra hatását, a könyvtár sajátos művelődési — pedagógiai, izlésfejlesztő és informáló — szerepét, az olvasó és a könyv optimális találkozási feltételeit.

— *A konferencia téziseinek alapanyagául csupán a szekcióülések dokumentumai szolgálnak?*

— Nem. A konferenciára készülnek. A központi szolgáltatások helyzete és fejlődése; A könyvtárak társadalmi szerepe, az ezt befolyásoló tényezők; Könyvtáros pályakép; Szakemberellátás és képzés; A könyvtárosok társadalmi helyzete és bérezése című tanulmányok, illetve dolgozatok is. Ezeket szintén megvitátjuk és felhasználjuk a tézisekhez.

— *Mikor kerül sor a konferenciára, és lesz-e elegendő idő az előkészületekre?*

— A konferenciát előreláthatólag még az idei év végén megrendezzük. Az előkészületekre nem csupán a következő fél év áll rendelkezésre, hisz például a népművelési konferenciára összeállított előtanulmányok részben a könyvtáros konferencia előtanulmányainak is tekinthetők. Évek óta végzünk olyan munkákat, dolgozunk olyan korszerűsítési terveken, amelyek szervesen beleépíthetők a konferencia anyagába. Hogy csak a legfontosabbakat említsem: kidolgoztuk a közművelődési könyvtárak fejlesztési alapelveit és követelményeit; foglalkoztunk a falusi és a városi könyvtárügy különböző kérdéseivel; a szakszervezeti és az állami könyvtárak együttműködésével, munkamegosztásával; a könyvtári gépesítéssel; szakirodalmi ellátottsági problémákkal. Különböző olvasás-szociológiai vizsgálódásokat végeztünk; az

Olvasó népert mozgalom keretében értékelés készült az olvasás hatóköréről és hatékonyságáról; a tudománypolitikai bizottság számára kidolgoztuk a tudományos és szakkönyvtárak feladatait a tudományos kutatás segítségével. Foglalkoztunk a szakfelületi feladatok újrafogalmazásával és a hálózatok szerepének korszerűsítésével, újrászabályozásával is.

A *Könyvtárosban* is folytak viták, amelyek a társadalom könyvtári igényeire hívták fel a figyelmet, illetve azokra rezonáltak. Ezeket is folyamatosan figyelemmel kísértük.

— *A tézisek megvitatásába hogyan kapcsolódnak bele a könyvtárosok, és mit tehet lapunk, a Könyvtáros?*

— A szekció-ülésekre is természetesen meghívunk majd könyvtárosokat, akiket a szekciók jellegének megfelelően választanak ki. A tervek szerint például a művelődés és könyvtár szekció ülésén részt vesz az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács közművelődési tagozata. Az OKDT kibővített üléseken tárgyalja meg a szakmai anyagokat, melyeknek egy részét szakbizottságai készítik elő. A Könyvtáros Egyesület és a Közalkalmazottak Szakszervezete szintén bekapcsolódik az előkészületekbe és a szakmai vitákba, a szakszervezet természetesen főként a könyvtárosképzéssel, az anyagi, erkölcsi és társadalmi megbecsüléssel összefüggő témák megvitatásába.

A *Könyvtáros* című lapnak nem könnyű a dolga, mivel a tézisek csak ezután készülnek el. A lap azonban, mint eddig, a jövőben is annyit megtehet, hogy folyamatosan felszínre hozza a véleményeket.

— *Végezetül: miben látja a könyvtáros konferencia jelentőségét?*

— Szeretném remélni, hogy szűk szakmai ügyből társadalmi ügyévé lehet tenni a könyvtárügyet, s az előkészületek során is, majd pedig a konferencia révén sikerül elérni, hogy jobban előtérbe kerüljön, nagyobb hangsúlyt kapjon a könyvtárak társadalmi jelentősége.

Bízom benne, hogy a konferencián ki tudjuk mutatni, hogy a tárgyi és személyi feltételeknek, a társadalmi szükségleteknek megfelelően alakult a könyvtárak hatóköre és hatékonysága, és a következő 15 éves távra ki tudjuk jelölni a feladatokat, a fejlődés útját, tendenciáit.

Az értekezletet munkaértekezletnek szánjuk, és nem reprezentatív megnyilvánulásnak. Ez határozza meg minden lépésünket, amelyet a konferencia sikeres előkészítése és lebonyolítása érdekében teszünk.

Gerő Gyula

Mini bibliobusz

Az egyik francia városkában, Guisenerben igen érdekes módon élénkült meg a könyvtári élet. A városi könyvtárt segítő kisdiákok („aktivisták”) a nagy könyvtári autobuszok mintájára, úgynevezett „mini bibliobusz”-t barkácsoltak. A kis négykerekű alkotmányra polcokat szereltek és ezekre könyveket állítottak. A kocsit húzó és kezelő két kisdiák „könyvtáros” szombat délutánonként házról házra jár a könyvekkel és ezzel a módszerrel olyan embereket is könyvekhez juttat, akik egyébként nem olvashának.

A párizsi lengyel követség, értesülve az érdekes kezdeményezésről, nagyobb könyvadományt juttatott el a városka könyvtárának. Ezen a vidéken ugyanis sok kivándorolt lengyel él. A mini biblio-

buszról a „Bulletin des Bibliothèques de France” című folyóirat is hírt adott.

Ilyen mini bibliobuszok beállítására enyhíthetné a hazai falusi és esetleg kisvárosi könyvtárak gondjait is: elsősorban az idősebb, kevésbé mozgékony mezőgazdasági lakosság könyvvel való ellátását segíthetné elő ez az egyszerű és nem nagy anyagi befektetést igénylő megoldás. Ilyen módon például az ún. cigánysoron élő lakosság is könnyűszerrel és rendszeresen juthatna jó olvasmányokhoz. A kis „bibliobuszok” kezelését — hasonlóan a francia példához — nálunk is iskolai tanulók, könyvtári segítők láthatnák el. De a módszert esetleg alkalmazhatnák a nagy üzemek szakszervezeti könyvtárai is, így aztán valóban a „munkapadokig” jutnának el a jó könyvek.

Batári Gyula

Véleményünk szerint a „mini bibliobusz”-nak csak a jelenleg még hiányzó „maxi bibliobusz” mellett van létjogosultsága. A falusi, kisvárosi és nagyvárosi könyvtárak gondjain az igazi bibliobusz segíthet, s az ilyen kedves helyi ötletek Franciaországban sem és nálunk sem helyettesíthetik az állam vagy más közületek által megszervezett állandó mozgókönyvtári ellátást. (A szerk.)

A 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátása

A Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztályának munkatervi feladataként még az elmúlt évben elkészült „A 18 éven aluli ifjúság olvasása és könyvtári ellátása” c. referátum, amely e korosztály olvasási kultúrájának és könyvtári ellátásának helyzetével foglalkozott és — az iskolai könyvtárak vonatkozásában az Országos Pedagógiai Könyvtárral egyetértésben — kijelölte a fejlesztés feladatait. A javaslatok kiindulópontja az, hogy a gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátásának korszerűvé tétele — hosszú távon is kielégítő módon — csak az iskolák és a közművelődési könyvtárak elvi egyetértése és gyakorlati együttműködése révén, közös erőfeszítésekkel oldható meg. Az itt közölt cikk — a fejlesztési irányelvek ismertetése mellett — ezek indokolása és magyarázata is.

1. Korunk pedagógiai problémái és a tanulók könyvtári ellátása

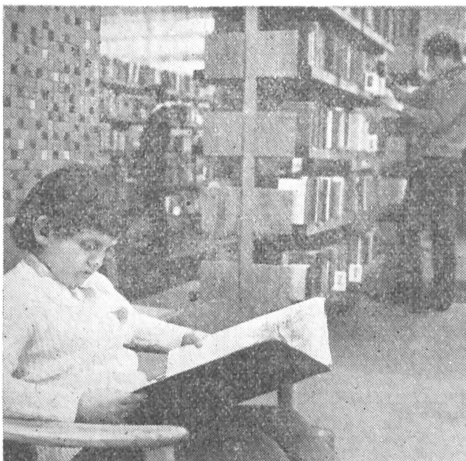
A gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátásának javítását pedagógiai problémák sürgetik. Korunk pedagógiája számára parancsoló szükségszerűség, hogy megatlálja a nélkülözhetetlen ismeretek folyton növekvő mennyisége és a tanítható ismeretek korlátozottsága közötti ellentmondás feloldását. Ez szükségszerűen a didaktikai célok és módszerek változásához, módosulásához vezet. Előtérbe kerül — mint fontos célkitűzés — a tanulók önálló ismeretszerző képességének kifejlesztése, és ennek érdekében a rendszeres olvasásra nevelés, a könyvtárak könyvanyagának az iskolai tanulmányokkal kapcsolatos igénybe vétele. Következik ebből, hogy az olvasásra nevelés mind nagyobb hangsúlyt kap az oktatásban, és megnő a jelentőségük azoknak a könyvtári intézményeknek is, amelyek az iskolában és az iskolán kívül gondoskodnak a gyermekek és az ifjúság olvasmányairól: az iskolai könyvtáraknak és a közművelődési könyvtárak gyermek- és ifjúsági szolgálatának.

Az olvasásra neveléshez mindenekelőtt megfelelő könyvtári bázisok kellene, mind az iskolában, mind az iskolán kívül. Ha megvizsgáljuk azt a könyvtári bázist, amely ma nálunk az iskolákban és a közművelődési könyvtárakban a gyermekek és az ifjúság rendelkezésére áll, és szembesítjük a fentebb vázolt pedagógiai követelményekkel, sajnálatosan azt kell megállapítanunk, hogy *a gyermeklakosság és az ifjúság egészének olvasóvá nevelésére, illetve megfelelő könyvtári ellátására az iskolai könyvtárak és a közművelődési könyvtárak együttes kapacitása is kevés*. A közművelődési könyvtárakat látogatja a gyermeklakosságnak kb. fele, de csak 11%-uknak jut külön gyermekkönyvtári szolgálat. A 14—18 éves korosztály 35%-a olvas a közművelődési könyvtárakban, ezeknek kb. 60%-a középiskolás. A közművelődési könyvtárak gyermekszolgálatát alig két évtizede, a közművelődési könyvtárak új rendszerének megerősödésével vált általánossá, az ifjúság külön szolgálatát pedig most keresi legmegfelelőbb formáját. Az iskolai könyvtárak többsége a könyvtári szolgálat minimális feltételeivel sem rendelkezik, alig segíti az olvasás szokásának kialakulását. Az iskolai könyvtárakról köztudomású, hogy nagyon elmaradtak mind a hazai közművelődési, mind pedig az iskolai könyvtárak nemzetközi fejlettségétől.

Bár a gyermekeket és az ifjúságot szolgáló könyvtárak helyzete országonként igen különböző, egy tekintetben megegyeznek: alig van olyan ország, amely az új nevelési és oktatási követelményeknek megfelelően kiépített, fejlett könyvtári bázissal rendelkeznék. A meglévő könyvtári rendszerek szinte mindenütt lényeges átalakításra, illetve *erőteljes fejlesztésre* szorulnak.

Az iskolai könyvtárakat elsősorban az oktatás, az iskolai munka szerves részének tekintik világszerte. Az új pedagógiai szemlélet és a hatékony könyvtári szolgálat feltételeinek megteremtése az iskolákban (alap- és középfokon egyaránt) alig halasztható feladat. Mivel az alapfokú oktatás ma már az egész gyermeklakosságot, s a középfokú is az ifjúság nagy részét érinti, az iskolai könyvtárak problémája nem tárgyalható anélkül, hogy a gyermekek és az ifjúság egész könyvtári ellátásának kérdését ne tekintenénk át. Ugyanakkor a gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátása az oktatás új feladataival összefüggésben kerül napirendre, és világszerte egyre nagyobb érdeklődést vált ki mind a *könyvtárosok*, mind a *pedagógusok* körében.

A gyermekek és az ifjúság korszerű könyvtári ellátásának megszervezése, a meglévő intézmény-rendszereknek az új feladatokhoz való alkalmazása világszerte vita tárgya. A történelmi fejlődés során a gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátásának két típusa alakult ki: az iskolai tanulói könyvtárak és a közművelődési könyvtárak gyermek- és újabban ifjúsági szolgálat. E kettősséggel — kevés kivétellel — mindenütt számolni kell. Nehezebb és költségesebb a megoldás olyan országokban, amelyekben a gyermekek és az ifjúság könyvtári szolgálatának kevésbé szilárd alapjai vannak. Az új feladatok vállalása itt erősebb fejlesztést és a rendelkezésre álló erőfeszítések koncentrációját teszi szükségessé. Éppen ezért az *iskolák és a közművelődési*

Ifjú olvasók a Kiskunhalasi (bal oldalt) és a Mezőkövesdi Járási Könyvtárban (jobb oldalt) (MTI Fotó — Bereth Ferenc és Kunkovács László felvétele)

könyvtárak együttműködése mindenütt kulcskérdése a gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátásának. A könyvtári munka elméleti és gyakorlati szakemberei a publikációk tömegében nyilatkoznak arról, hogy *meg kell tartani és fel kell használni az eddig kialakult könyvtári szolgálatokat*, és együttműködésüket minden szükséges és lehetséges módon elő kell segíteni. Még akkor is, ha a kétfajta szolgálat szervezetileg különáll.

Az együttműködés mértéke és módja függ a könyvtári szolgálat már kialakult rendszerétől. Ezért nehéz akár egyik, akár a másik, külföldön bevezetett szervezeti megoldást a hazai adottságoktól függetlenül, egyetlen lehetséges mintának tekinteni

Tájékoztatásul és a sokféleség bizonyítására szolgálhat az alábbi rövid szemle arról, hogyan oldják meg néhány országban a tanulóifjúság könyvtári ellátását, az iskolai és a közművelődési könyvtárak együttműködését.

A *Szovjetunióban*, az Októberi Forradalom után először a közművelődési könyvtárakat építették ki, majd a 30-as években megkezdték az iskolai könyvtárak létesítését. Ezek itt is, mint mindenütt, lassabban, rosszabb feltételek mellett fejlődtek, mint a közművelődési könyvtárak. A 60-as évek elején felvetődött az iskolai könyvtárak és a közművelődési könyvtári gyermekszolgálat összevonásának javaslata. Évekig tartó viták és kísérletezések után 1968-ban az iskolai könyvtárak külön fejlesztése mellett döntöttek. A módszertani irányítás azonban közös maradt.

Lengyelországban a második világháború után külön építették ki az iskolai könyvtárakat és külön a közművelődési könyvtárak gyermekszolgálatának rendszerét, azonban az iskolai és a gyermekkönyvtárosokat közösen képezik.

Az *Amerikai Egyesült Államokban* az iskolai és a közművelődési könyvtárak külön rendszerben fejlődnek. A 60-as évek elején indult meg az iskolai könyvtárak nagyobb arányú átszervezése és korszerűsítése. Az iskolai könyvtárak ellátóközpontjai is külön, iskolai kerületenként, az iskolai könyvtárak mellett szerveződnek. A közművelődési könyvtárakkal való együttműködés az intézmények tartalmi munkájában nyilvánul meg. Az átszervezés nem fejeződött be, él még a korábbi rendszer is, amely szerint a közművelődési könyvtár letétet ad az iskoláknak vagy iskolai osztályoknak. (Buffalo-rendszer.)

Angliában is átalakulóban van a gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátása. A jelenlegi helyzet nem egységes. Van teljesen önálló iskolai könyvtári hálózat is (Belső-London), ez a legfejlettebb az országban. Korábban az iskolai könyvtárak olyan rendszere épült ki, amely igen erőteljesen támaszkodott a közművelődési könyvtárak segítségére. (Letéteket kaptak a közművelődési könyvtáraktól.) Az új törekvések értelmében — átvéve az amerikai ellátóközpontok gondolatát — ellátóközpontokat fejlesztenek ki, de nem az iskolai, hanem a központi jellegű közművelődési könyvtárak osztályaként. Ezek külön személyzettel, anyagi erővel, gépkocsiparkkal rendelkeznek és a hozzájuk tartozó iskoláknak központilag vásárolják, és feldolgozva küldik el a könyveket a legszorosabban együttműködve a nevelőkkel.

Dániában az 1964. évi könyvtári törvény hozott fontos változást az iskolai könyvtárak helyzetében. Míg korábban az iskolákat főképpen a közművelődési könyvtárak látták el könyvekkel, a törvény új rendelkezése értelmében ki kell fejleszteni az iskolák saját könyvtárait, és ezek működéséért az iskola felelős. A közművelődési könyvtárakkal való együttműködés továbbra is fontos segítséget jelent az iskolai könyvtáraknak.

Finnországban is külön épült ki az iskolai könyvtárak és a közművelődési könyvtárak gyermekszolgálatának rendszere. Újabbán főképpen a vidéki településeken törekednek arra, hogy a könyvtár az iskolában kapjon helyet és egyben az iskolai könyvtár feladatait is ellássa.

A Német Szövetségi Köztársaságban is az érdeklődés középpontjában van a kérdés. Egyes nagyvárosokban, mint pl. Brémában és Dortmundban az iskolák könyvtári ellátását a közművelődési könyvtárak hálózata vállalta magára. Másutt is — elismerve az iskolai könyvtárak szükségességét — erősen támaszkodnak a közművelődési könyvtárak segítségére. Az iskolai könyvtárak és a közművelődési könyvtárak külön intézményként való fenntartása és a közművelődési könyvtárakkal való együttműködés mellett foglal állást a nyugatnémet szakemberek többsége, a közművelődési könyvtárak nagy kézikönyve: a Handbuch des Büchereiwesens is. (Fr. Andrae: Jugendbüchereiwesen, II. Halbband. Wiesbaden 1965.)

A különféle együttműködési kísérletekre látunk példát az *NDK-ban* és *Csehszlovákiában* is. A nálunk is ismertett kassai megoldás a brémaihoz hasonló.

Mindezekből világosan kitűnik, hogy a megoldást nagymértékben meghatározza az iskolai könyvtárak és a közművelődési könyvtárak *korábban kialakult helyzete és jelenlegi teherbíró képessége*.

2. Hazai vélemények a gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátásáról

A középiskolások könyvtári ellátásának javítása körül általában nincsenek viták. Általánosan elfogadottnak tekinthető az a vélemény, hogy *a középiskolák nem nélkülözhetik saját iskolai könyvtári gyűjteményeiket*, és ezeket minden iskolában — az oktatás jellegének és szintjének megfelelően — ki kell építeni. A bőséges könyv- és folyóiratállományon kívül meg kell teremteni a fejlett könyvtári szolgáltatásokat: a helybenolvasás lehetőségét, az állomány szükség szerinti feltárását, könyvtári tájékoztatást és bibliográfiai segítségnyújtást mind a tanulóknak, mind a tanároknak. Elfogadott elv az is, hogy a középiskolai könyvtárakat úgy kell megszervezni, hogy az oktatással kapcsolatos könyvtári és tájékoztatói igényeknek az oktatás folyamatához kapcsolódó része bennük nyerjen kielégítést. A közművelődési könyvtárak természetesen továbbra is a tanulóifjúság rendelkezésére állnak, elsősorban azonban az egyéni érdeklődést vagy a magasabb szintű irodalomkutatást szolgálják. Egyes országokban, pl. az NSZK-ban kísérleteket tesznek arra is, hogy a középiskolások iskolai és iskolán kívüli könyvtári igényeit egyetlen könyvtár: a serdülő ifjúság szolgálatára létrehozott ifjúsági könyvtár elégítse ki. Ezek a könyvtárak pótolják, vagy kiegészítik a közeli iskolai könyvtárak tevékenységét is (tekintet nélkül az iskola típusára). Az ifjúsági könyvtárak szolgálatának jellege azonban lényegében közművelődési. Másutt külön ifjúsági osztályokat szerveznek a nagyobb közművelődési könyvtárak keretében (SZU, USA, NSZK stb.).

Némileg másként jelentkezik a probléma az *alapfokú iskolák* vonatkozásában. Az általános iskolai tanulók könyvtári ellátásának megoldását nálunk is az a körülmény nehezíti, hogy a korszerű iskolai könyvtári szolgálat hiányának és szükségességének felismerése, mint pedagógiai követelmény, olyan korszakban jelentkezik, amikor a közművelődési könyvtárak gyermekszolgálatára már viszonylag fejlett, az iskolai könyvtárak többsége viszont a működési feltételek hiánya miatt rendszeres könyvtári szolgálatot nem tud nyújtani. Ahol van is könyvtári szolgálat az iskolában, ez célkitűzéseiben és munkamódszereiben nem sajátosan iskolai könyvtári, nem az iskolai oktatás által támasztott követelményeket elégíti ki, hanem lényegében gyermekkönyvtári tevékenység. *Az iskolai könyvtár hazai viszonyaink között nem más, mint iskolában elhelyezett gyermekkönyvtár*. Ezért nehéz még a szakmai közvéleményben is tisztázni az iskolai könyvtár valódi feladatait és helyét a gyermekek könyvtári ellátásában.

A viták egyik főkérdése, hogy szükséges-e az általános iskolai tanulók számára kétféle — látszólag azonos — könyvtári szolgálatra berendezkedni?

Az utóbbi időben a könyvtári és a pedagógiai szakajktó — öröndetes módon — több ízben adott helyet e fontos kérdést tárgyaló írásoknak. Általában nem vitatott, hogy az iskolai oktatásnak — minden fokon — könyvtári szolgálatra és könyvtári

bázisokra van szüksége. A vita inkább akörül zajlik, hogyan lehet ezt a szolgálatot az iskolának a mi viszonyaink között a legcélszerűbben és a leggazdaságosabban nyújtani. A vitázók szándéka minden esetben arra irányul, hogy ki-mozduljon a kérdés az eddigi holtpontról, csak kiinduló pontjaik mások.

Az egyik nézet szerint az iskola nem mondhat le a saját könyvtáráról. Ezt az álláspontot több érvényben levő miniszteri utasítás is támogatja. Ebből indul ki az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum elképzelése is az iskolai könyvtárak fejlesztéséről. A közművelődési könyvtárakkal való együttműködés szükségességét — legalábbis a megjelent cikkek szerzői közül — senki sem tagadja. Az együttműködés módjáról és tartalmáról azonban eltérnek a vélemények. Egyik többször visszatérő

Az Albertirsai Községi Könyvtár gyermekrésztlegében (MTI Fotó — Bereth Ferenc felv.)

fel fogás szerint a feladatokat úgy kell megosztani, hogy az ajánlott és a kötelező olvasmányokat az iskolai könyvtárak szolgáltassák, minden egyebet pedig a közművelődési könyvtárak. Ez a javaslat túlságosan tapad a jelenlegi oktatási gyakorlathoz és a rendezetlen iskolai könyvtári viszonyokhoz. Egyetérthetünk azokkal, akik a munkamegosztást nem a gyűjtőkörü elhatárolással kívánják megoldani. Csupán az ajánlott és kötelező olvasmányok szolgáltatásáért valóban nem lenne érdemes külön iskolai könyvtárakat fenntartani. — Mások szerint a feladatokat kell megosztani a két könyvtártípus között jól szervezett együttműködés alapján, amely figyelembe veszi a gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátásával kapcsolatos összes feladatot.

A másik álláspont értelmében — ezt vallja sok könyvtáros is — az iskolák könyvtári ellátását teljesen a közművelődési könyvtárakra kellene bízni. Tölgyesi József tanár véleménye szerint is például a falusi gyermekek ellátását a közművelődési könyvtárak oldhatják meg a legjobban (Könyvtáros, 1969. 12. sz. 703—706. l.). Annál kétségtelenül több gyermekolvasmányt tud nyújtani a falusi könyvtárak többsége ma is az általános iskolai tanulóknak, mint amennyit a mai falusi iskolai tanulói könyvtárak. Nem szabad azonban csak a jelenre gondolnunk. Fel kell tételeznünk, hogy előbb-utóbb nemcsak városban, hanem a falusi iskolákban is bekövetkezik az oktatómunkának az a fejlődése, amely jobb könyvtári ellátást kíván. Amint pedig az iskolai oktatás sajátos igényeket támaszt a könyvtárral szemben, a nem főfoglalkozású könyvtárossal, viszonylag kis beszerzési kerettel rendelkező és szűk időhatárok között nyitva tartó falusi könyvtár már nem tud megfelelni a követelményeknek.

A gyermekek könyvtári ellátásának ugyancsak egységesen a közművelődési könyvtárak útján történő ellátását sugalmazza Sallai Istvánnak a kassai területi könyvtár gyermekszolgálatáról szóló ismertetése. (Könyvtáros, 1969. 9. sz.) A megoldások könyvtárszervezési szempontból kétségtelenül racionálisak, a kérdés csupán az, hogy az oktatás jövődjé fejlődéséhez hogyan tud majd ez a könyvtári ellátás alkalmazkodni.

Megoldhatják-e egységesen a gyermekek könyvtári ellátását hazánkban a közművelődési könyvtárak? A legfőbb ellenvetés az lehet, hogy ez az elgondolás csak a jelenlegi oktatási viszonyokra és iskolai könyvtári igényekre tekint, és ezekhez szabja a könyvtári ellátást. Az iskolai könyvtár azonban nemcsak eredménye, hanem előkészítője is annak, hogy az oktatás mindinkább felhasználja a könyvet. A nevelők is saját iskolájuk könyvtárain keresztül szokják meg legkönnyebben a könyvek alkalmazását az oktatásban. Úgy tűnik továbbá, hogy e megoldás hívei túlbecsülik a közművelődési könyvtárak teherbíró képességét. Gyakran hangzik el érv-

ként ezzel kapcsolatban, hogy *így gazdaságosabb*. Valószínűleg lehet valami megtakarítást elérni. A szükséges ráfordítás azonban így is sokkal nagyobb, mint amennyi az iskoláknak és a közművelődési könyvtáraknak erre a célra együttesen rendelkezésre áll. Ennél azonban sokkal többet nyom a latban az a felelősség, amelyet a könyvtárak az oktatómunka könyvtári ellátásának vállalásával kellő fedezet nélkül magukra vesznek. Az iskolákra való tanrendszerű *együttműködésnek* emellett *számos olyan feltétele is van, amellyel a közművelődési könyvtárak ma nem rendelkeznek*. Ilyen például az, hogy a közművelődési könyvtáraknak eddig csak szórványos kapcsolatuk volt és van az oktatással, főképpen ennek napi gyakorlatával. Általában kevésbé ismerik egymás munkáját. Ezen változtatni csak hosszabb idő alatt lehet. (Angliában pl. a közművelődési könyvtárak és az iskolák mai együttműködésének sok évtizedes közös munka az alapja.) Számos problémát okoz a könyvtári szolgáltatások többnyire alacsony általános színvonala, hiányos személyi, tárgyi ellátottsága is. Mindez persze távolilag fejleszthető, illetve meg is javítható, mint ahogyan távolilag beszélünk az oktatás nagyobb könyvigényéről is. A kérdés azonban az, hogy *érdemes-e arra az átmeneti időre, amíg az iskolákban a rendszeres és elmélyültebb könyvtárhasználat kifejlődik, könyvtári ellátásukat a közművelődési könyvtárakra bízni, hogy azután kiderüljön: az iskolák nem nélkülözhetik a saját, helyben levő könyvtárukat, mint ez a Szovjetunióban, az USA-ban, Lengyelországban, Dániában stb. már bekövetkezett*. Nem jobb-e ezt előre látni, és mindjárt az iskolában építeni ki a korszerű oktatás könyvtári bázisát?

3. Az általános iskolás gyermekek könyvtári ellátásának alapelvei

a) *Különbőség van a gyermekek iskolai és közművelődési könyvtári szolgálata között*. A hazai közfelfogás ma kevés elvi különbséget lát az iskolai és a gyermekkönyvtár tevékenységében. Voltaképpen mindazok, akik az egységes gyermekkönyvtári rendszert szorgalmazzák, hallgatólagosan tagadják a kétfajta könyvtár tevékenységének elvi különbségét. Erősíti ezt a felfogást a jelenlegi gyakorlat is, amely a gyermekkönyvtárak viszonylag eredményes munkáját és velük szemben az iskolai könyvtárak passzivitását tükrözi.

A különbség csírái azonban már a jelenlegi gyakorlatban is felfedezhetők. És minél nagyobb igényeket támaszt a jövőben az oktatás a tanulók olvasmányaival, könyvtárhasználatával szemben, annál élesebben elkülönül majd az iskolai és a gyermekkönyvtárak tevékenységének jellege. A nemzetközi gyakorlat haladottabb szintjeit is figyelembe véve, ez a különbség egészen világos: az egyik az iskolákban folyó oktatást szolgálja elsősorban, ehhez alkalmazkodik, az egyéni érdeklődés kielégítése nála csak kiegészítő jellegű; a másik sokkal általánosabb, és messzemenőbben figyelembe veszi az egyéni érdeklődést, az iskolai oktatás támogatása csak másodlagos feladata. A gyermekek szolgálatának e kettőssége akkor is tény, ha ugyanaz a könyvtár kísérli meg megoldani mind a kettőt.

b) *Szükség van a kétfajta gyermekkönyvtári szolgálat intézményeinek kettősségére*. Ha a gyermekeknek nyújtott könyvtári szolgálat e kettős jellegének szükségességét elismerjük, következik az intézményi (szervezeti) keretek meghatározása. Véleményem szerint e kettős szolgálatot, a jövő pedagógiai irányzatait is figyelembe véve, célszerűbb két *könyvtártípussal* megoldani. Ezzel mindkettő határfokát növeljük, az összevonással pedig mindkettőt csökkentjük.

Az általános iskolai könyvtár fő előnye, hogy elvileg és hivatalból minden iskolás gyermekhez eljut és teljes energiakészletét az oktatómunka segítésére összpontosíthatja. Tevékenységének azonban határt szab lehetséges olvasóinak és anyagi erőinek, gyűjtési lehetőségének korlátozott volta. Bár elképzelhető, hogy *több iskolának is lehet egyetlen, jól felszerelt könyvtára*, ez azonban újabb adminisztratív, szervezési és könyvtártechnikai problémákat vet fel.

A gyermekkönyvtár (legyen ez önálló, vagy könyvtári részleg; nem szólva itt a részlegekre nem osztott könyvtárak gyermekszolgálatáról, amely lényegében nem több kölcsönzésnél) főelőnye: gyűjteményének elvileg korlátlan nagysága, használatának önkéntessége, az egyéni érdeklődés legmesszebbmenő figyelembevételével, amelyet nem korlátoz kötött tanterv vagy egyéb előírás. A gyermekkönyvtárak hagyományos, nemzetközileg elterjedt játékos módszerei pedig a könyvtárak legfőbb vonzóerejét adják. Tevékenységének azonban korlátot szab, hogy a legkedvezőbb körülmények között sem jut el az ellátandó terület minden gyermeklakosához.

A bevezetőben vázolt új pedagógiai célok és törekvések, az olvasásra nevelés új feladatai természetesen a gyermekkönyvtárak tevékenységére is hatnak. A gyermekkönyvtár sem zárkozhat el az elől, hogy segítse olvasóit tanulmányaikban. Fő

feladata azonban nem az iskolai könyvtár helyettesítése, hanem annak a bővebb könyvválasztéknak és magasabb fokú szolgálatnak a biztosítása, amelyet az iskolai könyvtárak — éppen szűkebb, egy iskolára korlátozott lehetőségeik miatt — nem tudnak nyújtani.

A két intézmény összevonásával a szolgálat valamelyike: az oktatást vagy az általánosabb olvasást szolgáló, feltétlenül csonkább lenne. A közművelődési könyvtár gyermekszolgálatára kevésbé tudja követni az iskolai munkát, az iskolai könyvtár pedig nem tudja megvalósítani azt a széles körű, változatos gyermekkönyvtári tevékenységet, amely az előbbinek lényege és legfőbb vonzóereje. *A két intézménytípus tehát nem pótolja egymást.*

Természetesen vannak *szükségmegoldások*, amikor gazdasági és egyéb szempontok szólnak az összevonás mellett (pl. kistelepüléseken, peremkerületek iskoláiban), ahol elkerülhetetlen a területi és az iskolai feladatok összefonódása. Ez azonban nem elvi igazolása az összevonás lehetőségének.

Egy-egy terület gyermeklakóinak hiánytalan könyvtári ellátást és egyben nagy választékot nyújtó szolgálatot csak *a gyermek- és iskolai könyvtárak együttese* tudja megvalósítani.

4. Az iskolai és a közművelődési könyvtárak együttműködésének lehetőségei

Az iskolai és a közművelődési könyvtárak együttműködését már a fejlesztési tervek kidolgozásakor messzemenően figyelembe kell venni. Csak úgy érhető el, hogy a következő 10—15 év alatt az iskolai és a közművelődési könyvtár gyermek- és ifjúsági szolgálatában számottevő javulás következzen be. A fejlesztés fő feladatai a következők:

Minden középiskolában és minden szakosított oktatást nyújtó általános iskolában célszerű az iskolai könyvtár fenntartása, illetve kifejlesztése, általános iskolákban a közművelődési könyvtárakkal együttműködésben. A kistelepülések kislétszámú, illetve részben osztott iskoláit látogató gyermekek könyvtári ellátásáról a községi könyvtáraknak kell gondoskodniuk. *A szakmunkásképző iskolákban* a tanulók szakmai és általános műveltségének közvetlenebb kifejlesztése ez idő szerint szükségessé teszi az iskolai könyvtárak kifejlesztését. Ezek munkája erősen közművelődési jellegű. A közművelődési könyvtárakkal való együttműködés megszervezése fontos, távlataiban kidolgozandó feladat.

A közművelődési könyvtárügy fejlesztési feladatai: gyermekkönyvtárak létesítése ott, ahol ilyenek még hiányoznak, a gyermekkönyvtárak szakmai színvonalának, személyzeti ellátottságának javítása, a serdülő ifjúság könyvtári ellátásának és sajátos szolgálatának kifejlesztése.

A helyi viszonyok különbözősége miatt nem lenne célszerű a részleteket is megjelölő központi útmutatást adni az iskolai és a közművelődési könyvtárak együttes, összehangolt fejlesztési terveihez. Annál fontosabb azonban, hogy a fejlesztés általános célkitűzéseinek szellemében helyileg: *megyénként, járasonként, városokként készüljenek el a fejlesztési tervek*, amelyek vezérgondolata a gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátásának javítása legyen. Ezt szem előtt tartva, tűzzék ki a közművelődési és iskolai könyvtárak fejlesztésének feladatait úgy, hogy azok *egymást kiegészítsék*. Voltaképpen *közös fejlesztési tervek* ezek, amelyeknek tartalmazniuk kell, hogy hol kívánunk gyermekkönyvtárt létrehozni, illetve a meglévőt milyen mértékben kívánják fejleszteni, továbbá, hogy az iskolákban milyen sorrendben építik ki az iskolai könyvtárakat, figyelembe véve a már meglévő gyermekkönyvtári szolgálatot. A terv megvalósítása során törekedni kell arra, hogy már az első időben javuljon a gyermeklakosság könyvtári ellátása.

A fejlesztési tervek építsenek a közművelődési és az iskolai könyvtárak együttműködésére. A közművelődési könyvtárak erejükhöz képest és a helyi szükségletek szerint nyújtsanak segítséget a tanulók könyvellátásának javításához az iskoláknak adott letétekkel, az iskolai könyvtári szolgálat személyi feltételeinek javításával, iskolai gyermekkönyvtári fiókok létesítésével, azzal a céllal, hogy ezek egyben a környék gyermeklakóinak gyermekkönyvtárai is legyenek (közös fenntartású könyvtári fiókok). Az együttműködés jó példái tanulmányozhatók Miskolcon.

A közös fejlesztési tervek kidolgozása és folyamatos valóra váltása mellett az iskolák és a közművelődési könyvtárak együttműködésének egyéb lehetőségei is vannak. Rendkívül fontos, hogy pl. *a pedagógusok és a könyvtárosok azonos alapelveket valljanak* a gyermekek olvasásra neveléséről. E közös elvi alap kialakítása még a jövő feladata. Néhány gyakorlati feladat már ma is megvalósítható, főként a könyvtárosi szakképzésben és továbbképzésben, valamint a gyakorlati munkában.

A továbbképzés keretében sor kerülhet pedagógusok és könyvtárosok találkozóra — az iskolában vagy a könyvtárban —, hogy megismerjék egymás munkáját és problémáit. Az információszerezés korszerű lehetőségei, a könyv és a könyvtár szerepe a modern társadalomban, a könyvtári szolgálat nyújtotta lehetőségek s az ezekhez hasonló egyéb témák minden bizonnyal sok nevelőt érdekelnek. — A könyvtárosoknak viszont az iskolai oktató-nevelő munkát kell alaposabban megismerniök, hogy gyűjtési tevékenységük, továbbá az olvasószolgálat, a tájékoztató és a bibliográfiai munka jobban igazodjék ahhoz.

Az együttműködés fontos előfeltétele a *könyvtári munka módszereinek elvi és gyakorlati egysége*. Elő kell segíteni az iskolai könyvtárak szakszerű könyvtári munkájának kialakulását. A könyvtári szakismeretek terjesztésében különösen sok feladat vár a közművelődési könyvtárakra. Az iskolai könyvtárosok alapfokú könyvtári ismereteinek elsajátításáért különösen sokat tehetnek a *megyei könyvtárak* együttműködve a *pedagógus továbbképző kabinetekkel*. Jó példa erre a Somogy Megyei Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár és a megyei Pedagógus Továbbképző Kabinet közös vállalkozása: az iskolai könyvtárosok alapfokú képzésének megszervezése.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ keretében tervezett gyermekkönyvtárosi tanfolyam elvégzése — önkéntes alapon — az iskolai könyvtárosok számára is lehetővé válik.

Közös cél és munka lehet a könyvtárt használó, olvasó gyermekek számának növelése. Ennek érdekében is össze kell hangolni a tennivalókat. Az olvasótoborzás jól bevált módja az osztályonkénti könyvtárlátogatás. Ismételt látogatások felhasználhatók a könyvtárhasználati ismeretek közvetítésére is.

A helyi igények és lehetőségek ismeretében nyilván még sok egyéb módját lehet találni az együttműködésnek a könyvtárak működési feltételeinek (elhelyezés, berendezés, könyvvállomány, könyvtáros) biztosításától, az olvasótoborzás és az olvasásra nevelés különféle részfeladatainak megoldásáig.

N. R á c z A r a n k a

A nevelés és a könyv

Ezt a címet viseli az a tanulmány, melyet egy e célra alakult munkabizottság készített az *V. nevelésügyi kongresszus* és a *III. könyvtáros konferencia* tanácskozásainak keretében folytatandó vitákra, és amely a *Kongresszusi Híradó* 4. számaként jelent meg. Szerencsés véletlen, hogy a nevelés- és a könyvtárüggyel foglalkozó tanácskozás-sorozatok ugyanarra az időre esnek, és így alkalom nyílik a nevelés és a könyv kapcsolatának kétoldalú megközelítésére. Abban, hogy ez a tanulmány a pedagógiai szempontokra helyezte a hangsúlyt, úgy gondoljuk, helyesen tükröződik a könyvtári tevékenység szolgálat-jellege, az ellátandó szakterületek igényeinek elsődlegessége. Ugyanakkor a tanulmányban megfogalmazott tézisek ki is emelik a könyvtárak fontosságát, hiszen tulajdonképpen a címbeli témánál szűkebb területet vizsgálnak: a nevelés és a könyv összefüggéseiben nagyobb részét a könyvtári konzekvenciákkal foglalkoznak.

A szerzők igyekeztek két szempontot el nem téveszteni szemük elől. Az egyik, hogy állásfoglalásukat nem tekintik kinyilatkoztatásnak, sőt állandóan utalnak — hol a megfogalmazással, hol a tipográfiával is — a *megvitatásra szánt* problémákra, melyeknek egy része e tanácskozások során is megoldódhat, más része csak hosszabb ideig tartó vizsgálódások, esetleg kísérletek után dönthető el megnyugtatóan. A másik szempont, amit a tanulmány olvasóinak is figyelmebe ajánlunk, hogy — ha nem is mindig azonnal szembeötlően — a szerzők igyekeztek összefüggéseikben látni a dolgokat. Ebből következik, hogy a tézisek, különösen pedig az ajánlások nagy részét nem önmagukban, az összefüggésekből kiragadva, hanem azokkal együtt tartják érvényesnek.

A munkabizottság által összeállított téziseket márciusban és áprilisban hét tanácskozáson (Budapest, Debrecen, Kecskemét, Nyíregyháza, Pécs, Sárvár, Szeged) mintegy 250 résztvevő: pedagógusok és könyvtárosok, az irányító szervek képviselői, valamint iskola- és könyvtárigazgatók vitatták meg, és április 16-án országos plénum összegyezte a vitában elhangzottakat, s foglalt állást az ajánlásokat illetően.

A tanulmány első fejezete a kérdés elvi alapjait foglalja össze, és abból indul ki, hogy: „A szocialista társadalom a képességek, a személyiség, egyéniség maximális kifejtését tűzi ki célul, és elvárja a társadalom minden tagjától, hogy ebben teljes aktivitással működjön közre.” Korunk azonban olyan követelményeket támaszt, az információk olyan tömegét zúdítja az emberre, hogy mindenki gyors tájékozódásra kényszerül, amiből az iskolára az a feladat hárul, hogy az erre való készséggel felruházva bocsássa útjára a tanulót. „A modern kor emberének önképzése, önnevelése... egy életre szól, permanens folyamat...” S ha ilyenformán megváltoznak az iskolai nevelés hagyományos célkitűzései, változtatnunk kell a hagyományos módszereken is.

A mátészalkai Esze Tamás Gimnázium és Szakközépiskola könyvtára (MTI Fotó — Bajkór József felv.)

„Az önképzés, az önnevelés egyik legfontosabb munkaeszköze a könyv” — állapítja meg a tanulmány —, mégpedig tudatos pedagógiai tevékenység által kell a tanuló kezében azzá válnia. Az olvasás az iskolai oktatásban „a képzés és önképzés kapcsolatában megnyilvánuló ismeretszerzés céljából” folyik — vagy pontosabban: kellene, hogy folyjék —, s ebben a felfogásban „a tanterv nemcsak az oktatás, hanem az önképzés programja is... Hadat üzenünk a tankönyv által képviselt egykönyvűségnek és szabadnak az út a könyv legcélszerűbb alkalmazására: arra, hogy a tanulás vezérfonala legyen.”

Mivel az iskola nem képes átadni azt az ismeretanyagot, melyre a tanulónak felnőtt korában szüksége lesz, fontos nevelési célkitűzés, hogy „kialakítsuk benne azt a hajlamot... készséget, képességet..., amely ... az önálló művelődés, önálló ismeretszerzés lehetőségében és útjában jelölhető meg.” Ehhez azonban a jelenleg uralkodó szemlélet megváltoztatására van szükség mind a pedagógusok, mind a tanulók, sőt a szülők körében és a társadalomban is. Az iskolai oktató-nevelő munkában a kérdező tanár és felelő diák viszonyát az olvasó tanár és olvasó diák viszonyának kell felváltania.

E követelmények teljesítését szubjektív és objektív tényezők akadályozzák. A tanulmány a szubjektív okok között sorolja fel a tanulói aktivitást fékező, egyes esetekben kizáró pedagógiai szemléletet, az osztályzatgyűjtésre irányuló tanulást, azt a tévhitet, hogy az önálló ismeretszerzésnek ez a módszere túltérheléshez vezet, azt a felfogást, hogy az olvasás-olvasztatás kizárólag az irodalmi órák, tehát a magyar szakos pedagógusok feladata, és a szépirodalmi olvasmányokra szorítkozik. Mindezeket nem kis mértékben befolyásolja a felügyelő-ellenőrző szervek magatartása is.

Ebben az összefüggésben nem kis pedagógiai probléma például az, hogyan értékelje az iskola azt az ismeretanyagot, melyet a tanuló nem a tankönyvből vagy a tanári magyarázatból szerzett. S a kérdés ezen a ponton — az erős szülői érdekeltiségek miatt — már társadalmi kérdés. Jelenleg az a helyzet, hogy a jeles osztályzat alapja az előírt, a tankönyvben rögzített ismeretanyag tudása. A többletismeret eleve figyelmen kívül hagyása pedagógiaiilag helytelen, viszont beszámítása — éppen a legjobb osztályzatnál — nehezen valósítható meg.

Az objektív gátló okok között elsősorban azt teszik szóvá a szerzők, hogy az iskolák túlnyomó többségében nincs olyan könyvtár, amely alkalmas volna a fentiekben vázolt oktató-nevelő munka kiszolgálására, és hogy „az olyan iskolai könyvtár egyenesen fehér holló, amelyekben olvasóterem is van”.

A tanulmány második fejezete elsőként azokat az alapvető módszerformákat veszi sorra, melyek a legalkalmasabbnak látszanak arra, hogy lehetőséget adjanak a könyveknek az oktató-nevelő munka folyamatában való közvetlen felhasználására. Ezek persze itt csak általános formák és módszerek, melyeket a tantárgyak jellege szerint módosítani kell. Ennek kidolgozása azonban már a szakmódszertan feladata.

A fejezet további részei az egyéb pedagógiai tényezőket sorolják fel: a tanulók életkorát, a nevelő egyéniségét. Ez utóbbi különösen fontos, egyes esetekben döntő tényező, hiszen a túlerhelyt, fáradt nevelők egyrészt nem tudnak kellően tájékozódni a felhasználható irodalomban, másrészt nem mindig tudnak elegendő energiát szánni arra, hogy a megszokott gyakorlattól, a beidegzett rutintól eltérjenek. Mindez azonban már nem könyvtári kérdésekkel függ össze...

A harmadik fejezet azzal a megállapítással kezdődik, hogy „*az eddig vázolt korszerű oktató-nevelő munka nem képzelhető el korszerű iskolai könyvtár nélkül, mely a tanár és tanítvány számára egyaránt az önálló ismeretszerzés műhelye*”. Ahhoz, hogy e funkciójának megfelelhessen, meg kell teremteni a szükséges feltételeket. A továbbiakban a szerzők tudatosan nem elsősorban azt mérlegelték, vajon a mai iskolai könyvtárak milyenek, hanem azt igyekeztek megfogalmazni, hogy milyeneknek kellene lenniük.

A feltételek megfogalmazásakor abból indultak ki, hogy „*az iskolai könyvtár, funkciójából következően, az iskola szerves része*”, tevékenységében tehát az igazgatónak, a tantestületnek, az osztályfőnököknek, a nevelőknek és a könyvtárosoknak is megvan a maguk feladata. Főként a nevelőtestület tennivalóit hangsúlyozzák, szemben azzal a helytelen nézettel, mely azt vallja, hogy pl. egy 1000 tanuló befogadó iskolában egyedül a könyvtáros feladata az 1000 gyermek olvasóvá nevelése.

A másik fontos feltétel természetesen a korszerű könyvtárhelyiség, melyről a tézisek kimondják: „*Gyökeresen szakítani kell azzal a szemlélettel — és a belőle táplálkozó gyakorlattal —, mely megfelelő könyvtárhelyiség nélkül is korszerűnek tart egy új, több évtizedre szóló iskolaépületet*.” Két vázlat is érzékeltetni kívánja, hogyan értelmezik a szerzők azt az elvet, hogy a modern iskolának tulajdonképpen a könyvtár a központja. Ezen az alapon vetik el azt a tervezési koncepciót, mely úgy véli, hogy több iskolának is lehet egy közös könyvtárt építeni. A megfelelő könyvtárhelyiségen azonban nemcsak raktárt értenek, hanem „*gazdag kézikönyvtárral és a folyóiratok nagy választékával felszerelt olvasótermet... mely nemcsak az elmélyült olvasást biztosítja tanárnak-tanulónak egyaránt, hanem bizonyos órafajták, különösen a csoportos foglalkozások színtere is*”.

Az állomány összetételének kérdését vizsgálva, a tanulmány a következőkre hívja fel a figyelmet: kellő gondot kell fordítani az alsó tagozatos általános iskolások igényeire is, s az eddiginél sokkal nagyobb mértékben kell beszerezni az ismeretterjesztő műveket; a szükséges kézikönyveket egyetlen iskola sem nélkülözheti, s javítani kell a folyóirat-ellátottságon is; tudatosan törekedni kell arra, hogy az oktatásban felhasználandó művek nagyobb példányszámban álljanak a tanulók rendelkezésére. „*Érvényt kell szerezni annak a miniszteri utasításnak, hogy a könyvtárfejlesztés az igazgató feladata*” — mondják a tézisek —, s jó lenne, ha a tanácsai szervek minél előbb intézkednének is ebben az ügyben.

A szerzők a feltételek között csak a felsorolás rendjében tették az utolsó helyre a személyi feltételt, a jó könyvtárost. E részben olyan, nem kis horderejű kívánalmakat rögzítettek, mint hogy „*nemcsak a napközibe vagy kollégiumba, iskolai könyvtárba sem való a gyenge nevelő*”; hogy meg kell oldani az iskolai könyvtárosok intézményes alap- és továbbképzését; hogy főfoglalkozású könyvtárost kell alkalmazni minden középiskolában és a nagyobb általános iskolákban; hogy biztosítani kell munkájuknak nemcsak erkölcsi, hanem anyagi megbecsülését is; végül, hogy — az előbbiek rendezése után — az ellátandó tanulók számára igazodva kell megállapítani a nyitvatartási időt.

A szerzőknek arra is kiterjedt a figyelmük, hogy a fejlődő szocialista iskolarendszerben egyre nagyobb szerepet kapnak a félig bentlakásos és a bentlakásos oktatási intézmények (napközi, tanulószoba, diákotthon, kollégium). A bennük folyó nevelőmunkának egyéb könyvtári konzekvenciái is vannak, mint amelyeket az általános, illetve a középiskola felvet. E problémák megoldása azért is sürgetős, mert az itt található tanulók nagyobb része a fizikai dolgozók gyermekei közül kerül ki. A tanulmány azt a gondolatot emeli ki a vita számára, hogy ezekben az intézményekben különösen jó lehetőség kínálkozik a könyvtárhasználat és tanulás szoros kapcsolására.

Itt említjük meg, hogy a szerzők az ajánlások között fontos javaslatot tesznek, amikor úgy vélik: „*meg kellene vizsgálni annak a lehetőségét, miként lehetne az általános iskola 3. osztályától a középiskola 4. osztályáig bevezetni a könyvtárhaszná-*

lati ismeretek oktatását." Kétségtelen, hogy ennek megoldása sok nehézséget jelent. s bizonyos, hogy a javaslat nem találkozik a pedagógusok általános egyetértésével. A szerzők azonban úgy gondolták, hogy a tézisekben kifejtett gondolatok következetes végrehajtása előbb-utóbb felveti ezt a kérdést.

Természetes, hogy az önálló ismeretszerzésnek a tanulmányban kifejtett értelmezése nemcsak feltételezi, hanem szükségessé is teszi, hogy a tanulók mélyebb, illetve tantervi anyagon túlmutató érdeklődésének kielégítésére is megfelelő könyvtári bázis álljon rendelkezésre. A tanulmány ennek megfelelően külön fejezetben foglalkozik a közművelődési könyvtárak gyermek- és ifjúsági szolgálatával, mivel ezek távlatban is, de a mostani fejlődési szakaszban különösen nagy segítséget jelentenek, nem egy esetben szinte az egyetlen lehetőséget kínálják az ifjúság olvasási kultúrájának fejlesztésében, érdeklődésük felkeltése és kielégítése, szakismereteik elmélyítése terén. A szerzők — a tanulmány célkitűzéseinek megfelelően — e kérdést csak az iskolai oktató-nevelő munka segítése szempontjából vizsgálják, s elsősorban az együttműködés különböző területeire és formáira hívják fel a figyelmet.

Az ötödik fejezet a felsőoktatás nevelési és oktatási problémáinak könyvtári összefüggéseit tárgyalja, s hangsúlyozza, hogy *„a magyar felsőoktatásban hiányoznak még azok a korszerű könyvtári intézmények, amelyek alkalmasak lennének egy-egy tájékoztató központ megszervezésére”,* pedig a modern felfogás szerint *„maga a könyvtár ... bizonyos értelemben oktatási intézménnyé válik”.* Két problémát is megemlítenek a szerzők. Az egyik, hogy a hallgatók nincsenek megfelelően ellátva az ún. kötelező és az ajánlott irodalommal. Véleményük szerint ezt a kérdést az illetékes felsőoktatási intézmény könyvtárának kell megoldania, s ezzel — többek között — a közművelődési könyvtárak is mentesülnének az önként vállalt nehéz kötelezettségtől. Ugyanakkor határozottan leszögezik: *„a könyvtáraknak nem feladatuk, hogy a hallgatókat a tankönyvekkel és jegyzetekkel ellássák. Ezeket a hallgatóknak meg kell venniük.”*

A másik megvitatásra ajánlott probléma a tanszéki könyvtárak túlméretezettsége. E könyvtárak ugyanis az esetek többségében jórészt csak a tanszéki oktatók könyvtárai, és a hallgatók zöme alig vagy egyáltalában nem juthat hozzá az itt levő könyvekhez.

A téma szempontjából különös jelentőségű a pedagógusképző intézményekben folyó könyvtári munka, hiszen a hallgatóknak itt azt is el kell sajátítaniuk, hogyan nevelhetnek másokat olvasóvá. A tanulmány röviden ismerteti a pedagógusképző intézmények könyvtárai részére nemrégiben kiadott fejlesztési irányelveket, és hangsúlyozza, hogy a szakirodalmi és könyvtárhasználati ismeretek oktatását be kell vezetni az egyetemeken folyó tanárképzés egész területén, mint ahogy az 1970/71-es tanévtől kezdve a tanítóképzőkben és a főiskolai tanárképzőkben ez meg is valósul.

A már⁴ működő pedagógusokat is meg kell tanítani a tanulók olvasmányait felhasználó korszerű módszerek alkalmazására. E tekintetben nagy szerep vár a most kialakuló megyei továbbképzési kabinetekre, melyeknek ezt a témát be kell illeszteniük a pedagógus továbbképzés anyagába. A tanulmány szerzői is állást foglalnak amellett, hogy az intézményes pedagógus továbbképzés és az egyéni önképzés könyvtári bázisát a nagyobb közművelődési könyvtárakban kell kiépíteni.

Mivel vitathatatlanul bővült a neveléstudomány horizontja, a tanulmány megállapítja: *„A tudományos-technikai forradalom nyomán jelentkező nevelési igények interdiszciplináris mezője a könyvtártudomány területére is esik.”* Ebből azt a következtetést vonja le, hogy szükség van közös pedagógiai és könyvtártudományi kutatásokra, vizsgálatokra, kísérletekre. A pedagógiai szaksajtónak pedig sokkal nagyobb mértékben kell foglalkoznia a kutatási eredmények és a kísérletek útján kimunkált módszerek elterjesztésével.

Az utolsó, rövid fejezet a témával összefüggő könyvkiadási problémákról szól. Megállapítja, hogy a kiadók nem ismerik és nem veszik figyelembe eléggé a pedagógusok, az iskolák igényeit. A legnagyobb baj, hogy fontos, jól használható könyvek nem kaphatók, s hogy az ifjúsági könyvek kiadásában is sok a fehér folt. Ezért a szerzők csatlakoznak ahhoz az állásponchoz, hogy a kiadandó műveknek legalább egy bizonyos köre ne essék az egyébként is vitatható, a raktári készletet egy bizonyos idő elteltével kamatfizetési kötelezettséggel sújtó kereskedelmi rendelkezések hatálya alá, hogy így ezekből a művekből állandóan kellő példányszám álljon rendelkezésre. Felvetik azt a gondolatot is, nem kellene-e bizonyos témákból külön az iskolák számára műveket íratni és kiadni, s ezeket központilag eljuttatni az iskoláknak.

A tanulmány lezárásaképpen a munkabizottság a tézisekből leszűrt javaslatokat az ajánlásokban foglalta össze, és azokat a megvitatás után az V. nevelésügyi kongresszus és a III. könyvtáros konferencia elé terjeszti.

Kisfaludi Sándor

Hogy szolgál az olvasószolgálat?

A könyvtári korszerűségről sok megszívlelendőt mondtunk és írtunk az elmúlt esztendőkből. E megállapítások summája — úgy gondolom — egybevág a könyvtárhatalmasok kívánságával: a korszerű könyvtár az olvasóért van.

Az olvasószolgálatot a könyvtárak nyilvános részlege végzi. Ám a könyvtár csak akkor teljesít olvasószolgálatot, ha falai között becsületük van — mondjam úgy, hogy fokozott becsületük van — a *válogatós embereknek*. Elmondhatjuk-e ezt akár nagyobb közművelődési könyvtárainkról is? A könyvtáraknak nemcsak a becsődültekre, hanem a könyvtárt tudatosan keresőkre is be kell most már rendezkedniök, tehát olyanokra is, akik tudják, hogy mit várhatnak el joggal a könyvtártól. Az olvasó érezze, hogy elvben nem lehet semmi olyan problémája, amire nem kap választ, vagy útbaigazítást a könyvtárostól. Tudja vállalni ezt a szerepet a könyvtár? Kell, hogy vállalja, mert rajta kívül semmilyen más intézmény nem vállalhatja!

Ennek feltétele először is a gazdag és célszerűen gyarapított gyűjtemény (a „köz” szócska értelme, hogy az egész gyűjtemény lehetőleg korlátozás nélkül használható), amely kitekintést nyújt a tudomány, a művészetek és az irodalom tág mezőire s ennek a kilátásnak nemcsak a gyűjtemény bősége a biztosítéka, hanem az *ésszerű feltártság* is.

A könyvtár szolgáltató képességét alapján határozza meg továbbá a személyzet emberi adottsága és felkészültsége. A könyvtár és az olvasó közötti emberi közvetítő kapocsnak igen nagy szerepe van, minthogy a könyvtárt az olvasó elől bizonyos értelemben elzárta az az üzemi mechanizmus, amely a könyvtár színvonalas működéséhez nélkülözhetetlen: a szervezethez.

A kötetlen nyilvánosság, a könyvtár anyagának személytelen kínálkozása ugyan már a belépés pillanatában segít azoknak a pszichológiai akadályoknak a leküzdésében, amelyek gátolhatják az olvasót az érintkezés felvételében, ám ugyanakkor látnunk kell, hogy az olvasó számára a személytelenség gyakran válik *magára maradássá*. Az olvasó ezt az állapotot csak oly mértékben tartja kívánatosnak, amilyen mértékben saját maga keresi, tovább pedig tehernek, sőt kiszolgáltatottságnak érzi.

Az olvasó, aki összetettebb, vagy áttételesen megoldható problémával jön a

Hangulatos enteriőr az Encsi Járási Könyvtárban

könyvtárba, bizony magára marad akkor is, amikor nem a *könyvtár demokratikus légkörét* érzékeli, hanem a sivár valóságot, hogy célja elérésének, a szükséges információhoz való hozzájutásnak emberi és technikai akadályai vannak. Ez az esetek nagy részében eligazodási nehézség. A szabadpólc rendjének, a katalógus szerkezetének nem értése, ami mindenképpen a könyvtár hibája, mert az olvasó nem köteles érteni a könyvtár feltárási rendszeréhez. A könyvtárak nem törődnek eleget az olvasók beavatásával.

Az információhoz való hozzájutás más természetű akadály a, hogy a katalógus nem ad elég támpontot egy forrás alkalmasságának a megítéléséhez, tehát a feltárási mértékét meg kell toldani a könyvtárosi segítséggel, lehetővé kell

Sikeres előadássorozatokra, irodalmi estekre és kiállítások céljára használt előadóterem a Kaposvári Megyei Könyvtárban (bal oldalt). Jobb oldali képünkön: részlet a Kaposvári Megyei Könyvtár olvasóterméből (MTI Fotó — Bajkor József felv.)

tenni a kézbevételt, a belelapozást, esetleg a behatóbb tanulmányozást, könyvek, cikkek egész során át, hogy a felhasználásra vonatkozó ítélet az olvasóban kialakulhasson.

A könyvtárnak az olvasószolgálat érdekében *állandóan emelnie kell a feltárás színvonalát*. E mögött az igény mögött az van, hogy az egyszerű címleírás szintű adatfelvételen túl milyen feltárási kötelezettséget vállaljon a könyvtár a katalógusokban, hogy a személytelen segítség kereteit az optimális mértékig bővítse. A valóságban még a járási könyvtárak nagy részében sem lehetett elérni a feltárás minimumát. Az illetékesek nem is fogják fel ennek a tragikus voltát s a szakmán belül sincs meg az a felháborodás, amelyből a változtatás komoly elhatározása megszülethetne. Márpedig *nem nyilvános az olyan könyvtár, amelynek nem áttekinthető az anyaga*, s nincs könyvtári szolgáltatás, ha a feltártság hiánya alárendelt szerepre kényszeríti az olvasót.

Sokan a könyvtárnak nem is szolgáltató szerepét tartják erősítendőnek, hanem a sokkal méltóságosabbnak tűnő „nevelési funkcióját” emlegetik. Ha utána kérdezzünk, kiderül, hogy fogalmazásukban e funkció a leegyszerűsített, mondhatnánk: vulgarizált, direkt nevelő módszerek kizárólagosságát jelenti a könyvtár olvasószolgálatában, sőt az egész könyvtári munka hatékonyságának megítélésében is. Hívei többnyire a pedagógiai frazeológiától kölcsönzött érvekkel lépnek fel s azt várják a könyvtáros-tól, hogy *statisztikai adatokkal is bizonyítsa* a könyvtár nevelő szerepének érvényesülését, s annak egyre fokozódó mértékét. E felfogás szerint az olvasó nem a *társadalom teljesértékű tagjaként* jelenik meg a könyvtárban, hanem mint „nevelési alany”, akit a könyvtárosoknak „kezelésbe” kell venniök. Következésképpen másodlagos kérdés, hogy mit akar maga az olvasó, aki a társadalmi munkamegosztás szerint valahol van, valamit dolgozik, környezetileg valahova beépült s ennek megfelelő, de mindenesetre ezektől befolyásolt ambíciói lehetnek s ezek érdekében szellemi erőfeszítésekre is hajlandó. Ezt a meghatározottságot hozza el a könyvtárba s mint ilyet érhetik a könyvtárból kiinduló, de inkább csak a könyvtár által felerősített hatások, helyzetéhez képest pozitívak és negatívak vegyesen. (A csak pozitív hatás társadalmi közegben éppen olyan képtelenség, mint az egy pólusú áramkör.)

A nem szolgáltató, hanem a fentiekben vázolt, minden áron való „nevelésre” beállított könyvtár ideája nem kedvez az olvasónak, mert elvárja, hogy ne egyénieskedjen, hanem abból válasszon, amit eléje adnak. Az ilyen könyvtár annak az iskolaeszménynek a gyenge utánérzése, amelyet a felgyorsult fejlődés most buktat meg világszerte, mint a képességeket elfojtó, az egyedeket a csoport középszintjén niveláló rossz intézményt.

Erről a felfogásról feltétlenül őszintén kell beszélnünk, mert az a képtelen veszély fenyeget, hogy *kijátsszuk egymás ellen a könyvtárból származható érzelmi és értelmi hatások sorrendjét* és az ún. „tudati nevelés” rovására menő nagyzolásnak tartjuk a könyvtárakban a tájékoztatást. Egy könyvtári felügyeletet ellátó vezető — maga is pedagógus — félreértve a könyvtár lényegét, óvta a — többek között — kitűnő helyismereti munkát is végző könyvtárosokat a „tudományoskodó szolgáltatások veszélyétől”, és kenetteljes szavakkal arra buzdította őket, hogy forduljanak az élet felé, végezzék jól népművelési feladatukat.

Az ilyen felfogásban nem nehéz felismerni a személyi kultusz korából ittmaradt proletkultus szemléletet, mely a kultúrát és a tudományt csak annyiban értékeli, amennyiben közhelyszerűen megfogalmazható érveket képes szolgáltatni a napi agitációs és propaganda-feladatok végzéséhez.

Meggyőződésem, hogy *minden könyvtár, közművelődési, egyetemi és szakkönyvtár, egyaránt ellát nevelési feladatot, ha felnőttként, szívélyes segítő készséggel bánik olvasójával, feltárja a használók előtt a könyvtárban rejlő lehetőségeket, és bonyolult problémák megfajtése során partnereként áll az olvasó mellé.* Ilyen megfogalmazásban a *könyvtár nevelési és tájékoztatási funkciója szerves egységben jelentkezik*, mint ahogy az életben is így valósulhat meg. A könyvtár úgy tölthet csak be nevelési funkciót, ha szervezetszerűen vállalja a tájékoztatási funkciót. Ennek alapvető feltételei már a gyűjtemény alakítása és feltárása során biztosítandók s nem kétséges, hogy az olvasószolgálatosra is kényes, szerénységet és műveltséget igénylő feladatot ró az a követelmény, hogy eleget tegyen a közvetítési kötelezettségének. Ismétlem: az eszményi könyvtáros az olvasószolgálatban *partnere az olvasónak*. Erre kell törekednie. Már nagyjából eldőltnek tekinthető a vita, hogy a szaktudományok felsőfokú szakembereit kell-e a könyvtárba bevenni, vagy jó könyvtárosok kellene. Amire törekedni kell az olvasószolgálati részlegek megerősítése során, az nem elérhetetlen: az ott dolgozók bibliográfiai tájékozottságának frissen tartása és tervszerű fejlesztése, olyan törzsgárda felnevelése, amelyben mindenkinek megvan a lélektanilag is nélkülözhetetlen biztonságérzete, hogy a partneri szerepet vállalhassa. Ha ez nem következik el, akkor gyakorlatilag továbbra is megfosztjuk a könyvtár-használattól azt a *tudatos könyvtárhasználó réteget*, amely a társadalmi célok szempontjából a legfontosabb: az alkotó embereket.

A könyvtárak ma már bőven tudnak ajánlani olvasnivalót annak, aki meghatározatlan igényrel, vagy általános iskolás fokon érdeklődik. Ez a közművelődési könyvtárak jellemző olvasótípusa. Sokáig vele magyaráztuk a bizonyítványunkat. Be kell látni azonban, hogy az *olvasószolgálat színvonala megszabja a könyvtár használóinak körét* s ezzel a könyvtárnak a helyi társadalomban kifejtett hatékonyságát is.

A lehetőségeket felfelé kell tágitani. Mostanáig a könyvtár úgy szerepelt a közönység tudatában, hogy olvasnivalót nyújthat ingyenesen azoknak, akiknek több idejük van az olvasásra, mint pénzük az olvasnivaló megvásárlására. Mostantól az a nehezebb feladat vár megoldásra, hogy megfeleljünk azoknak a könyvtár-használóknak is, akik nem azért olvasnak, mert túl sok a szabad idejük, hanem talán ellenkezőleg, mert tudják, hogy *a könyvtárhasználattal időt takarítanak meg* emberi vagy szakmai problémájuk megoldása során. A szórakozást keresők könyvtárait sem volt könnyű emberemteni, de vállalni kell, hogy a megyei és a járási könyvtárakból az alkotó emberek számára is partnerül kínálkozó *rangos tájékoztató intézményeket* fejlesszünk.

Szente Ferenc

Korszerűek-e a könyvtári alapterületi normák?

Az utolsó tíz évben épült magyar könyvtárak legtöbbszörre jogosan lehetünk büszkék. A jól meghatározott funkcionális rendnek, a helyes, gazdaságos beosztásnak jó példáival szolgálnak.

Használóiknak, a bennük dolgozóknak és a könyvtári szakembereknek bíráló megjegyzései azonban egy kérdésben megegyeznek: olvasólétszámához és feladataihoz viszonyítva a legtöbb új könyvtár *szűkreszabott*. Ezek a kérdések vetődnek fel: Rosszul terveztünk? Helytelenek a normáink? Az utolsó évek erős változásai könyvtári felfogásunkban — a helybenolvasás térhódítása, a tájékoztató szerep növekedése, a prézens állomány fokozott gyűjtése, a könyvtárban tartott csoportos foglalkozások előtérbe kerülése stb. — nem követelik-e meg a nagyobb alapterületi normákat?

Mindenekelőtt emlékeztetbe idézzük, hogy mind ez ideig *kettős normákat* alkalmaztunk: a mi viszonyaink mellett még alkalmazható alsó értéket és a nemzetközi normák szerint elfogadott, korszerű értéket. Arra a kérdésre tehát, hogy korszerűek-e normáink, azt válaszolhatjuk, hogy a régebbi táblázatokban feltüntetett felső értékek némi kiigazítással korszerűek, de régebbi alsó értékeink már nem fogadhatók el. Zavart is okozott a kettős táblázat, minthogy alkalmazása során sok volt a bizonytalanság. Ezért úgy véljük, helyesebb *a táblázatokat egyszerűsíteni és csak egy értéket megadni*. A nagyobb és hálózati feladatot is ellátó megyei és járási könyvtárak tervezését, programjuk kidolgozását helyes, ha az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács könyvtárépítési és berendezési szakbizottságának, illetve a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központnak segítségével végzik az építetők. Ezek esetében csak olyan megközelítést adunk, amely a szükséges alapterület megállapításához ad némi támpontot.

Normáink korszerűségének bemutatására tegyünk egy kis nemzetközi összehasonlítást.

Az 1000 lakosra szükséges alapterület, négyzetméterben

Lakos esetén	Lengyelország	Csehszlovákia	Anglia	Franciaország	Dánia	NSZK	Magyarország	
							régebbi minimum	mostani
5 000	100–74	53	—	60–50	109,2	—	32	50
10 000	120,2–68,5	46,1	—	75–45	76,3	—	26	44
20 000	63,4–53,3	52,4	42	65–32,5	67	34,4	18,3	36
30 000	56,9–51,5	—	39	47,5–31,6	61	33,4	11,8	36

Első pillanatra látszik, hogy régebbi normáink régebbi minimumai elfogadhatatlanok. A jelenlegiek a szocialista országokéhoz (Lengyelország, Csehszlovákia) viszonyítva alacsonyok, a nyugati országokat is számítva megközelítően azonosak Nyugat-Németország és Anglia normáival. A szovjet normákkal nehéz az összehasonlítás, mivel alapadataik nem a lakosság számára, hanem a könyvtári állományra vonatkoznak. Ha a szovjet lakosság jelenlegi ellátottságát vesszük alapul és úgy végzünk összehasonlítást, megállapíthatjuk, hogy a mi könyvtári alapterületeink meglepően azonosak a szovjet könyvtárakéival, de a bennük felhalmozott könyvmennyiség a miénk kétszerese.*

Mit mutatnak eddig épített könyvtáraink? Ismeretes, hogy a Szekszárdi Megyei Könyvtár lényegében még a zártpolcos felfogás jegyében született. Bár új épület, számításunk szerint kb. 800 m²-rel kellene bővíteni. A Kaposvári Megyei Könyvtár első programjához a szükséges összeget nem tudták előteremteni, ezért a programot kb. 25%-kal csökkentették. Azóta kiderült, hogy az eredeti program volt a helyes, és már most, megnyitásának első évtizedében az épület bővítésén gondolkodnak. Eredeti programjukhoz képest ugyancsak erősen csökkentették a Tatabányai, a Zalaegerszegi Megyei Könyvtárak alapterületét, és mindegyik esetben kiderült, hogy az eredeti programok szerint kellett volna megépíteni őket. A Salgótarjáni Megyei Könyvtár — bármennyire szép épületben van is — méretei miatt nem felel meg megyei könyvtári funkciójának, nem szólva arról, hogy — ugyanúgy mint Zalaegerszegen — a gyermekkönyvtárt kihagyták belőle. A most épülő Szombathelyi Megyei

* Ld. Osznovjü proektirovanija bibliotek. Moszkva, 1969. c. kiadványt.

Könyvtár is csökkentett program alapján készült, nagyobb távon szűk lesz. Hozzávetőleg a normáknak megfelelően épül a megyei könyvtár Miskolcon és Nyíregyházán.

A falusi könyvtárak legtöbbjét régi épületből alakították át, ezért szinte egyik sem éri el a norma szerinti szükséges alapterületet. A legnagyobbak és legszebbek, pl. Pilisvörösvár, Albertirsa, Mélykút, Komádi könyvtárainak alapterülete is hozzávetőleg 100 m²-rel a norma alatt marad. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ezek a könyvtárak ma kielégítik az igényeket, sőt tágasnak tűnnek, mégis figyelmeztetnek arra, hogy a helybenolvasás szokásának gyors terjedése az eddignél nagyobb területi igényeket követel, és mégha egy térben is, de nagyobb elkülönülést. A korszerű könyvtári tevékenység a gyermekekkel való csoportos foglalkozást, az irodalmi klubokat és az egyéb összejöveteli formákat is magában foglalja. Jelenleg még a legjobban ellátott falusi könyvtárainkat is a folyóirat- és újságolvasásra, valamint a rendezvények tartására alkalmas részek hiánya jellemzi. Hozzávetőleg tehát ebből ered a különbség az előirt normák és a könyvtárak mai tényleges alapterülete között.

Az új járási könyvtárak közül Marcali könyvtára pontosan megfelel a normáknak s a gyermekkönyvtár hiányától eltekintve a kiskunhalasi is. Csupán néhány, zsinagógából alakított könyvtár (a szigetvári és a paksi) alapterülete haladja meg a normák szerinti szükségleteket.

A jelenlegi irányszámokról

Az irányszámok mind a városi (városi kerületi), mind a községi könyvtárakra vonatkoznak. A táblázatok nem tartalmazzák a hálózati központok különleges területi igényeit, szolgálati helyiségeit és berendezési tárgyait.

A hálózati központok funkciójuk szerint lehetnek valamely magasabb fokú hálózat központjai (pl. a megyei könyvtárak; a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi könyvtára, vagy a fővárosi körzeti könyvtárak — tehát egy vagy több fővárosi kerület központi könyvtára —; a nagyobb vidéki városok központi könyvtára, például a szegedi Somogyi Könyvtár stb.). Ezekben felsőfokú könyvtári ellátást kívánunk nyújtani. Már csak ezért sem vonatkozhatnak rájuk a táblázatokban feltüntetett normák. Azon hálózatok helyi ellátására érvényesek a megadott normák, amelyeknek központjaiban középfokú könyvtári ellátást kívánunk fenntartani (kisebb városok városi könyvtárai, nagyobb városok és a főváros kerületi könyvtárai, továbbá községekben vagy kisvárosban működő járási könyvtárak).

A nagyobb városok, megyei székhelyek központi könyvtárait a táblázatok azért nem vonatkoznak, mert részükre pontos irányszámok kidolgozása nem is célszerű, hisz szükséges nagyságukat számos külső tényező befolyásolja (a városban levő egyetemi könyvtár, a szakkönyvtárak, szakszervezeti könyvtárak, a lakosság települési sűrűsége stb.).

A közölt normatáblák a szakszervezeti könyvtárak közül azokra alkalmazhatók, amelyek területi feladatokat is ellátnak.

Alapmutatók

A könyvtári elhelyezés alapja mindenekelőtt a húszéves távlatban szükséges könyvvállomány. Ez már kis ütemben növekszik, mivel a könyvtárak állománygyarapítása és az állománykivonás egy bizonyos fejlettségi fokon közel kerül egymáshoz. A szükséges kötetmennyiséget az ellátandó lakosság lélekszáma alapján számítjuk ki.

A minimális könyvmennyiség könyvtár létesítése esetén 5000, letéthyely esetében pedig 2—3000 kötet.

A kisebb könyvtárakra vonatkozó irányszámok együtt adják a felnőttek és a gyermekek számára szükséges könyvkiválasztó és olvasóteri igényt. A kölcsönző és olvasótermi terület aránya is eltolódhat a helyi viszonyok szerint. Az alapterületi igényt és az ehhez kapcsolódó berendezési szükségletet a lakosság 20 év múlva várható lélekszáma szerint kell megállapítani. (Ahol a számítás alapjául szolgáló lakosság szám a táblázatokban megadott kategóriák közé esik, ott az alulról számított legközelebbi adatsor alapján kell a számítást végezni. Pl. 15 000 lakosra a 12 000 lakos sorából kell az adatokat megállapítani a megfelelő átszámítással.)

A művelődési otthonban elhelyezett könyvtár esetében a klubvezet (raktár, előtér, előadóterem stb.) a művelődési otthonnal közös. Ha azonban a művelődési otthonban a könyvtár funkcionálisan teljesen elkülönül (mint pl. Budapesten a

Művelődési otthonban vagy azon kívül, más épületben, illetve önálló épületben létesített közművelődési könyvtár alapterületi mutatói

Az ellátandó lakosság lélekszáma	A szükséges alapterület 1000 lakosra (m ²)	A könyvnyűzséglet		Az olvasószolgálat alapterülete (könyvkiválasztó, tájékoztató, olvasó)		A szolgálati helyiségek és a raktár alapterülete (m ²)	A könyvtár összes alapterülete melkelyiségek és kiegészítési terület nélküli területtel (pl. műv. otthonban)	Önálló épületben (illetve önálló elhelyezéssel)	
		1000 lakosra	a könyvtár által elátott összes lakosra (500-as kerekítéssel)	összesen	ebből a gyermekrésztől			az előtér, ruhatar, klubbővezet, előadóterem területe	összes alapterület
		kötet		(m ²)				(m ²)	
0-1 000	55	3000	3 000	55	-	-	55	-	55
1 500	55	3000	4 000	82	-	-	82	-	82
2 500	55	2500	6 500	138	-	-	138	-	138
3 500	55	2400	8 500	143	-	-	163	30	193
5 000	50	2300	11 500	170	-	-	205	45	250
8 000	44	2100	17 000	240	70	50	290	62	352
12 000	36	1900	23 000	280	80	70	350	82	432
20 000	36	1700	34 000	480	120	120	600	120	720
30 000	36	1600	48 000	750	150	150	900	180	1080

Művelődési otthonban vagy azon kívül, más épületben, illetve önálló épületben létesített közművelődési könyvtár berendezési mutatói

Az ellátandó lakosság száma	A könyvnyűzséglet alsó határa	Állványnyűzséglet			A raktári állomány részére (7 polcos, 350 kötet/fm)	Olvasólétszám		Olvasói férőhely	
		a felnőtt szabadpolcos állomány részére (5 polcos, 200 köt./fm)	a gyermek szabadpolcos állomány részére (4 polcos, 120 köt./fm)	folyóiratállvány, fm		felnőttek	gyermek	együtt	adult
lakos	kötet	állványfolyóméter			fő	db		db	
0-1 000	3 000	12	6	1	-	-	250	-	10
1 500	4 000	14	8	1	-	270	375	-	13
2 500	6 500	16	10	1	6	450	625	14	8
3 000	8 500	19	12	2	8	540	750	16	10
5 000	11 500	28	18	2	13	900	1250	18	14
8 000	17 000	42	23	3	17	1200	1680	28	22
12 000	23 000	55	29	4	24	1800	2520	36	24
20 000	34 000	90	42	5	35	3000	4200	60	40
30 000	48 000	125	50	8	40	4500	6300	68	45

XIII. ker. József Attila téri művelődési központban), akkor úgy kell számítani a normát, mintha a könyvtár önálló épületben volna.

Az olvasók számára vonatkozó tervszámok:

8000 lakosig felnőtt olvasó átlagosan a lakosság	18 ‰-a
gyermekolvasó átlagosan a lakosság	7 ‰-a
8000 lakostól felfelé felnőtt olvasó a lakosság	15 ‰-a
gyermekolvasó a lakosság	6 ‰-a

Berendezési szükségletek

A könyvtár nagyságának megfelelően az alábbi berendezési tárgyakról kell gondoskodni: kölcsönzőasztal vagy pult, a 2500 lakosnál kisebb települések könyvtáraiban még ruhafogas is. Ennél nagyobb településeken a könyvtárlátogatók részére lehetőleg önkiszolgáló ruhatár létesüljön. (A művelődési otthonban elhelyezett könyvtár ruhatára lehetőleg a művelődési otthon ruhatárán belül helyezkedjék el.) A könyvtári ruhatár befogadóképességét az olvasói férőhelyek másfélszeresében kell megszabni. Az olvasói férőhely-szükségleten kívül gondoskodni kell a szabadpolcos állványok mellé helyezendő ülőkékről (4 fm/db), valamint a szolgálati helyiségekben íróasztal(ok)ról, ruhás-, irat-szekrényekről, továbbá székekről.

3 000 lakosig a felnőtt olvasók	3 ‰-a
a gyermek olvasók	5 ‰-a
20 000 lakosig a felnőtt olvasók	2 ‰-a
a gyermek olvasók	4 ‰-a
20 000 lakos felett a felnőtt olvasók	1,5 ‰-a
a gyermek olvasók	3 ‰-a

részére kell olvasóhelyet tervezni. Ez adja meg a könyvtárasztal, illetve ülőbutor szükségletet. Arra kell törekedni, hogy a felnőtt olvasók részére egy, illetőleg kétszemélyes asztalokat tervezzenek.

Telepítési irányelvek

Említettük, hogy a területi feladatokat ellátó könyvtárak irányszámainak kialakítása a lakosság száma alapján történik. Ahol egy zártabb lakóterületet, például falu vagy egy kis lélekszámú, sűrűn betelepített (tehát nem nagy kiterjedésű) város könyvtára számára állapítjuk meg az irányszámokat, a megoldás egyszerű, mert ebben az esetben az egész lakosság részére tervezünk. Nagyobb városok, szétszórt településű helységek esetében azonban már nem egy könyvtár látja el az összes lakost. Ebben az esetben az egyes könyvtárak építési tervét megelőzően el kell készíteni az egész helységre vonatkozó könyvtártelepítési tervet, azaz az egész lakóterületet könyvtári ellátási körzetekre kell beosztani, minden körzet legalkalmasabb pontján telepített könyvtárral. Egy-egy nagyobb lélekszámú település könyvtártelepítési tervének elkészítéséhez a következő irányelveket követjük: Arra kell törekedni, hogy a településhely lakossága lakóhelyétől 1,5–2 km távolságon belül könyvtárat találjon. Emellett figyelembe kell venni a fő közlekedési útvonalakat, a közúti járműforgalmat és a település sűrűségét. Egy-egy kerületi könyvtárat kb. 20 000 lakos ellátására tervezünk. A központi könyvtár saját körzetét a nagyobb városokban, illetve a járás területén kb. 40–50 000 főre számítjuk.

A központi, tehát felsőfokú könyvtári szolgáltatást nyújtó könyvtárak szükséges nagyságát így közelítjük meg: a körzetébe (tehát belső ellátási övezetébe) eső lakosságszámot alapul véve a szükséges alapterület 1000 lakosonként 50–55 m². A központi könyvtárhoz (megyei, járási, illetve fővárosi körzeti központok könyvtárainak esetében) külső ellátási övezetet is számítunk. A külső ellátási övezet a fiókkönyvtárak területét, a járás, illetve a megye területét foglalja magába. Az ellátásnak erre a külső övezetére 1000 lakosonként 2 m²-t számítunk.

Eszerint például a Kecskeméti Megyei Könyvtár szükséges alapterületét így számítjuk ki: Bács-Kiskun megye lakossága Kecskeméttel együtt 563 000 lakos, Kecskemét 74 000 lakosából 40 000-et számítunk a megyei könyvtár közvetlen körzetéhez, a megyei könyvtár külső ellátási körzetére (mely a kerületi könyvtárakkal ellátandó külvárosok, valamint a megye lakosságából tevődik össze) 523 000-et. Szükséges alapterülete tehát megközelítően $40 \times 55 \text{ m}^2 = 2200 \text{ m}^2$, ehhez a külső ellátási övezetre számítunk $523 \times 2 \text{ m}^2 = 1046 \text{ m}^2$ -t. A kettő együtt kerekítve 3300 m².

A város területén fekvő fiókkönyvtárak (kerületi könyvtárak) szükséges nagyságát ellátási körzetük 20 év alatt várható lakosság-számának felbecsülése után a táblázatokban megadott normák alapján számítjuk ki.

Azokban a városokban, illetve azon járási székhelyeken, ahol központi könyvtár által nem kívánunk felsőfokú ellátást biztosítani, a központi könyvtárra nézve is a táblázatokban megadott normákat vesszük alapul.

Ha a város területén valamely szakszervezeti könyvtár területi feladatot vállal, akkor azt is figyelembe kell venni az ellátási rendszer kialakításakor.

A szakszervezeti könyvtárak alapterületének számítási alapja; — minthogy általában nem lakóterületet látnak el, hanem valamely üzemet vagy intézményt — a várható olvasótábor, amely a foglalkoztatottak teljes létszámának 30—40%-a. Ki kell tehát számítani a várható olvasólétszámot, és annak alapján kell megállapítani, hogy a kérdéses könyvtár melyik kategóriába tartozik, és ennek alapulvételével kell megszabni a szükséges alapterületet. Ha a könyvtár nem lát el területi feladatot és helybenolvasásra sem tud berendezkedni, hanem csak kölcsönzésre, akkor szükséges alapterületét az elhelyezendő állomány alapján számítjuk ki. Ez esetben 100, legfeljebb 120 kötetre számítunk 1 m²-t.

Ha a szakszervezeti könyvtár területi feladatot is ellát, akkor a következőket kell figyelembe vennünk: Az ellátandó lakóterület lakosság száma alapján kiszámítjuk, mennyi lesz a várható olvasólétszám, s ha a könyvtár emellett üzemi feladatot is betölt, az üzem létszáma alapján kiszámítjuk mekkora lesz a könyvtár üzemi olvasótábor. (Vigyázzunk azonban arra, hogy az üzemi olvasótáborból vonjuk le azoknak számát, akik a lakóterületen élnek.) A területről és az üzemből várt olvasólétszám összege lesz az a szám, amelynek alapján megkeressük a táblázatból az alkalmazandó normát.

Sallai István

Tanácskozás a könyvtárak helyismereti munkájáról

A helyismereti tevékenység időszerű kérdéseiről konferenciát rendezett *Szombathelyen* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ. A megbeszélésen a megyei könyvtárak helyismereti szakreferensein kívül részt vettek az Országos Széchényi Könyvtár képviselői is.

Fogarassy Miklós vitaindító előadásában megállapította, hogy a helytörténet, helyismeret, honismeret szóhasználat közül a könyvtárak ilyen fajta tevékenységére leginkább a *helyismeret* kifejezés találó. A fejlődés a történetkutatástól és a honismereti mozgalomtól elkülönülve a *szociológiai dokumentáció* felé mutat és jellemzője a periodika-centrikusság. A megyei könyvtárak legigényesebb helyismereti kiadványai a sajtóbibliográfiák. Az eddigi módszertanilag, szerkesztési és kiadási elveikben, továbbá színvonalukban egységesek. Ha a többi is hasonló lesz, akkor a sorozat szinte kumulálható.

A helyismereti repertóriumok munkálataiban kedvező tapasztalatokat hozott a *Szegedi Egyetemi Könyvtárban* szervezett munkaközösség. Gazdaságosság, gyorsaság, átlagon felüli teljesítmény jellemezte munkáját, amelyet érdemes lesz folytatni és fejleszteni. A megyei könyvtárak helyismereti tevékenységében egymás mellett van a legigényesebb állománygyarapítás, a bibliográfiai munka és a tájékoztatás. Ez a részterület tehát *át-hatja és kedvezően befolyásolja az egész könyvtári tevékenységet*.

Berza László szerint az a legfontosabb feladat, hogy tisztességes alapokra fektessük a gyűjteményeket. Minden egyéb csak ezután jöhet. Nagyon meggondolt, átfogó kiadványterveket kell készítenünk, hogy a megjelenő kiadványok részei lehessenek a retrospektív bibliográfiának. A központi feldolgozás megszervezése szinte nélkülözhetetlen.

Lisztes László annak a véleményének adott kifejezést, hogy a légrégebbi kedvezőbb a könyvtári helyismereti munkára, mint korábban volt.

A konferencia élénk eszmecsere után *ajánlásokat* fogadott el. Ezek egyik csoportja az Országos Széchényi Könyvtár hírlaptárának, a Magyar Nemzeti Bibliográfiának, a Magyar Folyóiratok Repertóriumának helyismereti munkát segítő tevékenységére vonatkozik, másik része szükségesnek tartja terv kidolgozását a repertorizáló munkaközösség megszervezésére. Szorgalmazta a konferencia a sajtóbibliográfiai sorozatának teljessé tételét is. Több megyei könyvtár tapasztalatai azt bizonyítják, hogy egy szakreferenssel nem oldható meg a helyismereti könyvtári munka, ezt célszerű a feldolgozó csoportra építeni.

A résztvevők megtekintették a *Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár* helyismereti gyűjteményét és az azt kitűnően feltáró apparátust. Elismerésüket fejezték ki a mennyiségileg és minőségileg egyaránt kiváló munkáért, a jól szervezett szolgáltatásokért.

Könyvtárgépesítés II.

Technikai megoldások

Vizsgáljuk meg, hogy a könyvtárgépesítés céljaira milyen technikai megoldások, gépek és eljárások állnak rendelkezésünkre, ha a két fő célkitűzést: az irodalom korszerű feltárását és az irodalom biztosított szolgáltatását meg akarjuk valósítani.

Nézzük először az első problémakört.

Az irodalomfeltárás eszközei

Alan Kent amerikai professzor aszerint rendszerezte a „visszakereső” rendszereket, hogy a szakirodalomra vonatkozó adatok — bibliográfiai adatok, tárgyszók, deskriptorok stb. — milyen adathordozó közegen jelennek meg. Nem kell megijednünk ezektől a kifejezésektől. Visszakereső rendszer bármely könyvtári katalógus is, ha abból valóban lehet kikeresni szakirodalmi adatokat. (Jóllehet ez esetben nem a rendszer „keres”, hanem a könyvtáros.) Adathordozók pedig az eddigi könyvtári gyakorlatban a szabványméretű katalóguscédulák voltak. Mégsem „katalógust” vagy cédulát, kartont mondunk, mivel azt akarjuk, hogy a kifejezés által jelölt fogalomkörbe beleférjen minden olyan eszköz vagy adathordozó is, amelyik nem katalógus és nem hasonlít a cédulákra, de alapjában ugyanolyan szerepet van hivatva betölteni.

Az adatokat hordozó közeg szerint az irodalomkereső rendszer lehet hagyományos kartotékrendszer (ilyenek eddigi katalógusaink), megvalósulhat a hagyományostól eltérő kartonokon (pl. az uniterm esetében), kézi válogatású lyukkártyákon (ennek szintén több alete van), megvalósulhat gépi lyukkártyákon (másszóval Hollerith technikával), lehet az adathordozó lyukszalag vagy mágnesszalag, végül mikrofilm.

Ehhez a leegyszerűsített felsoroláshoz annyit fűznénk hozzá, hogy egymást nem feltétlenül kizáró eljárásokról van szó. Egyrészt azért, mert a fenti technikák közül nem mindegyik önálló, az adathordozók sorozatos átalakításában csak egy fázisban jelennek meg, mint például a lyukszalag; másrészt, mert ezek legtöbbje egymásba alakítható. Gépi lyukkártyából automatikusan készíthető lyukszalag vagy mágnesszalag és viszont. (Sőt, minden mágnesszalagon tárolt adat először lyukszalagra kerül vagy Hollerith kártyára, és ezt követően kerülnek az adatok a mágnesszalagra. Ugyanígy mikrofilmes visszakereső rendszerek kapcsolhatók elektronikus számítógéphez, uniterm kártyáról közvetlenül készíthető fénylyukkártya és viszont. E technikák kapcsolatát még tovább is lehetne folytatni.)

Megítélésünk szerint a felsorolt technikai lehetőségek közül a *gépi lyukkártyák* alkalmasak a legkevésbé könyvtári felhasználásra. Ezért a tapasztalatért jó néhány magyar könyvtáros nagy árat fizetett. Évekkel ezelőtt a Könyvtártudományi és Módszertani Központ a Központi Statisztikai Hivatal egyik igazgatóságával szövetkezve kétéves gépi lyukkártyás tanfolyamot indított kb. 25 könyvtáros részvételével. Csak utóbb derült ki, hogy a gépi lyukkártyák felhasználásának igen korlátozott a lehetősége, a produktumok minősége nem áll arányban a költségekkel, és a követelményekkel. A fő gondot az okozta, hogy a gépi lyukkártyák kicsi jelkészlettel rendelkeznek (betűk, számjegyek és egyéb jelek tekintetében), így a könyvtári munkában, ahol szövegek feldolgozása folyik, sok megalkuvást kell tenni. Ráadásul a Hollerith gépekkel csak korlátozottan lehet olyan logikai döntéseket kívánó lépéseket megvalósítani, amelyekkel tele van a könyvtári munka. (A tanfolyam mégsem volt felesleges, mert a negatív tapasztalat is hasznos, másrészt e gépek a számítógépekkel kapcsolatban még szerepezhetnek.) Összegezve: a gépi lyukkártyákat *nem tekintjük a könyvtári feladatok elvégzésére elsődlegesen alkalmas adathordozóknak.*

A többi eljárás viszont sokrétűen és igen hatásosan alkalmazható. Vonjuk össze a gépi lyukkártyák kiiktatása után megmaradt eljárásokat három csoportba.

Ha az irodalom mennyisége nem nagy (20–30 ezer egység alatt marad), a *kézi lyukkártyák* vagy az *uniterm* kártyák olyan hatásfokú kezelést tesznek lehetővé, amely vetekszik a számítógépes rendszerekével. Azért lehetséges ez, mert a kézi lyukkártyák rugalmasan alkalmazkodnak az adott feladatokhoz és igen nagy mélységű osztályozást tesznek lehetővé, azaz sok kifejezéssel lehet jellemezni minden egyes dokumentumot. A nagyságrendek korlátozott volta azonban olyan hátrány, amelynek következményeként ennek a technikának csak helyi jelentősége van.

A legmegbízhatóbb, legsokoldalúbb, legrugalmasabb és a nagyságrendi korlátoktól legkevésbé befolyásolt technikát a számítógépes eljárások képviselik. Ezek bemeneti közegének a fentebb említett lyukszalagot kell tekinteni, míg a gépi tároló közeg mágnesszalag vagy más lehet. A számítógépes feldolgozás feltétele az, hogy rendelkezünk megfelelő programmal, tehát azon elemi lépések sorozatának leírásával, amelyet a gépnek kell végrehajtania egy feladat elvégzésekor. Ezt a programot a gép vezérlésére használjuk fel. Másrészt rendelkezünk kell — lyukszalag — az adatok valamilyen egységes leírásával. A gép azután képes ezeket az adatokat például rendezni, kiírni, válogatni, közülük meghatározott adatokat kiemelni stb. Feltéve persze, hogy adatainkat és a programot előzőleg a gépbe „beolvastuk”. A gépi produktum ennek megfelelően lehet kötetkatalógus, gyarapodási jegyzék, index, ezek kumulációja, figyelőkarton, valamilyen tematikus összeállítás stb.

A számítógép azért is alkalmazható kitűnően a könyvtári munkában, mert minden egyes bibliográfiai egységet csak egyetlen egyszer kell leírni. Ebből az egyszeri leírásból a gép mindenfajta feldolgozásra képes. Az egyszeri leírásnak azonban sokkal precízebbnek, körültekintőbbnek kell lennie szokásos leírásainknál.

A fenti munkálatokhoz magát a számítógépet csak alkalmilag kell igénybe venni. A könyvtárakban a mindennapi rutinmunka nyomán lassan elkészülnek a lyukszalagok. Ezeket azután hetenként, hónaponként a számítógép feldolgozza, mégpedig igen rövid idő alatt.

Sok könyvtáros úgy képzei el a számítógépek könyvtári működését, hogy azok a katalógusokat pótolják, tehát jelen vannak a könyvtárban, és az olvasók mindenkori kívánságainak megfelelően keresik az irodalmat. Erről szó sem lehet. Egyrészt azért nem, mert ehhez olyan nagy teljesítményű gépek kellene, melyek még nincsenek is Magyarországon, másrészt a főleg csak tárolásra beállított gépek nagyrészt kihasználatlanok lennének. Továbbá igen költséges mulatság volna, mondjuk A köszív ember fiainak raktári helyét számítógéppel megállapítani — sok ezer forintért. *A számítógépeket tehát az irodalomkutatás eszközeinek előállítására kell felhasználni.* Így lehet a feladatot gazdaságosan megoldani, és ami a leglényegesebb: ilyen célokra alkalmas gépeink vannak is.

Az elmondottak alapján a számítógépek könyvtári alkalmazása nagyon egyszerűnek tűnik. Egyszerű is, ha már rendelkezünk megfelelő programokkal. Hisz egy bonyolult könyvtári program kidolgozása több hónap, néha több év munkája. A számítógép által megkövetelt állapot megteremtése a könyvtárban (szervezettség, standardok kidolgozása stb.) éveket vehet igénybe. Korántsem a gép, tehát például a géptípus megválasztása, kezelése stb. okozza a fő problémákat, hiszen bármely közepes teljesítményű univerzális számítógép alkalmazható. Ilyen bőségesen található Magyarországon, sőt kapacitáshiány sincsen. Ellenben hiányoznak a megfelelő programok. *A szellemi előkészítésben vagyunk elmaradva.* A gépi feldolgozás követelményeihez képest még a könyvtári munkához sem értünk megfelelően.

Az elektronikus számítógépeket előállító vállalatok — felismerve a programkészítés nehézségeit — kész programokkal együtt adják el számítógépeiket. Ezek nagy segítséget nyújtanak, de a könyvtári munka átszervezését mégiscsak nekünk kell elvégezni.

Harmadik technikai eszközként igen röviden a mikrofilmes visszakereső rendszereket említenénk. Ezek a mikrodokumentumokat két része osztják. Az első részre szövegeket filmeznek (címléírásokat, referátumokat, vagy magát az eredeti dokumentumot), a másik részére fényáteresztő és fényt át nem eresztő kis négyzetekkel a szöveg jellemzőit fejezik ki. Ezen az ún. kódmezőn tulajdonképpen a tárgyszavak (deskriptorok) vannak ún. binárisan kódolt alakban. Tapasztalataink ezekről a berendezésekről nincsenek, mert Magyarországon nincs mikrofilmes visszakereső gép. Ezek a berendezések igen költségesek, azonban mint az egyik lehetséges technikával számolni kell velük is.

Az irodalomszolgáltatás eszközei

Annak a célnak eléréséhez, hogy a szakirodalmat meg is kapja a felhasználó, ha szüksége van rá, reprográfiai eszközökre van szükség. Ezek közül is több mikrofilmre, illetve mikrodokumentumra és méretazonos gyorsmásolóokra.

Nem kell ezekről hosszasan beszélnünk, hiszen ismert, elterjedt eljárásokról van szó, az alkalmazási területek tekintetében sincsenek problémák. Két megjegyzést azonban szükséges tenni, hogy a könyvtárgépesítésben kapja meg a helyét a reprográfiai fejlesztés.

Az egyik észrevétel a mikrodokumentumokra vonatkozik. Eddigi gyakorlatunkban csak félfolyamatba indítottunk el minden mikrodokumentumot: előállítottuk, tároltuk őket, de felhasználásuk gyakorlatilag megoldatlan maradt. A mikroleolva-

sók ugyanis csak kényszerből tekinthetők a mikrodokumentumok olvasási eszközeinek. Akkor lehet a mikrodokumentumok felhasználását megoldottnak tekinteni, ha gondoskodunk az eredetivel méretazonos, automatikus visszamásolásukról, mégpedig elfogadható áron. Erre a célra speciális xerox berendezések vannak. Remélhetőleg, rövidesen Magyarországon is lesznek ilyenek.

A másik megjegyzés a méretazonos másolást illeti. Örvedetes módon ennek gépei rohamosan terjednek hazánkban, de a másolási költségeket a bér munkában dolgozó első gép túlzott kalkulációjához igazítják, holott ezt a régi kalkulációt a gép akkori monopóliumhelyzete tette lehetővé. Ezen változtatni kell.

Horváth Tibor

Az építőtáborok lakói 1970-ben is számítanak a könyvtárosok segítségére

A KISZ nyári önkéntes ifjúsági építőtáborai ebben az esztendőben június 28-án kezdődnek. Az előkészületek már javában folynak. Az iskolákban és a KISZ-bizottságokon most azon fáradoznak, hogy a 37 építőtáborba induló több mint 30 000 fiatal megfelelő munka- és közösségi körülmények várják. (Építőtáborokat ebben az évben Baranya, Bács-Kiskun, Győr-Sopron, Heves, Pest, Somogy, Szolnok és Veszprém megyében, valamint Budapesten létesítenek.)

Az építőtáborozás a KISZ egyik legtekintélyesebb mozgalma. Az eddig teljesített 25 millió munkaórában háromszázezer fiatal osztozik, s az elért termelési sikerek országos jelentőségűek. A munkában való részvételen kívül nyilvánvalóan más magyarázata is van annak, hogy a diákok szüneteik egy részét 12 év óta az építőtáborokban töltik. 1969-ben például 7500 fiatal másodsor, harmadszor, negyedszer vagy ötödször táborozott! A sok összetevőből emeljük most ki egyet, s vizsgáljuk meg, *hogyan hat az olvasás* a táborozás élményeire? Kielégítőek-e a táborokban az olvasás feltételei? Szervezettség vagy ötletszerűség jellemzi-e a táborokban folyó irodalmi művelődést? Mik az eredmények és mik a problémák?

Az olvasással kapcsolatban a táborok eddigi legfőbb sikerét abban összegezhetjük, hogy egy-két táborról eltekintve 1958 óta *valamennyi építőtáborban könyvtár állt* a fiatalok rendelkezésére. A Hanság mocsaras vidékén felállított sáortáborban ugyanúgy, mint az alföldi tanyavilágban. S a diákok éltek is a lehetőséggel. A táborozók szabad idejük nagy részét olvasással töltötték. Ez egyúttal a könyvtárak és a KISZ-bizottságok együttműködését is dicséri, mert a tábori könyvtárakról általában idejében gondoskodni tudtak.

Sokkal kisebb eredménnyel dicsekedhetünk, ha a könyvtárak állományának nagyságát és összetételét vizsgáljuk. A kívánatos színvonalat 12 év alatt sem sikerült elérnünk: *a válogatás* nagyjából *esetlegesen* mondható. Mennyiségileg jobb a helyzet, mert a személyenkénti minimális két kötet többnyire biztosítva van, a válogatás azonban több kívánnivalót hagy maga után. A középiskolás táborokban sokkal inkább figyelembe kellene venni a mai középiskolások irodalmi érdeklődését, az egyetemi táborokban az egyetemisták igényét, de még a fiúk és lányok eltérő érdeklődését is attól függően, hogy milyen táborról van szó. Általános panasz, hogy *sok a régi, agyonolvasott könyv*, kevés az új, hazai és külföldi irodalom, a tábori könyvtárakban a mai költők kötetait, a különböző válogatásokat és versantológiákat alig lehet megtalálni.

Legkevésbé jutottunk előre a tábori könyvtárak olvasószolgálati, *tájékoztató munkájának* módszertani kérdéseiben. A tábori könyvtárakat a parancsnokság egyik tagja vagy egy lelkes, irodalmi érdeklődésű táborozó kezeli. Az olvasási élmény hatásáról, könyvtári és könyvpropagandáról, olvasószervezésről, a könyvtárak kezelésének módjáról keveset tudunk. A táborokban folyó könyvtári munkát ellenőrző, segítő, inspiráló szerv gyakorlatilag nincs. Ilyen igénnyel eddig a KISZ sem jelentkezett.

A helyzet jobb megítélése és a teendők kidolgozása végett a táborparancsnokságokról is szólunk meg, mert joggal vetődhet fel az a vélemény, hogy a táborozók olvasása és a tábori könyvtári tevékenység az ő munkájuk függvénye. Nos, a táborozási mozgalom társadalmi jellege, szervezeti formája, egy-egy közösség összetétele és a vezetés sajátos módja miatt a parancsnokságok a már működő táborokban nem sokat tehetnek a könyvtárakért. Többek között azért sem, mert a leendő táborhelyek túlnyomó többsége csak akkor kezd működni, amikor a táborozók munkába állnak.

Azok a pedagógusok, akik a táborokat vezetni fogják, ugyancsak ebben az időben érkeznek. A táborozókat véletlenül, a helyi körülményeket pedig csak nagyjából ismerik.

Ilyen körülmények között a táborvezetőség csak azokat a lehetőségeket tudja kiaknázni, amelyek adva vannak. Ha az *előkészület jól sikerült*, akkor az olvasás tábori feltételei jók. Ha e kérdésre a szükségesnél kisebb figyelmet fordítanak, akkor nemcsak a folyamatos olvasás lehetőségei csorbulnak, hanem a táborparancsnokság is nehéz helyzetbe kerül. A tábori munka megszervezése, a 200—250 fős tábor működésbe hozatala, vezetése és ellenőrzése az 1—2 parancsnoksági tagra amúgyis sok feladatot ró. Tehát a tervezés és előkészítés színvonalát kell javítani ahhoz, hogy évente 30 ezer diák nyári olvasásának feltételei a táborozás idején is biztosítva legyenek.

Az építőtáborok nemcsak a munka jellegében, hanem a könyvtári feltételekben is nagyon eltérnek egymástól. Az állami gazdaságok közül több nem rendelkezik könyvtárral; és ahol van, esetleg éppen a diákok igényének nem felel meg.

A tábori élet belső feltételeinek megteremtése — így a könyvellátás is — azoknak a megyei KISZ-bizottságoknak a feladata, amelyek területén az építőtábor működik. Mivel a KISZ-bizottságok a munkaadó vállalatok könyvtári adottságait is ismerik és ebben az időszakban már azt is tudják, hogy táboraikba a fiatalok melyik iskolából érkeznek, a tábori könyvolvasás és irodalmi élet megjavítása — véleményem szerint — elsősorban a *megyei KISZ-bizottságok és a megyei könyvtárak jobb együttműködésétől* függ. Itt kell megemlíteni, hogy a könyvvállományt sok esetben a megyei könyvtárak adják, de a községi vagy járási könyvtár segítségét is igénybe veszik a táborok. Úgyszintén néhány állami gazdaság szakszervezeti könyvtáráét is.

A közös célt szolgáló munkakapcsolat elmélyítésére a KISZ táborozási felelősenek, illetve a KISZ-bizottságoknak elsősorban az alábbiakra kellene törekedniük:

- Az együttműködés kialakításában vállaljanak kezdeményező szerepet, s a táborozás valamennyi időszakában kérjék a megyei könyvtárak segítségét;
- a leendő táborhelyei kapcsolatban szerezzék be a könyvtárakra vonatkozó információkat, adataikról tájékoztassák a megyei könyvtárakat;
- teremtsék meg a könyvek elhelyezésének kulturált feltételeit és gondoskodjanak az átvett könyvek oda-vissza szállításáról;
- a segítséget nyújtó, azaz könyveket adó könyvtárak vezetőinek mondják el, hogy a táborban mely programokhoz szükségesek irodalmi szemelvények is, hogy a válogatás ehhez a követelményhez is igazodjék;
- a parancsnokok és a brigádvezetők tavaszi előkészítő értekezletét úgy szervezzék meg, hogy a táborvezetők és az önkormányzat leendő tagjai a működtetési és szolgálati alapkövetelményekről szakmai tájékoztatást kapjanak;
- vegyenek részt a segítő-ellenőrző munkában és a tapasztalatok alapján munkájukat úgy végezzék, hogy az segítse a legkedvezőbb olvasási és művelődési feltételek megteremtését.

A jó együttműködés könyvtári követelményeinek részletezésétől eltekintenek, mert a feltételek tárgyi és tartalmi kérdéseit, az olvasószervezés, az olvasási propaganda, a kölcsönzés és az állomány célszerű használatának módszereit a szakemberek nálam jobban ismerik. Csak néhány dologra szeretnék utalni:

- a táborokra a könyvtárosok úgy tekintsenek, mint egy-egy olyan *ifjúsági közösségre*, amelynek tagjai nemcsak az önként vállalt társadalmi munkát akarják megfelelően elvégezni, hanem munkájuk mellett pihenni, szórakozni és művelődni is szeretnének;
- a könyvtárak hassanak oda, hogy ahová letéti könyvtár kell, ott azt meg is kapják; és ahol állományfrissítésre van szükség, ott az is megtörténjék. Azt, hogy egy tábor megyei, járási vagy községi könyvtárból kapjon-e könyvet, a megyei könyvtárak határozzák meg;
- a táboroknak átadott kötetszám a táborozónkénti 2—3 kötetes ellátottsági irányszámhoz továbbra is alkalmazkodjék. A válogatásnál arra kell törekedni, hogy az állomány irodalmi anyaga ne alatta, hanem fölötte legyen annak a színvonalnak, amelyet a középiskolás és egyetemista fiatalok olvasási érdeklődése mutat.

A táborok vezetői és a könyvtárakat vezető társadalmi munkások nagyon örülnek, ha azok a *könyvtárosok*, akiknek területén a tábor működik, a *táborokba is ellátogatnának*. A kapcsolat fenntartásának ez a formája végeredményben sokkal magasabb színvonalú könyvtári tevékenységhez vezetne.

A tábori könyvolvasás továbbfejlesztésében az iskolai könyvtárak és az iskolai könyvtárosok igen fontos szerepet töltenek be. A táborok vezetői azt tapasztalják,

hogy minden olyan iskolai segítség, amely az iskolákban a táboraizásra irányul, a tábortábori életben többszörösen visszatérül. Így van ez a könyvtárak esetében is. Ha az iskolákban nemcsak a diákok töprengenek a nyári két hét színvonalas eltöltésének módjain, hanem ehhez a könyvtáros segítségére is számíthatnak, a tábortábori körülmények között is megélénkül az érdeklődés az olvasás iránt.

A névadó tábortüzek irodalmi műsoraihoz, az irodalmi versenyekhez, irodalmi vetélkedőkhöz, a tábortábor környezetével összefüggő *irodalmi, helytörténeti és társadalmi ismeretekhez* adott könyvtári támogatás (könyvek, programok, előadók stb.) egyik formája lehet annak, hogy az önként vállalt társadalmi munkát a fiatalok teljesebb társadalmi megbecsülés közepette végezhessék.

A tábortáborozókkal való könyvtári törődésnek az egész könyvtári mozgalom szempontjából is nagy jelentősége van. Ugyanis nemcsak a közművelődési és az iskolai könyvtárak segíthetik a tábortábor. A kapcsolat könyvtári vonatkozásban is kölcsönös. Az eleven tábortábori kulturális élet, az eredményes tábortábori olvasótáborozás az elkövetkező tanévben az *iskolában és a könyvtárban kamatozódik* tudásban és az új könyvtári tagok számának növekedésében.

Végül elképzelhető, hogy a jobb együttműködés a megyében az iskolák KISZ-szervezeteinek és a közművelődési, valamint az iskolai könyvtáraknak kapcsolatára is serkentőleg hat. Végeredményben olyan mozgalmat tehetünk meg élményszerűbbé, amelyben a munkasikereken kívül már eddig is szép olvasási és nevelési eredmények születtek.

Orosz Sándor

Kiegészítő katalógusok a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtáraiban

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtáraiban az utóbbi években egymás után épültek ki a különböző rendeltetésű kiegészítő katalógusok. Segítségükkel a könyvtáros sokféle olvasói érdeklődést elégíthet ki. Az alábbiakban bemutatjuk a legkedveltebb, legtöbbet forgatott kiegészítő katalógusokat.

A központi könyvtár bibliográfiai osztálya immár hét év óta folyamatosan, sokszorosított formában a hálózat rendelkezésére bocsátja az *irodalomtörténeti tanulmányköteteket és folyóiratok* anyagának analitikus bibliográfiai kartonjait. 19 folyóirat és 4 napilap irodalmi vonatkozású cikkein és könyvismertetésein kívül ez idáig összesen 207 irodalmi tanulmánykötet elemző felvétele is bekerülhetett a könyvtárak katalógusaiba. Mivel a kartonokat a Népművelési Propaganda Iroda terjeszti, ezek a fővárosi kerületi könyvtárakon kívül más megrendelőkhöz is eljuthatnak. A címléírások tárgyszavakkal készülnek. Ez legtöbb esetben az író neve, de tárgyszavak lehetnek irodalomtörténeti korszakok, általános esztétikai fogalmak, műfajok elnevezései is. A tárgyszó minden sokszorosított cédulán rajta van, így a könyvtárosoknak csak össze kell rakniuk a katalógust. A tanulmányköteteket fontossági sorrendben dolgozták fel, ezeket a friss megjelenésű kötetek követik. A Szabó Ervin Könyvtár hálózatában ez a katalógus vált a legnépszerűbbé.

Miért és kik használják az elemző katalógust? Elsősorban azok az olvasók, akiknek tanulmányaik során szükségük van egy-egy író életrajzára vagy valamilyen értékelésre, kritikájára, amelyek önálló kötetben, monográfiában még nem lelhetők fel. Pedagógusoknak, közép- és főiskolásoknak, levelező oktatásban részt vevőknek, kluboknak, irodalomelméleti kérdésekkel foglalkozó olvasóknak e katalógus egyaránt segítséget nyújt. De főként a könyvtárosok munkáját könnyíti meg, ha az olvasók modern külföldi és mai magyar írókról, művekről szóló ismertetéseket kérnek.

Sok könyvtárban szerkesztenek *címszókatalógust*, amely nagyon hasznosnak bizonyult, hiszen sok olvasó nem emlékszik a szerző nevére. Mostanában igen sok prózai és költői antológia, valamint egyéb vegyes gyűjteményes kötet lát napvilágot, s a sok összeállítót, válogatót, szerkesztőt szinte lehetetlen megjegyezni. A költészeti antológiák iránt főleg a diákifjúság érdeklődik. Némely könyvtárban csak a szép-irodalmi művek céduláit foglalja magába ez a katalógus, másutt az ismeretterjesztő állományét is tartalmazza, mivel a szakirodalmat sokan a témát megjelölő cím alapján keresik.

Több könyvtárban találkozhatunk a *kalandos és fantasztikus művek* témakatalógusával. A fiatal olvasók körében nagy keresettségnek örvend ez a katalógus, de

a könnyebb szórakozást és a kikapcsolódást, izgalmas élményeket kereső felnőttek, főként a férfiolvasók is kedvelik, böngészik. Megtalálható benne a sci-fi, a kémirodalom s az ismeretterjesztő művek bizonyos része is (a 323-as, a 343-as és a 327.8-as szakba tartozó könyvek).

Négy kerületi könyvtárban *színmű-katalógus* található (műsorfüzetekről és színháztudományi művekről). Ezekben a drámairodalom alkotásain kívül a színházi sorozatokat és a színjátszók könyvtárának műsorfüzeteit dolgozták fel. A műsorfüzeteket a különféle évfordulókkal és iskolai ünnepélyekkel kapcsolatban keresik sokan, míg a rövid lélegzetű szindarabokat, műsorfüzeteket főleg az amatőr irodalmi színpadok, vállalati színjátszókörök kéri.

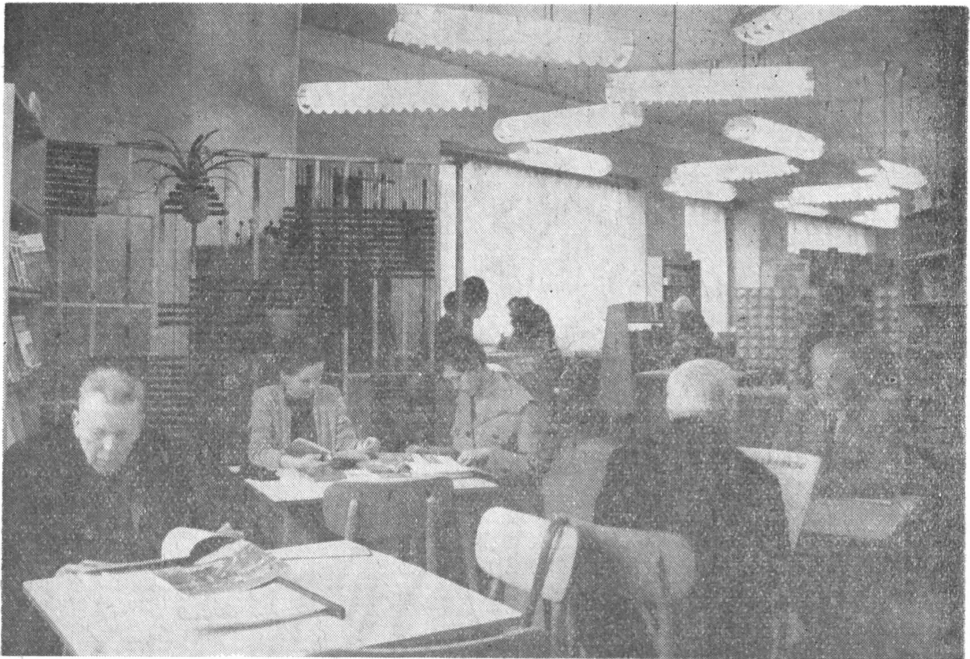
A nagy történelmi évfordulókra való felkészülés és a különféle jubileumi vetélkedők, pályázatok következtében az utóbbi időben mindenütt megélné a *tárgyköri katalógusok* használata. Ismeretes, hogy a világtörténelem sok érdekes eseményéről nincs elegendő tudományos monográfia a könyvtárakban. Az igényesebb történelmi regények, melyek sok tényközlő elemet tartalmaznak, némileg pótolhatják a hiányokat. Különösen a gyermekkönyvtárakból átkerült 15 éves fiatalok böngészik használnak a történelmi regények és a történelmi események, korszakok irodalmának katalógusát, s nagy számban veszik igénybe azok az idősebb olvasók is, akik nem tudományos igénnyel kívánnak megismerkedni a történelmi korszakokkal.

Mivel egyre-másra születnek új sorozatok, több könyvtár *sorozati katalógus*t készített. Ezt elsősorban a gyermekkönyvtárból átkerült fiatal olvasók használják, mert közülük sokan az ismert és kedvelt sorozatok alapján kérnek olvasnivalót.

Minden kerületi könyvtárban megtalálható az ún. *cikluskatalógus*, mely a tartalmilag összefüggő, időben egymást követően megjelent részműveket dolgozza fel. Róluk nem tudja mindenki, hogy összetartoznak, s azt sem, mi a kötetek megjelenési sorrendje. A katalógus ismeretterjesztő művek kartonjait is tartalmazza.

A Gutenberg téri könyvtárban a *marxizmus—leninizmus klasszikusainak* gyűjteményes kiadásai alapján *elemző katalógus*t készítettek, amelynek segítségével például egy-egy keresett cikk nyomára lehet jutni. Nagyon sok egyetemi hallgatót, esti iskolába járó és pártoktatásban részt vevő felnőttet igazít útba ez az ügyesen összeállított és folyamatosan gondozott katalógus.

A Boráros téri könyvtár folyamatosan feldolgozza a *Nagyvilág* c. folyóiratban az 1963-ban kiadott repertórium óta megjelent szépirodalmi műveket. A cédulákat — egy-egy mű kötetben való megjelenése esetén — kiegészíti a lelőhely feltüntetésével. A modern irodalom kedvelői, tanulók, műkedvelő szavalkók forgatják ezt a katalógust.

A Gutenberg téri Fővárosi Szabó Ervin kerületi könyvtár

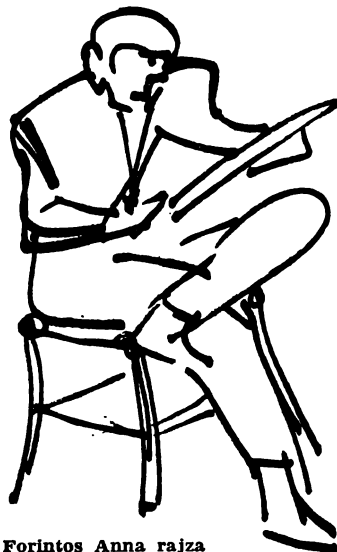
A József Attila teleti könyvtár elemző *antológia* katalógust is készít. Ebben feldolgozza a könyvtár valamennyi prózai antológia kötetét, és a cédulákon jelöli egy-egy novella összes előfordulási helyét. (A katalógus elkészítését éppen az tette szükségessé, hogy a sok antológiában való eligazodást meg kellett könnyíteni, mivel egyazon novella több kötetben is megtalálható.) A Karinthy Frigyes úti könyvtár „*költői katalógusa*” a költők nevének betűrendjében, analitikus feltárással készült. Több könyvtárban találkozhatunk a *versek katalógusával*, amely a műfordításköteket is feltünteti. Ezek nagymértékben hozzájárulnak a verskultúra terjesztéséhez.

Meg kell említenünk az ismeretterjesztő irodalom népszerűsítését célzó *tárgyszó-katalógusokat* is. A Csepel-Csillagtelep-i könyvtár kétféle tárgyszókatalógust épített ki az olvasói igényekből kiindulva. A *földrajzi* katalógusban szépirodalmi és ismeretterjesztő irodalom egyaránt szerepel világrészek, országok s azokon belül tárgyszavak szerint csoportosítva. Például az irodalom vagy zene tárgyszó mögött a megfelelő ország íróira vagy zeneszerzőire vonatkozó monográfiák találhatóak. Az olvasók ezt a katalógust forgatják a leggyakrabban. Tárgyszókatalógusuk más szisztema szerint lényegében ugyanezt az anyagot tárja fel, de szépirodalom nem szerepel benne. Főként a természettudományos és a technikai fogalmakat részletezik.

A műszaki kultúra elmélyültebb terjesztésére már 1961-ben három kerületi könyvtárban alakultak műszaki részlegek. Mivel a szakirodalmi igények legtöbbször témák és tárgykörök szerint jelentkeznek, kielégítésükre és az olvasószolgálati tájékoztatás színvonalának emelésére a részlegek állományát külön *tárgyszókatalógus* tárja fel, amely kötetkatalógus formájában is megjelent 1967 őszén, mintegy 3000 műszaki és természettudományos könyv adataival. E munka több esetben a tárgyszavakon belül analitikusan is feltárja a keresettebb témákat magukba foglaló fejezet-címeket. A szakmunkás-, technikusképzés, illetve a szakmunkás- és technikusigény szintjéhez igazodó anyag a maga keretei között, különösen az 1960-tól 1966-ig terjedő években kiadott legfontosabb könyvek tekintetében teljességre törekszik. Ezt a segéd-eszközt a hálózat minden könyvtárában használják. Mivel a kötetkatalógus az 1966. december 31-ig kiadott műveket tartalmazza, az azóta megjelent és folyamatosan megjelenő könyvanyagot cédula alakú tárgyszókatalógusban kellett a kerületi könyvtáraknak feltárniok. Abban az esetben, ha a könyvtárnak nem lenne meg a kérdéses könyv, a tárgyszókatalógus segítségével könyvtárközi kölcsönzéssel veszi igénybe a műszaki részlegek anyagát.

A kerületi könyvtárak osztálya tájékoztatót jelentetett meg *Kiegészítő katalógusok a hálózatban* címmel. Ebből kiderül, hogy az egyes kerületi könyvtárakban milyen katalógusok készülnek. A tájékoztató segítségével a hálózat könyvtárosai tudomást szerezhetnek a kész katalógusok fajtáiról és lelőhelyeiről, s így az olvasószolgálati munkában felmerülő kérdésekre bármelyik könyvtár — telefonérdeklődésre — azonnal választ kaphat és egyben adhat is olvasóinak. Ezzel az eddig csak helyi használatra, nagy munkával készült katalógusok az egész hálózatban közkinccsé válnak.

H. Drechsler Ágnes

Forintos Anna rajza

A Magyarország április 4-i száma Szellemi felemelkedésünk címmel impozáns összefoglalást közöl Bános Tibor tollából kulturális életünk 25 éves fejlődéséről. A szerző sorra veszi a művelődés területeit, elsősorban a művészeteket, s summázza a kulturális forradalom kiemelkedő eredményeit. Természetesen szót ejt az olvasásról is, s Olvasó ország alcímmel külön fejezetben vonultatja fel a könyvkiadás számadatait. A cikk azonban nem vesz tudomást arról, hogy könyvkiadásunk parádés eredményei ellenére sem váltunk még olvasó országgá, hiszen éppen emiatt kellett megindítani az Olvasó népért mozgalmat. De arról sem vesz tudomást a terjedelmes összefoglalás, hogy az olvasás széles körű terjedéséhez a könyvkiadáson kívül más művelődési intézmények közreműködése is szükséges. Teljesen elfeledkezik a könyvtárakról. Mintha a fiókokkal együtt csaknem 9200 közművelődési könyvtár 23,5 millió könyvével, 2,2 millió beiratkozott olvasójával, 54 millió kötetes évi forgalmával nem lenne számottevő tényezője a művelődésnek. A szerző helyesen fejti ki nagy cikke végén, hogy az alap az iskola. De hogy erre az alapra nem épülhet szerves műveltség a könyvtárak nélkül, annak jelzése megintcsak hiányzik.

Ezek után már nem meglepő, hogy az újságban to-

Laptársunk, a Népművelés néhány hónapja új rovatot indított azért, hogy irtsa a népművelési nyelvhasználat hibáit. Lelkesen helyeseljük a kezdeményezést. Valóban: kik beszéljenek hibátlanul, ha nem azok, akiknek hivatásuk a műveltség terjesztése. A Népművelés jól is fogott új vállalkozásának teljesítéséhez. Tollhegyre tűzött egy-egy közkeletű, gyorsan elburjánzó nyelvi hibát — nem kellett sokat keresgélnie —, s nemcsak nyelvtanilag elemezte őket, hanem megmutatta kijavításuk módját is. Bő szemléltető anyagát főként a különböző népművelési írásokból merítette.

A rovatot Szabó Ernő írja, aki lapunknak is becsült cikkírója. Két ízben idézett a Könyvtáros közleményeiből is, de ezekkel az idézetekkel valahogy nem volt szerencséje. A „szemben és iránt” használata ügyében múltkori számunkban közöltük Ferenczy Géza szakértő véleményét, aki nem adott egészen igazat Szabó Ernőnek. A Népművelési nyelvőr áprilisban ismét idézett egy mondatot lapunkból, de nem pontosan. Az eredeti mondatot önkényesen megtoldotta egy határozott névelővel s így megváltoztatta a mondat szerkezetét. Az eredeti mondat ugyanis nem hibás, úgy jó, ahogy lapunkban megjelent.

Mindezt nem azért tesszük szóvá, mintha ellenünkre lenne közleményeink nyelvének bírálata. Akik közelebbről ismerik szerkesztőségünk munkáját, azok tudják, hogy igen nagy gondot fordítunk cikkeink nyelvének helyességére. Mivel minden igyekezetünk ellenére is bizonyosan marad javítani való írásainkban, szívesen vesszük a Népművelés nyelvőrétől (és másoktól is), ha segít valódi hibáink feltárásában. Van azonban egy javaslatunk: a rovat a „háztájiból”, saját lapjából is vegyen példákat a helytelen nyelvhasználat megmutatására. Így a kritika önkritikával párosul és még hatásosabb lesz. (pr)

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter a Közalkalmazott Szakszervezet megalakulásának 25. évfordulója alkalmából, eredményes munkájának elismerésül dr. Podonyi Andrásnak, az Országgyűlési Könyvtár igazgatóhelyettesének, a szakszervezeti könyvtári szakbizottság vezetőjének;

az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjában végzett eredményes munkájáért pedig Bóday Pál osztályvezetőnek A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta.

vább lapozva a gyermekek intézményei, a gyermekolvasási szükségleteiről helyes tendenciájú írást találunk, de ebben sincs egy árva szó sem arról, hogy a könyvtárak nélkül, sem sokfelé megszerveződtek vesznek tudomást a könyvtárakról.

1 NÁCSI ÉS A SZAKSZERVEZETI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK ÉS KÖNYVKÖLCSÖNÖZŐK 1969. ÉVI ADATAI

Megtűvezés	Az önálló intézmények és fiokok száma			Összes állomány (könyvtári egység)			A beiratkozott olvasók száma			A köcsbözött könyvtári egységek száma		
	1969. XII. 31-én	az előző év %-ában	a 10 ezer lakosra jutó intézmények és fiokok száma	1969. XII. 31-én	az előző év %-ában	az 1000 lakosra jutó könyvtári egységek száma	1969. XII. 31-én	az előző év %-ában	az 1000 lakosra jutó olvasók száma	1969-ben	az előző év %-ában	1000 lakosra jutó köcsböt forgalom
BARANYA	349	99,1	12,7	553 311	108,3	2012	56 786	98,3	206	1 262 455	102,7	4591
tanács	55	93,2	2,0	100 702	126,9	366	17 091	100,8	40	1 799 258	86,2	725
szakszervezeti	404	98,3	14,7	654 013	110,8	2378	67 877	100,8	246	1 461 713	100,1	5316
BÁCS-KISKUN	443	98,9	7,9	942 363	106,1	1677	115 087	100,8	205	3 222 891	101,9	5735
tanács	109	107,9	1,9	130 254	111,1	232	12 004	117,5	21	207 707	98,8	369
szakszervezeti	552	100,5	9,8	1 072 617	106,7	1999	127 091	102,2	226	3 430 598	101,7	6104
BÉKÉS	278	99,6	6,4	755 405	107,2	1733	75 770	101,7	174	2 586 751	104,9	5933
tanács	99	125,3	2,3	122 305	117,1	281	14 488	144,2	33	210 238	94,4	482
szakszervezeti	377	105,3	8,7	877 710	108,5	2014	90 258	106,8	207	2 796 989	104,0	6415
BORSOD-A-Z	417	100,5	7,0	1 016 227	106,9	1714	99 471	97,9	188	2 727 322	98,9	4599
tanács	106	90,6	1,8	237 087	110,7	400	17 854	98,5	30	506 317	103,3	854
szakszervezeti	523	98,3	8,8	1 253 314	107,6	2114	117 325	98,0	198	3 233 633	99,4	5453
CSONGRÁD	303	95,9	9,5	526 462	103,4	1645	60 024	98,4	188	1 590 903	100,2	4972
tanács	68	100,0	2,1	74 516	115,5	233	6 944	101,6	21	71 033	106,5	222
szakszervezeti	371	96,6	11,6	600 978	105,0	1878	66 968	98,9	209	1 661 936	100,5	5194
FEJÉR	191	96,5	4,8	629 482	105,9	1586	55 698	95,3	140	1 575 177	91,4	3968
tanács	279	109,5	5,5	220 540	110,0	555	24 999	108,4	63	387 706	114,7	976
szakszervezeti	410	103,0	10,3	850 022	106,9	2141	80 697	99,0	203	1 962 883	95,2	4944
GYÖR-SOPRON	207	100,0	5,1	660 367	106,7	1639	72 312	96,2	179	1 774 714	94,7	4404
tanács	109	101,9	2,7	196 733	109,5	488	19 255	102,3	48	455 304	111,3	1129
szakszervezeti	316	100,6	7,8	857 100	107,4	2127	91 567	98,4	227	2 230 018	97,6	5533
HAJDÚ-BIHAR	228	100,9	6,4	635 295	105,7	1775	63 417	99,7	177	1 622 305	96,1	4532
tanács	39	90,7	1,1	25 747	105,6	72	2 869	129	8	46 413	120,2	129
szakszervezeti	267	99,3	7,5	661 042	105,7	1847	66 286	99,5	185	1 668 718	97,2	4661
HEVES	149	98,0	4,3	594 825	103,2	1734	63 141	100,0	184	1 573 428	102,7	4587
tanács	137	122,4	3,9	129 124	103,7	377	17 477	83,0	34	1 738 619	100,4	463
szakszervezeti	280	108,1	8,2	723 949	103,3	2111	74 618	97,0	218	1 732 047	102,5	5050
KOMÁROM	117	99,2	3,8	486 477	107,5	1595	42 607	107,3	140	1 103 574	110,5	3618
tanács	106	108,2	3,5	212 061	110,7	695	15 029	103,6	57	346 937	126,5	1138
szakszervezeti	223	103,2	7,5	698 538	108,4	2290	58 236	106,1	191	1 450 511	113,9	4756
NOGRÁD	162	101,3	6,8	521 417	109,8	2200	40 331	96,2	170	1 002 788	103,8	4231
tanács	80	98,8	3,4	122 006	103,5	515	9 383	79,1	40	1 176 997	83,8	747
szakszervezeti	242	100,4	10,2	643 423	108,6	2715	49 714	92,4	210	1 179 779	100,2	4978
PEST	308	102,7	3,5	1 013 675	106,5	1148	114 855	102,8	130	3 052 186	100,4	3457
tanács	162	101,3	7,8	259 645	110,4	294	29 095	119,7	33	485 295	99,7	549
szakszervezeti	470	102,2	5,3	1 273 320	107,3	1442	143 950	105,8	163	3 537 481	100,2	4006

SOMOGY	295	99,3	8,1	828 281	107,7	2288	80 485	101,0	222	1 785 872	101,5	4933
tanácsi	86	96,6	2,4	728 235	112,7	354	9 967	100,7	28	747 940	102,6	409
szakszervezeti	381	98,7	10,5	956 516	106,3	2642	90 446	100,9	250	1 933 812	101,6	5342
összesen												
SZABOLCS SZATMÁR												
tanácsi	373	100,5	6,9	1 060 663	106,8	1961	92 444	98,9	171	2 294 414	104,6	4241
szakszervezeti	93	112,0	1,7	83 107	112,5	153	8 959	111,9	16	138 757	108,4	257
összesen	466	102,6	8,6	1 143 850	107,2	2114	101 403	99,9	187	2 433 171	104,8	4498
SZOLNOK												
tanácsi	264	101,5	6,0	937 814	104,4	2131	81 501	100,4	185	2 260 636	101,6	5138
szakszervezeti	139	95,9	3,2	767 723	105,7	387	74 529	100,3	33	237 467	106,7	540
összesen	403	99,5	9,2	1 105 537	104,6	2512	96 030	100,4	218	2 498 103	102,1	5678
TOLNA												
tanácsi	169	93,9	6,6	577 382	104,8	2255	44 678	98,1	175	1 275 387	104,3	4982
szakszervezeti	84	107,7	3,3	701 770	107,8	398	6 718	93,2	23	53 329	87,9	208
összesen	253	98,1	9,9	679 152	105,2	2653	50 796	97,5	198	1328 716	103,5	5190
VAS												
tanácsi	279	98,9	10,1	695 665	106,8	2521	48 470	94,9	176	1 134 175	93,9	4109
szakszervezeti	159	108,9	5,8	757 597	107,0	577	73 784	104,6	226	232 700	103,7	843
összesen	438	102,3	15,9	853 256	106,9	3092	62 254	96,9	226	1 366 875	95,3	4952
VESZPRÉM												
tanácsi	305	100,7	7,3	804 352	108,8	1924	81 649	101,3	195	1 972 689	104,0	4719
szakszervezeti	102	90,3	2,4	200 233	105,8	479	25 893	104,9	62	362 857	106,6	868
összesen	407	97,8	9,7	1 004 585	108,2	2403	107 542	102,1	257	2 335 546	104,4	5587
ZALA												
tanácsi	293	99,3	11,3	626 759	107,2	2411	54 044	98,4	208	1 325 251	101,1	5097
szakszervezeti	143	85,1	5,5	708 025	104,6	415	71 510	105,5	44	131 089	108,2	504
összesen	436	94,2	16,8	734 784	106,8	2826	65 554	99,6	252	1 456 340	101,7	5601
MEGYÉK ÖSSZESEN												
tanácsi	5130	99,4	6,7	13 866 212	106,5	1809	1 342 770	99,5	175	35 142 918	100,8	4585
szakszervezeti	2089	102,3	2,7	2 777 494	109,6	362	265 842	104,0	35	4 555 957	104,0	594
együtt	7219	100,2	9,4	16 643 706	107,0	2171	1 608 612	100,4	210	39 698 869	101,2	5179
BUDAPEST												
tanácsi	114	100,0	0,6	1 855 824	102,6	925	167 739	96,5	84	5 653 836	92,7	2818
szakszervezeti	1292	92,5	6,4	3 335 657	100,6	1603	290 650	97,5	145	5 798 794	99,6	2592
összesen	1406	93,1	7,0	5 191 475	105,1	2588	458 389	97,1	229	10 852 630	95,9	5410
DEBRECEN												
tanácsi	41	107,9	2,6	184 376	107,5	1167	17 335	104,0	110	510 377	104,0	3230
szakszervezeti	95	102,2	6,0	729 413	103,9	819	17 507	107,9	73	174 282	114,7	7103
összesen	136	103,8	8,6	313 789	106,0	1986	28 842	105,5	183	684 659	106,6	4333
MISKOLC												
tanácsi	32	106,7	1,8	314 525	108,0	1738	22 171	92,8	122	821 490	95,0	4539
szakszervezeti	168	106,3	9,2	227 407	106,7	1256	26 465	97,9	147	450 835	95,2	2490
összesen	200	106,3	11,0	541 932	107,5	2994	48 636	95,5	269	1 272 325	95,1	7029
PÉCS												
tanácsi	33	94,3	2,3	258 497	107,9	1833	17 081	99,0	121	546 652	100,6	3877
szakszervezeti	100	90,7	7,1	731 099	89,2	930	79 748	97,3	740	369 487	98,7	2620
összesen	133	91,1	9,4	389 596	100,8	2763	36 829	98,1	261	916 139	99,8	6497
SZEGED												
tanácsi	21	100,0	1,7	351 457	103,6	2834	15 317	92,7	124	513 743	99,2	4143
szakszervezeti	75	86,2	6,0	742 985	94,6	1753	28 489	96,9	106	270 847	96,8	1700
összesen	96	88,9	7,7	494 442	100,8	3987	28 489	95,5	230	724 590	98,5	5843
EGYÜTT												
tanácsi	5371	99,5	5,2	16 830 891	106,1	1638	1 582 413	99,1	154	43 180 016	99,6	4203
szakszervezeti	3419	98,2	3,7	6 744 049	107,1	656	627 384	100,9	61	10 960 196	101,3	1007
MINDÖSSZESEN	9190	99,0	8,9	23 574 940	106,3	2294	2 209 797	99,6	215	54 149 212	99,9	5270

MEGJEGYZÉS: a táblázatban az önálló intézmények és fiókok száma együttesen szerepel.

Újságcikkek címléírása

Örvedetesen megszaporodtak könyvtári kiadványaink között a különféle hírlaprepertóriumok. Némelyek, mint a *Borsodi Szemlé*, egy-egy időszaki kiadvány teljes vagy meghatározott időkorú anyagát tartalmazzák, s ezek módszere, mint éppen a miskolciak sikerült kiadványa a példa rá, kikristályosodottnak, kiértelmeztnek tekinthető. Az időrendi anyagközlés, a tételszámolás, a gondosan kidolgozott rövidítésrendszer, végül pedig a gazdag, az anyagot sokoldalúan kiaknázó egységes mutató lényegében minden szemszögű igényt kielégíthet.

Nincs ilyen megnyugtató és mintaként ajánlható módszer a többféle újságból gyűjtött repertórium szerkesztésére. *Még az sem vált általánosan elfogadottá, hogy itt is célszerűbb, előnyösebb az időrend,* és a tartalmi föltárást helyesebb a mutatórendszerre bízni. Hirtelenében csak az *Esztergomi Népszava* 1919. évi repertóriumára utalok, amely szakrendet alkalmaz; nagy fáradsággal szétválogatja a történeti rendben kapott anyagát, hogy a fölhasználó majd hasonló fáradsággal újra rendezze. Mert a célt, amit a szakokra való bontással vélt elérni, a mutatóval sokkalta könnyebben elérhette volna, s még megmaradt volna a történetiségben rejlő többlet-tanulság is, ami így tökéletesen elsikkadt. A legtöbb újabb repertórium, így a nemrég ismertetett székesfehérvári és vasi is, már logikusan követi az időrendet.

Egyik sem fogta azonban még föl az *egységes mutatórendszer* előnyét, és szívesebben ad inkább négy-öt különböző szempontú betűrendet. Holott ez megnehezíti a kezelést: a használónak ide-oda kell lapozgatnia, mire a sok ábécébe szedett hasáb között megtalálja a neki kellőt. Leírtam már, de itt a helye újból leszögezni: a bibliográfia, a repertórium lelke az lehel lelket a holt anyagba. S azt is, a jó mutató olyan, mint a jó nagyáruház, mindent egy helyen talál benne a kereső. Még annyit a mutatóról, némiképp szintén ismétlésként: egy-egy tételében ne soroljunk föl öt-hat számnál többet, mert valamennyi kárbavész, a keresőnek nem lesz türelme végigböngészésükre. Bontsuk tovább az ilyen címszót, s alkalmazzunk minél több utalást az alá- és fölérendeltség, valamint a színónimák jelzésére.

Sem a címfölvételi szabvány, sem az eddigi gyakorlat nem ad kielégítő útba-

igazítást az újságcikkek címeinek bibliográfiai átírására. A szabvány elsősorban a könyvek, másodsorban és legfőljebb a folyóiratcikkek leírását szabályozza. *Az újságcikk azonban néhány olyan sajátossággal rendelkezik, amelyről nem szól semmiféle szabályozás.*

Az egyszerűbb eset az alcím, hiszen ilyen könyvben is van. Noha a címléírás nem képes visszatükrözni a tipográfiai megoldást, az átírással semmi sem vész kárba.

Az ünnepi jubileumok és a népművelés

Ülést tartott a Népművelési Tanács szegedi szekciója

Az ünnepi jubileumok és a népművelés. Ülést tartott a Népművelési Tanács szegedi szekciója.

Délmagyarország, 1970. febr. 19. 60. évf. 42. sz. 5. p.

A cím és alcím írása elképzelhető — s bár helyigényesebb, mégis áttekinthetőbb — így is:

Az ünnepi jubileumok és a népművelés Ülést tartott a Népművelési Tanács szegedi szekciója

Ez esetben a cím és alcím végéről a pont elhagyható; ezzel némi visszatérül a vámon, ami elveszett a réven, s egyúttal a szövegkép esztétikusabbá válik.

Természetesen számos rövidítési lehetőség is nyílik. Ha pl. anyagunkat csak a *Délmagyarországból* vesszük, magától értetődően elhagyhatjuk a lap nevét. Ha több lapból gyűjtöttük tételeinket, alkalmazzunk rövidítéseket, mégpedig valódiakat. *Redukáljuk néhány nagybetűre a lap címét*, ne hagyjunk köztük kisbetűt, hanem a helyesírási szabályoknak a betűszókra vonatkozó elvét követve a rövidítés minden elemét írjuk naggyal. Ez mind a gépelésben, mind a nyomdai szerkesztésben nagy könnyítés. További rövidítési lehetőséget ad az időrendi anyagközlés, ha az évszámot nem tesszük ki minden tételben, hanem *élőfejként* futtatjuk végig a lap tetején.

A legtöbb hírlap-repertóriumban bátran el lehet hagyni az újságok évfolyamjelzését. Többnyire elegendő a bevezetőben utalni a naptári év és az évfolyam összefüggésére. Megmosolyogtató, hogy

pl. az említett esztergomi kiadvány, amely egyetlen lap egyetlen évének anyagát dolgozta föl, *minden tételben fáradszónaként buzgalommal föltüntette, ráadásul a helypazarló római számmal, hogy „II. évf.”* Ha a bevezetőben egyetlen mondatban ezt közli velünk, éppen elegendő. Még ha nagyobb időszakaszt dolgoz is föl repertóriumunk, akkor is takarékosabb egyszer táblázatban bemutatni az említett összefüggést, semmint minduntalan újból írni. Pl. így:

1910: 1
1911: 2
1912: 3
1913: 4

stb.

Bár a bibliográfiai szabvány az évfolyam megjelölését *évf.* rövidítéssel ajánlja, saját gyakorlatomban tovább mentem, és *é.*-vel rövidítem, ha mégis szükség van rá. Minthogy semmi mással össze nem téveszthető, merem ajánlani. Természetesen rövidítésjegyzékünkben ezt is föl kell tüntetnünk.

Az esetek többségében fölösleges az újságok sorszámának föltüntetése is. Tudom, ez sokak ellenkezésével találkozok, hiszen a legutóbbi időkig azért kellett szót emelni, hogy a sorszám *mellől* a bibliográfusok tüntessék föl a számunkra többet mondó — mert a közleményben foglalt esemény keltezését (halálozást, évfordulót stb.) is megadó — dátumot is. Most ismét továbbmennék: *a keltezés teljesen elégséges, a lap sorszáma fölösleges*, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy — főként régebben — mennyi a hibás sorszámozás a lapokban. (A nyomdászok ott szokták felejteni az előző napi számot. Néha egy-két nap múlva vesszik észre, néha soha, emiatt aztán ugrándozik a számozás, sokszor kibogozhatatlanul.) Ennek a számnak semmi funkciója nincs. Legföljebb mankó, ha elírás vagy sajtóhiba csúszik a keltezésbe. (Ha pl. *jún.* helyett *júl.* kerül be, a sorszám segíthet a megtalálásban.) Ez a csekély jelentőségű szerep azonban részint fokozottabb figyelemmel kiküszöbölhető, részint pedig nincs arányban a följegyzésével, folytonos föltüntetésével járó többletmunkával, helyfoglalással.

Kevés, legföljebb nyolc lap terjedelmű újságok esetében elhanyagolható a lap (a pagina) megjelölése is. A régi vidéki napilapok négy vagy hat oldalon jelentek meg, bennük nem nehéz megtalálni egy-egy közleményt. A 16 vagy 32 oldalas fővárosi lapok cikkeinek címfölvételében bizony hasznos az oldalszám, lapszám föltüntetése is.

Végül bizonyos repertórium-fajtákban az évszám is rövidíthető. Ha félreértéstől nem kell tartani, a két első számjegy

bízást elhagyható. Merem javasolni a további rövidítést is: a hónapok nevének arab — semmiképpen sem római — számokkal való helyettesítését. A fönti cikk ilyen tömörített címfölvétele tehát így festhetne:

DM 70. 2. 19.

De térjünk vissza a voltaképpeni címeleíráshoz. Önálló kiadvány, folyóiratcikk nem ad útbaigazítást, ha ún. *fölcímmel* találjuk magunkat szembe.

Új tervek, új gondok

A szegedi táj húsellátásának megalapozása

Ennek bibliográfiai átírása megoldatlan. A *tipográfiát a címfölvételben képtelenek vagyunk visszatükrözni*. A gyakorlatban a mechanikus leírás azt eredményezi, hogy a fölcím föcimmé, az eredeti föcím alcímmé változik. Így:

Új tervek, új gondok

A szegedi táj húsellátásának megalapozása

DM 70. 2. 19.

Meggyőződésem: lényegtelen mozzanat megjelölésétől tekintünk el, ha a föcímet következetesen alcímként írjuk át:

A szegedi táj húsellátásának megalapozása

Új tervek, új gondok

DM 70. 2. 19.

Ugyanígy képtelenek vagyunk érzékelteni, melyik a fölcím, melyik az alcím, ha mind a kettő szerepel az eredeti szövegben.

A népszámlálás adataiból

Szegeden 37 ezer a lakások száma

A legnépesebb járás a szegedi

De itt is akkor követünk el kisebb hibát, ha megőrizzük az újság valódi föcímét, és a sorrenddel tükrözzük vissza a fölcím és az alcím alárendeltségét:

Szegeden 37 ezer a lakások száma

A népszámlálás adataiból

A legnépesebb járás a szegedi

DM 70. 2. 20.

Nincs különösebb gond, ha a cikk egy sorozat tagja. Erre a könyvleírás szabályai alkalmazhatók.

Tavaszi

DM 70. 2. 18.

[Szeged szobrai 175]

Tápai Antal alkotása, 1963, Liget

Mi történjék azonban, ha *rovatcímmel* találkozunk?

Ha kiadványt állítottunk össze, s ebben gyakoriak a rovatcímek, célszerű a címfőlvétel után, mintegy annotációként, rövidítést alkalmazni (pl. ZN). Ha katalógusnak dolgozunk — ennek hasz-

Zenei naptár

Három fiatal művész

nálója nehezen talál ilyen különleges rövidítéseket föloldó jegyzéket --- nemigen rövidíthetünk. Ha egyeses zárójel nélkül tüntetjük föl a rovatcímet, a bibliográfus adta annotációnak tűnhet. Nem marad tehát más hátra, mint a rovatcímet is a sorozatcímmel azonosan, egyeses zárójel között szerepeltetni. Ha arra gondolunk, hogy a rovat végeredményben a sorozattal rokon jelenség — a sorozat elvben véges, a rovat elvben meghatározatlan számú közleményt tartalmaz —, *e különbség eltüntetése nem nagy sérelme a címleírásnak.*

Végül az *annotáció* következik. Itt éppannyira lényeges a semmi fölöslegest nem tűrő tömörség, mint a címből ki nem tűnő tartalom, összefüggések minél alaposabb *kiaknázása*. Szó szerint: az írásból a benne előforduló nevek, hely-

nevek, tárgyak minél részletesebb *kibányászása*, hogy azután mindezek a mutatóban tükröződhessenek, s a kutatót nyomra vigyék. A két végét, a terjen-gösség és a szűkszavúság, egyformán kerülendő. Az annotáció készítése a bibliográfus legfontosabb, leginkább tudományos munkának számító feladata, ez emeli a bibliográfiát a mechanikus föl-sorolásból az értelmes összefüggéseket megvilágító *művé*.

Eppen a jó annotáció teszi lehetővé a gazdag mutatórendszer kialakítását. A valóságban ugyanis *alig van tétel, amely csak egy szakba illeszthető*. A tékozló repertórium azért vesz föl néha egyazon tételt öt-hat helyen is. Egy fokkal már takarékosabb a bibliográfus, ha egy helyen teljes címmel közli, a többi helyen csak utal a tételszámára. De ez sem szokott beválni, rendszerint *még* néhány helyre is lehetett volna utalni, s az utalások száma is annyi szokott lenni, hogy a számok, ömlesztve, elriasztják a használót, további tagolásra lenne szükség. Ezért jobb az időrend, mert ott egyetlen lehetséges helye van minden címnek, viszont a jó annotáció és a körültekintően készített mutató révén az akár tucatnyi szempontból kereső is rátalálhat: *a mutatóban egyazon tételszám akár hússzor is kitehető nagyobb helypazarlás nélkül.*

Péter László

ÚJ KÖNYVTÁR ÉPÜL a Borsod megyei Mezőkeresztesen. Az 5400 lakosú község könyvtára jelenleg a tanács épületében, egy 75 m² alapterületű helyiségben működik, amelyre azonban a tanácsnak szüksége van. Ezért a helybeli takarékszövetkezettel közösen, a költségeket megosztva irodaházat építenek, melynek földszintjén a takarékszövetkezet rendezkedik be, a kb. 276 m² alapterületű emeletet pedig a könyvtár kapja meg. A könyvtári részre eső építési költség kb. egymillió forint lesz. (H. L.)

ÚTMUTATÓT adott ki az Országos Népművelési Tanács keretében működő Országos Helytörténeti Bizottság a felszabadulás időszakának helytörténeti kutatásához. A Rákosi Sándor által írt, részletes és szak-szerű útmutató igen jó tá-

Hírek

jékoztatást nyújt a helyismerettel foglalkozó különböző felkészültségű szakembereknek, illetve amatőröknek, ezért könyvtári beszerzése és felhasználása kívánatos.

HÍRLAP- ÉS FOLYÓ-IRATGYŰJTEMÉNYÉT kínálja eladásra dr. Osváth István nyugdíjas, budapesti lakos (postacím: Bp. 62. pf. 357.). A gyűjtemény kb. 8—10 évre visszamenőleg hazai hetilapok, magazinok (Ország-Világ, Magyar Ifjúság, Ludas Matyi, Tükör, Filmvilág, Ifjúsági Magazin stb.), valamint néhány szakfolyóirat (Műemlékvédelem, Orvosi Hetilap, Művészet) bekötetlen példányaiból áll, s feltételezhető-

leg módot ad hiányzó könyvtári példányok vagy évfolyamok pótlására is.

VESZPRÉM megyei múzeumi és helytörténeti tájékoztató címmel híradó indult, melyet a Megyei Múzeumi Igazgatóság szerkesztett és az Eötvös Károly Megyei Könyvtár sokszorosított, jó példajaként a múzeumi és könyvtári együttműködésnek.

A KÖNYV MINDENKIÉ címmel a Baranya megyei Könyvtár felszabadulásunk 25. évfordulójára sokféleképpel és színes dokumentumokkal illusztrált, 10 vitrinből álló vándorkiállítást állított össze a megye könyvtárainak negyedszázados fejlődéséről. A kiállítás a Szigetvári Járásí Könyvtárban a járási tanács elnöke nyitotta meg, majd a megye 15 községében mutatták be.

OLVASÓK ÉS KULTÚRÁK

1. A világon hétszázmillió ember írástudatlan.

Becslések szerint mintegy másfélmilliárd nézője volt az első holdraszállásnak.

2. Az évtized elején készült adatfelvétel szerint a franciák 58%-a nem olvas könyvet.

Egy Don Quijote nevű spanyol nemes — majd négyszáz évvel ezelőtt — annyira befolyásoltak a könyvek, hogy a szélmalomokat is óriásoknak nézte. „Meggzállott” olvasó volt.

3. Magyarországon a parasztszaládók egyharmadának egyetlen könyve sincs.

Magyarországon a rádióelőfizetők száma túllépte a két és fél milliót, a tévéelőfizetőké a másfél milliót.

Magyarországon az elmúlt esztendőben mozgalmat indítottunk az „Olvasó népért”.

Az adatok, a hírek, amelyeket itt egymás alá írtunk, elég közismertek. Tudott dolgok. Ma már nem lehet az olvasás problémáját a televízió létezésének tudomásulvétele nélkül vizsgálni, nem lenne helyes népművelési mozgalmat a statisztikai táblázatok ismerete nélkül tervezni, s *nem elegendő háztáji problémaként kezelni az olvasás-művelődés ügyét* akkor, amikor a hold felszínének pontos képét műszerek közvetítik legeldugottabb ország-zugaink lakosainak képernyőire is. Mégis: mi hát a tanulság mindebből?

Mi van az olvasás előtt?

Az olvasó — az a feltételezett olvasó is, aki élete első könyvét veszi kézbe — nem indul tiszta lappal az olvasás útján, hanem ezer és ezer befolyásoló hír, információ, élmény raktározódott el már korábban benne, s valamennyi befolyásolja nemcsak emberi, hanem *olvasói magatartását* is.

Mielőtt ugyanis „olvasóvá” lenne a gyermek, a fiatal vagy a könyvvel most ismerkedő felnőtt, hallgatója, nézője volt már a korunk technikai eszközei által (rádió, televízió, film) hozzá szállított műsoroknak, amelyeket egyes teoretikusok „tömegkultúra” néven emlegetnek. Vegyük szemügyre a fogalmat úgy, ahogyan *W. Mac Donald* használja!

A tömegkultúra közvetítésének eszközei a XX. század találmányai, s magát a „közvetítést” tömegkommunikációnak nevezzük. (Kommunikálni = közölni, közössé tenni; régebben: közlekedni.)

Különféle kultúrák

Mac Donald a kultúrának három lépcsőjét különbözteti meg, beszél ún. „elit”-kultúráról (ezen a valóban magas értékeket képviselő klasszikus és modern művészetet érti), ún. közép-kultúráról (ennek ismertetésére még visszatérek), s a tömeg-kultúráról (ez utóbbival a legkommerszebb szórakoztató- és tánczenét, a képregényt, a ponyvát, és a színvonalatlan televíziós produkciókat minősíti). A szerző a közép-kultúra fogalmával a szórakoztató ipar és a lektúr-irodalom jobb, de nem eredeti, „mesteremberi” színvonalú termékeit jelöli, amelyek megkísérlik felhasználni az „elit-kultúra” eredményeit, de azokat csupán másolni képesek, s nem eredeti módon felhasználni; azokat a műveket, amelyek a kereslet — kínálat piaci törvényei szerint születnek, amelyek — épp a siker érdekében — olcsó fogásokkal, közhely-megoldásokkal dolgoznak, nem állítják olvasójukat-befogadójukat számottevő szellemi erőfeszítés elé; amelyek konfekcionált hősökkel operálnak, színvonalukban nivellálnak, s végső soron egy konformista ideált terjesztenek.

Edgar Maurin: A kor szelleme c. könyvében némiképpen másként értelmezi a tömegkultúra fogalmát; nem három kultúra-réteget feltételez, csupán kettőt, az elit-kultúrát (vagy magaskultúrát) és a tömegkultúrát állítja szembe, ez utóbbit így jellemzi: „az ipari gyártás tömegnormáival termelik, a tömegterjesztés technikájával terjesztik... a piac, a fogyasztás, a libido segítségével... alapja a rokonszenves hősök happy enddel végződő története, témái az erotika, az erőszak, az »olimpusziak« (színészek, futballisták stb.) élete.”

Mit mondhatnánk a tömegkommunikációs kultúra védelmében? Első helyen azt szokták mondani, hogy a tömegkultúra nem az elitkultúra helyét foglalja el, hanem olyanok a „fogyasztói”, akik eddig semmiféle kultúrát nem kaptak. A „piacra került kultúra” olyan vitathatatlan eredményeket is hozott, mint pl. a „paperback forradalma”, azaz a különböző olcsó, papírfedélű sorozatok népszerűségének megnövekedése (pl. a francia Livre de Poche, az angol Penguin Books vagy a mi Olcsó Könyvtárunk). E sorozatokban ugyanis könnyű olvasmányoktól a legértelmesebbig mindenféle található, így ennek révén eljutnak olyan könyvek is az olvasóhoz — szinte „becsempésze” a sorozatba —, amelyeket az másképpen aligha vásárolt volna meg. Tudnunk kell, hogy a tömegkultúra is kitermelt sajátos és letagadhatatlan eredményeket, értékeket (rádióban, filmben, televízióban, újságírásban), amelyek — ha úgy tetszik — a magaskultúrát is gazdagítják.

Támad-e a tömegkultúra?

Hazai szerzők általában ritkábban használják ezt az „elit-” vagy magaskultúra — tömegkultúra szembeállítás (ami nem is azonosítható a lenini „két kultúra” elmélettel), ugyanakkor azonban nem lehet tagadni, hogy a kultúra bizonyos megosztásával nekünk is számolnunk kell. Minden bizonygatás nélkül is könnyen belátható, hogy Tolsztoj, Thomas Mann vagy mai líránk olvasóközönsége nem azonos a Berkesi könyvek rajongóinak táborával (ha esetenként van is átfedés), hogy a Nemzeti Színház bérletes közönsége feltehetően kevésbé lelkesedik egy tévé-showért, mint az Operett Színházé.

Többen kongattak vészharangot azért, mert úgy látták, hogy a tömegkommunikációs eszközök műsor-áradata elsodorja a könyvtári hagyományokat, az olvasás meg-hitt örömei helyére az Angyal nyomult be. A bőség zavara, a fogyasztói szemlélet előrenyomulása dezorientálja fiataljainkat is a hagyományos kultúrártékek meg-ítélése terén. Sokan úgy vélték: a televíziózás *kizárólagos* hatalomra tesz szert, ezzel elidegeníti az embereket a könyvtől, az újságtól, a rádiótól. Akik ezt megfogalmazták, a közvetlen tapasztalatukra hivatkoztak s hivatkozhattak. Csakhogy — s ez elég köztudott — nálunk a tévének még nincs hosszú múltja, még ma is az újdonság erejével hat, ezért népszerűbb is, mint más, nagyobb „tévés-hagyománnyal” rendelkező országokban. Külföldi tapasztalatok azonban azt is jelzik, hogy azok az emberek, akik intenzívebben vesznek igénybe egy tömegközvetítő eszközt, arra törekszenek, hogy más eszközöket is intenzívebben vegyenek igénybe, s nem áll helyt az a nézet, hogy a különböző közvetítő eszközök valamiféle hegemoniára, kizárólagosságra törhetnek és juthatnak. A megfigyelések szerint a gyakori rádióhallgató szívesen és sokat jár moziba is, a képsívalvasója egyben gyakran tévé-rajongó, s mindegyikük igénye lehet — a fentiek mellett — az újságolvasás is.

A gazdag igényrendszerben felbukkanó különféle elvárások tehát nem semmisítik meg, nem mindig zárják ki, hanem erősíthetik egymást! Olyan tapasztalat ez, amelyet alaposabban is érdemes fontolóra vennünk.

Mennyiség és minőség

Tudvalevő, hogy az a bizonyos harmonikus emberideál, amit keresünk, formál-gatunk nevelésügyi programnyilatkozatokban és iskoláink padjaiban, nem szűkleltű, lehatárolt világú, zvaratlan idillben fürdő eszménykép, hanem sokféle érdeklődő, nyitott lelkivilágú, ítélkező és érző ember, akinek lelki gazdagsága — Marxot idézve — valóságos emberi kapcsolatainak függvénye. Ettől a harmóniától idegen az idill, de nem idegen tőle a konfliktusok ismerete és átélése, hiszen az idillel szemben (amely mindig megállapodott nyugalmat sugall, így statikus természetű), a harmónia dinamikus állapot, amelyben ellentétek egyensúlyozzák ki egymást. Éppen ez a belső mozgékonyosság, az arányoknak a valóság igényei szerinti átrendeződésére való képes-ség adja a harmónia új viszonyok közötti megőrzésének és kibontakozásának lehe-tőségét, végső soron életképességét. Az az olvasó-befogadó, aki „széles skálán” képes venni a kultúra (a kultúrák) üzenetét, nemcsak a maga számára tud kedvező élet-formát teremteni, hanem — a valóság ismerete és lelki egészsége révén — értéke-

sebbet tud nyújtani a társadalomnak is. Ha érdeklődési köre nem köti egyetlen tömegközlelési formához (tehát nemcsak tévé-megszállott), ha ezeket a megismerési módokat váltogatja, megismerési területe is bővül, s a tömegkommunikáció nem feltétlenül szegényíti el, nem programozza egysíkúra életét, hanem gazdagítja.

E ponton ellenem vehetnék, hogy én itt holmféle huszadi századi polihisztor-ideált, egy anakronisztikus illúziót rajzolgatok körül, olyat, amely ma nem is létezhet. Korunk — sokan leírták már — valóban nem a polihisztorok kora. Hanem az érdeklődő embereké. S szerencsére: ilyenek vannak.

Ez a kijelentés azonban így keveset ér. Hadd hozzak hát rá példát! Néhány éve tanítványaim havonta beadták nekem kultúrélményeik (nem számított az osztályzatba, jelentősége csak annyi volt, hogy tudtam, mi forog az osztály ismereti és élményanyagában!): az olvasott könyvek, látott filmek, színházi előadások, tévé-produkciók, meglátogatott kiállítások, ismeretterjesztő előadások listáját. A beadott lapok átforgatásánál sorra-rendre óriási meglepetések érték. Annyit azelőtt is tudtam, hogy ez az osztály kiváló képességű és páratlanul érdeklődő fiatalokból áll. A havi listák (amelyek hitelességéről órán és órán kívül meggyőződhettem) közül is kiugrott pl. egy leányé (csústeljesítményként, de nem abszolút kivételként), aki ma egy külföldi egyetemen ösztöndíjként matematikai programozást tanul. Hadd másoljam ide — talán a pusztá adatközlés sem lesz érdektelen — mit tudott ő harmadikos korában *egy hónap* alatt befogni:

Könyvek: Beauvoir: Egy jóházból való úrlány emlékei; Aragon: Befejezetlen regény; Csalin: A pesszimizmus filozófiája, Garaudy: Válasz Jean-Paul Sartre-nak, Anatole France: A rózsafabútor, Dosztojevszkij: A féltékenység, Daudet: Tarasconi Tartarin, Proust: Az eltűnt idő nyomában (Swann), Italo Calvino: A kettészelt őrgróf, Paul Eluard: Versek, Benedek Marcell: Az olvasás művészete (lapozgatás). Színházi kalauz (lapozgatás).

Film: Hogy állunk fiatalember? Váratlan örökség (Frank Capra), Kettesben, Új Gilgames, Sodrásban, jugoszláv, angol és francia kis-, ill. rajzfilmek.

Színház: Diótörő, Brankovics György, Amerikai Elektra, A harmadik nővér.

Előadás: Mivel foglalkozik a modern algebra? Az amerikai film a 30-as években, Az egzisztencializmus filozófiája, Beszélgetés Benjámin Lászlóval, A televízió néhány műfaji és esztétikai problémájáról, A görög dráma kezdetel. Az antik és a modern Elektra.

Múzeum: A Petőfi Irodalmi Múzeum Ady kiállítása.

Szakköri anyag: A szokásos havi elfoglaltság az Ifjú Matematikusok Körében, a fizika szakkörben, a zenetörténeti és filmesztétikai szakkörben (itt tételesen már nem sorolnám fel a témákat).

Elnézést a fásasztó adathalmazért. De gondoljuk meg: B. Kati tizenhét éves korában, a kultúra tudathasadásáról folyó vita évében, az elit-kultúra — tömegkultúra divergenciájának korszakában *ennyit* tudott befogni a megismerhető világból!

Lehet, a példa nem jó, nem az átlagot reprezentálja, hanem a rendkívülit. Ez igaz. Arra azonban alkalmas, hogy bizonyíthassuk vele: nem szükségszerű, a gépi közvetítésű információk és művészetek korában sem szükségszerű a fiatalok művelődési igényeinek (és olvasási igényeinek!) csökkenését elfogadnunk, s mindent át-hárítani a „korszellemre”, mint tette Edgar Maurin, s mint tesszük sokszor mi is.

Személyiség az információ-özönben

A mindenfelől ránközülő információk tömegében nem szükségszerűen bizonytalanodik el az ember — ha sokszor nehezebbé is válik számára az eligazodás —, nem lesz törvényszerűen széthulló személyiséggé. Attól függ, mennyi *belső összetartó erő* koordinálja tudatában a világról szerzett ismereteket és benyomásokat. Az a fiatal, aki biztosan áll a lábán, s a maga belső iránytűje, értékrendje szerint tájékozódik, nem tévedhet meg a valódi s az ál-kultúrák megszorodott választékában.

Az a mai olvasó, akinek élményanyagában vegyesen van jelen (s ki nem ilyen?) a jó meg a rossz könyv, az irodalom és a film, a képeslap és a televízió, talán nehezebben integrálja magában a benyomásokat, mint tehette volt XIX. századi elődje, de ha egyszer erre mégis képes, „haszna” többszöröse lesz a csak „irodalmat fogyasztó”, könyvből tájékozódó elődeinél vagy kortársaiénál.

Ma még hétszázmillió ember írástudatlan a világon, ma még a parasztcsaládok egyharmadának otthonában nincs könyv. Ők nem a betűnél, nem az irodalomnál kezdik a kultúrával való ismerkedést. Mégsem mondhatjuk: nem részesei huszadi századunk szellemi termékeinek. Becslések szerint mintegy másfélmilliárd nézője volt az első holdutasok landolásának. Az ember történetét a gépek és a betűk, a betűk és a gépek együtt, egyszerre írják. A televízió mellé könyvespolc is kell, a könyvespolc mellé televízió.

Bölc s István

A MEGYEI KÖNYVTÁR VENDÉGE VOLTAM...

— Szeretnék hétfőn meglátogatni — mondta barátom.

— Sajnos, nem érek rá...

— Akkor majd jövő hétfőn...

— Az se lesz jó.

— És az azt követő hétfő?

— Ugyancsak.

Csodálkozva nézett rám:

— Hát mit csinálsz te minden hétfőn?

— „Eladtam a lelkemet...”

— Csak nem az ördögnek?

— Nem. A megyei könyvtárnak...

Amikor nyáron még csak a tervekről beszélgettünk, könnyű szívvel bólintottam: — Persze, nagyon szívesen... — Ősszel azután szavamon fogtak: — Jövő héten indul a sorozat. Hová küldhetjük érted az autót?

A Baranya megyei Könyvtár nem tisztavirág életű jelszónak tekintette az Olvasó népért mozgalmat, olyasminnek, amit hirtelen fölkapnak, aztán éppen olyan gyorsan elejtenek és megfeledkeznek róla. Azt akarta, hogy a mozgalom jegyében a könyv valóban közelebb kerüljön az emberekhez, hogy a már olvasók tudatosabb ismerői és élvezői legyenek az irodalomnak, hogy a műveltség fehér foltjai a megyében minél kisebb területre szoruljanak össze. Ezért szervezte meg négy-négy előadásból álló irodalmi és zenei sorozatát is a falusi lakosság számára. A könyvtárosok engem arra kértek, hogy az irodalomról beszéljek. Négy egymást követő hétfőn állt meg velünk az autó a községi könyvtárak előtt. Egy-egy este két faluban fordultunk meg.

Figyelő arcok, fölcsilanó szemek vonulnak el előttem, amikor ezekre az estékre gondolok. Volt, ahol az országúttól még több száz métert kellett sárban gyalogolni, tégláról téglára ugrálni, amíg elértük a kivilágított könyvtárat. Egyszer a jeges úton az árokba csúszott velünk az autó, s kevésen múlt, hogy nem az országúton éjszakáztunk. Volt, ahol étel és ital várt az asztalon. Az egyik faluban a negyedik előadás után egy öreg parasztembertől olyan megindítóan szép levelet hozott a postás, amit olvasóktól-hallgatóktól csak egészen ritkán kap az ember.

De most nem ezekről az emlékekről, személyes élményekről akarok beszélni. Magát a vállalkozást szeretném ismertetni, s a közös tanulságot, a talán másutt is hasznosítható tapasztalatot keresem.

Miről lehet beszélni az irodalommal kapcsolatban négyszer egy-egy óra időtartamban? Mi az a csodaszer, ami ennyi idő alatt szemmel látható hatást tud kiváltani? Hol van az az ember, akinek négy látogatása nyomán fölszökik az olvasási kedv egy faluban? A lehetőségekhez kellett szabni az elképzeléseket. Csak fokozatos szűkítéssel határozhattuk meg a négy előadás témáját. A műfaji megközelítés önként adódott. De lehet-e hatvan perc alatt egész líra-elméletet adni? Vagy lehet-e áttekinteni a magyar költészet nagy hagyományait? Lehet-e ennyi idő alatt az élő irodalom kiemelkedő költőit bemutatni és méltatni? Az idő még egyetlen költő pályájának megrajzolására is kevés. S egyáltalán: volna-e ennek értelme, haszna? — Inkább a rész felől közeledjünk az egészhez — gondoltam. — Az első alkalommal csak egyetlen élő költő egyetlen verséről beszéljünk! — A választás Simon István: *Leánynezőben őcsémmel* című versére esett. (Másutt, igényesebb olvasók előtt Pilinszky János: *Ravensbrücki passió* című költeménye szolgált példaként.) A költő neve nem volt egészen ismeretlen a hallgatók előtt. Az első mondatokat valamilyen emlékhöz lehetett kötni. A vers is földerengett néhányuk fejében... Ezeket, a talán még általános iskolás korból megőrzött ismereteket kellett most magasabb szintre emelni. Módszerünk a költemény minél részletesebb elemzése volt. Föl akartuk tární a vers rejtett szépségét, meg akartuk mutatni a költői eszközök változatoságát, meg akartuk éreztetni a szólas sajátosságait, a költői alkat egységét. (Az előadásnak ezt a címet adtuk: A költészet haszna. Kérdés formájában megfogalmazva: *Lehet-e vers nélkül élni?*) S hogy a figyelem ne szakadjon el a műtől, minden hallgató kezébe adtuk a vers sokszorosított példányát. Amíg Simon Istvánról beszélgettünk, a költő arcképét odatámasztottuk a könyvespolchoz. S hogy a vers a beszélgetés után ne maradjon izeire szétszedett, szirmától megfosztott virág, egy másik művészetet, az előadóművészetet és egy másik művészt, Sinkovits Imrét hívtuk segítségül, aki újból összerakta a verset: előadásában — hanglemezzel — befejezésül újból fölcsendültek a költő szavai.

A két elv — a téma szűkítése és a sokoldalú szemléltetés — érvényesült a sorozat többi előadásában is. Másodszor a prózairodalomról, a mai magyar szépprózáról, azon belül is egyetlen prózaíróról, annak is egyetlen rövidebb terjedelmű írásáról

beszélgettünk. (A magam szórakoztatására s lankadó kedvem főntartására hol Moldova György, hol Szabó István, hol Szántó Tibor, hol Mándy Iván egy-egy novel-lájáról volt szó.) Ha a korábbi alkalommal a kész mű felől közeledtünk az írói alkat-hoz, most a fordított utat jártuk be: a műnek a valósághoz való viszonyát vizsgáltuk, s azokat az élménytartalmakat kerestük, amelyek a novellában megformálódtak. Ezért az előadás fölé ezt a címet írtuk: „*Hogyan születik az elbeszélés?*” Alcímként pedig: Az élménytől a műalkotásig. A beszélgetés arra is alkalmat adott, hogy a regény mellett a társadalmi érdeklődés fölkeltesének olyan közvetlenebb műfajairól is szóljunk, mint a riport, a szociográfia, valamint kitérjünk a művészet és a peda-gógia, az irodalom és az etika viszonyára.

A harmadik téma ígérkezett a „legkényesebbnek”, s ezt nem is lehetett volna másképp elképzelni, csak beszélgetés formájában. Rejtett szándékom az volt, hogy az ún. szórakoztató olvasmányokkal kapcsolatban alakuljon ki a hallgatókban foko-zottabb igény. Az előadás címe így hangzott: *Kinek van igaza: az írónak, az olvasó-nak vagy a kritikusnak?* A hallgatóság azonnal megmozdult, s záporoztak a kérdések. Szóba került az irodalmi élet szervezete, a könyvkiadás kérdése, a folyóiratok és a könyvtárak szerepe, a különféle olvasás-szociológiai vizsgálatok eredményei. A könyv, amivel leggyakrabban példálózta, a *Hűszévesek*. Már vártam az indulatos kérdé-seket. Megfogadtam, csak egyet nem tehetek: indulatosan válaszolni. Egy táncdal szövegének költőietlensége akkor lepleződik le leginkább, ha valaki megpróbálja versként előadni. — Tegyük kísérletet — gondoltam. — Vegyük komolyan a *Hűsz-éveseket!* Nézzük meg, lehet-e irodalom, ami bevallott szándéka szerint is szóra-koztatni akar?

A három előadáshoz a megyei könyvtár gondos ajánló jegyzéket állított össze. A tizenkét oldalas kis füzet — egy-egy jól választott mottó alatt, témakörök szerint csoportosítva — rövid címléírást ad a legfontosabb antológiákról, kézikönyvekről, elméleti munkákról, műelemzéseket tartalmazó könyvekről. „A felsorolt műveket kérje a könyvtárban! — buzdít az izléses kis kiadvány. — Ha a községi könyvtár-ban nem találja, akkor könyvtárközi kölcsönzés útján megkaphatja a járási, illetve a megyei könyvtártól.”

Az előadásokat általában a könyvtár helyiségében (vagy ahol a könyvtár a mű-velődési házban kapott helyett, ott a közelében, a művelődési ház klubszobájában) tartottuk. A községi könyvtárosok az előadás időpontjához igazították a kölcsönzési időt, s a könyvért, melyre példaként hivatkoztunk, elég volt a polcra fölnyúlni. — Néhány helyen alkalmi kis kiállítás fogadta a belépőt. Az előadás témájával össze-függő könyvek és folyóiratok heverték az asztalon. Az előadás megkezdéséig kézzel kézre vándoroltak, s a hallgatók között mindig akadt valaki, aki egyiket vagy mási-kat olvasásra is elkérte.

A befejező, negyedik találkozás nem is előadás, nem is beszélgetés volt, hanem játék. Először arról szoltam, milyen kapcsolat van a művészet és a játék között, majd a magyar írók játékos ötleteiből mutattam be egy csokorra, valót. Végül azt mondtam: — *Játsszunk mi is irodalmat!* — Sokszorosított papírlapot osztottunk ki, azokon nyolc kérdést és a válaszoknak fenntartott helyet találtak a hallgatók. Az irodalmi rejtvény megoldására 20—25 perc állt rendelkezésükre. Volt kérdés, amire teljes mondattal kellett válaszolni, máshol elég volt a helyes választ aláhúzással jelölni. Az egyik kérdésben regényhősök „illetőségét”, a másokban szállóigék eredetét kellett fölismerni. Az önálló műsor-összeállítás talán túlságosan is komoly feladatot okozott; a keresztnevek „összeparosítása” viszont a humorra adott alkalmat. A válasz-adók olvasottsága, irodalmi tájékozottsága került próbára, emellett helyet kapott a jóízű játékosság. Pontokkal mérhető (és a helyszínen értékelt) eredményhez jutot-tunk, ugyanakkor a résztvevők talán kicsit abba is belekóstoltak, hogy mekkora öröm forrasa lehet a játék. A népszerűvé vált különféle Ki mit tud?-ok gyakran kényelmes kibic-szerepre kárhoztatják a nézőt. Az ember szellemi tevékenységéhez nem a kívülálló, passzív szemlélődés, hanem a játékban való cselekvő részvétel illik. A helyes és helytelen válaszokból összeállított „műsor”, valamint a nyertesek meg-jutalmazása valóságos kis ünnepséggé kerekítette a négy beszélgetésből álló sorozat befejezését.

Volt-e valami tanulsága ezeknek az utaknak az előadó számára? Milyen tapasztalatot szűrhettem le azokból a látogatásokból, amelyekre a Baranya megyei Könyv-tár adott lehetőséget? Van-e valami közös abban az élményben, amit csaknem húsz baranyai község művelődési-szellemi életéről szereztem?

Nem vagyok könyvtáros, sem népművelési szakember. Egy laikus tünődései ezek a sorok. Ez mentse szakszerűtlenségüket, s ez magyarázza a fésületlen sókimondatast.

A falu művelődési életének két legfontosabb tüzehelye ma az iskola és a könyvtár. Az iskola a gyerekek, a könyvtár az iskolás korból kikopott felnőttek művelődési in-tézménye. Az előbbi kötelező, az utóbbi önkéntes kapcsolatot kínál. Falun egyre

inkább a könyvtárnak kell lennie annak a helynek, ahol műveltségről, szellemi dolgokról véleményt cserélhetnek az emberek, ahol megfelelő eszközöket — könyveket — találnak az önképzésre, a műveltség gyarapítására. Ha a könyvtár ennyire az iskola mellé rendelt művelődési intézmény, csak az iskolával — tanárokkal és tanulókkal — együtt végezhet eredményes munkát. Iskola és könyvtár: „két szomszédvár”. De nem zárják ki egymást; nem egymás ellenségei. Ellenkezőleg: erejük az összefogásban van.

Valamely falusi könyvtár működési színvonalának számos összetevője lehet. A könyvvállománya nagysága, a beiratkozott olvasók és a könyvforgalom száma, a helyiség tágassága, a berendezés esztétikuma stb. A könyvtárügy szempontjából azonban a legfontosabb a könyvtáros személye. A könyvtár lelke a könyvtáros. Jártam falusi könyvtárban, melynek gazdája a debreceni egyetemen a népművelési szakot végezte el, de fületlen szobával várt (illetve nem várt), mert — úgymond — elfogyott a szene, s neki egyébként is most egy Hofi-estre kell jegyeket árusítania. De találkoztam olyan könyvtárossal is, aki autodidakta módon szerezte meg a műveltségét, a faluban minden embernek előre köszön, s szavára nemcsak könyvet olvasnak és vásárolnak az emberek, nemcsak irodalomról ülnek le beszélgetni, hanem a haragosok is kibékülnek... Hosszan lehetne sorolni, mi mindenre van szükség falun az eredményes népművelési munkához. Csaknem húsz baranyai községben szerzett tapasztalat mondatja velem: a legfontosabb az, hogy ki csinálja!

A hétfő esti beszélgetésekre meglepően nagy számban jöttek el olyan fiatalok, akik általános iskolai tanulmányaikat már befejezték, de még nem kész emberek: többnyire ipari tanulók a szomszédos járási székhelyen, vagy a közeli városban, esetleg valamelyik helyi üzemben vagy a térszében dolgoznak. Már nem köti őket a napi, iskola-rendszerű elfoglaltság, de még nem is kész, független emberek. Nem a maguk urai; eltartottak. Kikoptak a kötelező olvasmányok hatásköréből, de még nem találják meg önálló ízlésüket. Elég sok szabad idővel rendelkeznek, de még nem tudnak választani, hogy mivel töltsék ki. Nem hiszem, hogy a tévé, a film riválisa volna a jó irodalomnak. (Persze nem ok nélkül választottuk a hétfői napot az előadások számára.) Az irodalom és mindenféle művészet egyetlen igazi vetélytársa a céltalanul elfecsérelt szabad idő, a kihasználatlanul hagyott lehetőségek. Az iskolából kinőtt fiatalokat addig kellene rákapatni a jó irodalomra, amíg a megízlelt szabad időt nem foglalja el életükből a kártya, a bor, az üres, tartalmatlan szórakozás.

Az előbeszédőtől nem idegenkedő előadónak is új feladatokat adott az a közeg, amelyben hétfő esténként megmeríthette magát. Ahogy két falu, két könyvtár nem volt egyforma, ugyanazt az előadást sem lehetett kétszer elmondani. Nemcsak az elemzett példák s a fejtörő kérdései változtak minduntalan, de más volt a figyelem foka, a hallgatóság érdeklődése és összetétele is. Az előadói stílust ezért fölvaltotta a beszélgetés, az ismeretek tárgyilagossá válását a hangos töprengés. A feltárukló bizalomra csak a legismeretesebb ösztönös lehetett a válasz. A nem minden melékiz nélkül emlegetett „ismeretterjesztő előadások” és „író-olvasó találkozók” után annak a könyvtáros-népművelő munkának van jövője, amely vállalja „a hozzáértő, dolgozó — nép okos gyülekezetében — hányni-vetni meg száz bajunk...”

Tűskés Tibor

JÁTSSZUNK MI IS IRODALMAT!

A vetélkedő kérdései

1. Az alábbi regényhősök melyik irodalmi alkotásban szerepelnek?
Bálint Géza
Takaró Sándor és Kárász Nelli
Encsy Eszter
Hábetter család
Váilent Csaba
2. Soroljon föl olyan regényeket, amelyeknek témája hazánk felszabadulása és a második világháború!
3. Kítől származnak az alábbi szállóigék?
Ez jó mulatság: férfi munka volt.
A néppel tűzön-vízen át.
Szeretném, ha szeretnének.
Edes hazám fogadj szívedbe.
4. Soroljon föl olyan magyar írókat és költőket, akiknek a keresztnevük azonos. Pl. Petőfi Sándor — Csoóri Sándor.
5. Milyen mai magyar irodalmi és művészeti folyóiratokat ismer?
6. Ki írt József Attiláról szóló verset, tanulmányt, könyvet?
7. Az alábbi idegen eredetű szavak helyes magyar megfelelői. (Aláhúzással jelölje)
antológia: gyűjtemény, műsor, emelvény, szerkezet, kiadó
poénte (poén): költemény, végszó, szellemes csattanó
monológ: tanulmány, egyhangú, nagyvilági, magánbeszéd, erkölcs
konfliktus: felszólalás, összeütközés, sürített vallomás, vád
elégikus: ékesen szóló, gyógyító, szomorú, izgalmass, ritka
8. Állítson össze irodalmi és művészeti számokból félórás műsort 1848. márc. 15. vagy 1919. márc. 21. évfordulójára!

ELIDEGENEDÉS, NEURÓZIS, OLVASÁS

Napjainkban csupán a rádióhullámok terjedési sebessége szab határt annak, milyen gyorsan értesülünk a Földünk bármely pontján, a világűrben vagy akár egy másik bolygón történekről. Furcsa paradoxon az a világjelenség, hogy egyre kevésbé érdekelnek bennünket közvetlen környezetünk dolgai, megnyilvánulásai. Mind több ember fordul önmagába, az ösztönösen vagy tudatosan az elidegenedés filozófiai irányzatának szellemében. Az ifjúság ünja az intellektet, amelyekkel a közelmúlt nehézségeiről beszélve próbáljuk a jelen, jobb élet örömeire ébreszteni. Az idősebb generáció pedig sebeit nyalogatva nem képes élvezni a mátt. A befeléd fordult ember saját személyében keres kielégülést: saját öröme, saját érvényesülése lesz élete egyetlen célja, értelme. Persze ez különböző akadályokba ütközik, hiszen mindannyian kisebb-nagyobb közösségekbe tartozunk, a közösségi élet pedig áldozatokat, kölcsönösséget követel mindenkitől. A társadalom a közös élet elviselhetősége érdekében írott és íratlan szabályokat alkotott. Az ezekhez való alkalmazkodás hiánya vagy hibás volta összeütközéseket, konfliktusokat eredményez, amelyekre újabb sérelmek rakódva kialakul a betegség-érzet, és kezdődik az orvostól orvosig úzó vesszőfutás, a neurózis.

Ennek a betegségnek ma már szerte a világon óriási szakirodalma van, orvosok ezrei foglalkoznak korunk nagy betegségének alaposabb megismerésével és gyógyításával. A lélek zavara a szervezet különböző működési zavarait utánozhatja, vagy hozzá létre. Ennek megfelelően a gyógyítás is összetett tevékenységet kíván.

Fontos része a gyógyításnak az önmagára beszűkült érdeklődés körének kitágítása, majd a visszavezetés a közösségi életbe. A gyógyítás bizonyos fázisában „receptre” kellene fölírni az olvasást. A betegség megelőzését is hasznosan szolgálja a könyv. A hajszolet, szorongásos ember számára a lazítás (relaxatio) olyan, mint pincelakónak a napfürdő. A lazítás, a saját bajaink útvesztőjéből való kilépés legjobb eszköze a könyv: az olvasó kilép saját kis köréből, belép a könyv világába; értelmileg, érzelmileg követve az olvasottakat, azonosul vagy szembe fordul velük. Szellemi tevékenysége révén újratereztődnek benne az író figurái. Ezáltal bővül, gazdagodik saját lelki világa.

Idéges, kimerült emberektől gyakran halljuk az ilyen kifogásokat: „nincs türelmem olvasni”, „nem köt le semmi”, „csak saját bajaim jutnak eszembe”. Ilyenkor is, mint mindig, helytelen az erőszak. Az elsőnek kézbe vett könyv minden áron magunkra vagy másra kényszerített végigolvasása többet árt, mint használ. Meg kell keresni azt a könyvet, amely leköti a fáradt, kórosan rögzült figyelmet. A különböző műfajú írásművek játékos változtatása közben mindig akad egy, amit sikerül végigolvasni, és ami már ösztönöz a további olvasásra. A karakternek, hangulatnak, lelkiállapotnak megfelelő olvasmányra való rávezetésben lehet szerepe a pszichológiai érzékű és olvasott orvosnak, könyvtárosnak. A használati utasítás itt épp olyan fontos, mint a tablettás, kanalas gyógyszernél. A gyógyszer-bevétel a beteg akarat tevékenységét is igényli. Bízni kell a könyv gyógyító erejében még akkor is, ha az első kúra esetleg eredménytelen. Ritkán ugyan, de előfordul, hogy szinte csodát tesz a betű.

Egy súlyosan leromlott beteggel találkoztam, akit neurózisa már az öngyilkosság gondolatáig vitt el. Gyógyíthatatlan betegnek vélte magát, környezetéről tudomást sem vett, és a tünetek állandó figyelése minden testi-lelki erejét felemészttette. Vizsgálatok sora bizonyította már félelme alaptalanságát. Depressziójából mégsem lehetett kimozdítani. Nagy nehezen sikerült rávenni az olvasásra. Nemsokára kezdte észrevenni szobatársait, érdeklődött panaszaik, életük iránt és fogytak saját panaszai. A könyv végére érve megerősödve és bizakodva távozott a kórházból.

Ilyen gyors, eredményes, mondhatnám: látványos „biblioterápia” ritkán adódik, de talán azért is, mert ritkán alkalmazzuk. Az orvosnak — legszorosabban vett orvosi teendői és az adminisztráció ellátásán felül — nem marad ideje a biblioterápiás kezelésre.

Méltán merül fel tehát az igény jól képzett kórházi könyvtárosok, illetve pszichológusok alkalmazására, legalább olyan gyógyintézetekben, amelyekben hosszú hónapokat töltenek el a betegek.

A nyugtatók szedése olyan divatos megszokássá vált, hogy hálás vicctéma is lett belőle. Ki nem hallotta a történetet arról, hogy a falusi bácsi a nővértől Seduxent kér, mert azt „nagyon szereti”. Gondjai-bajai mindenkinek vannak, és természetes, hogy ezek benne feszültségi állapotot hoznak létre, amit a különböző nyugtatók csak ideig-óráig altatnak el, de a bajokat nem szüntetik meg. Megoldás csak aktív lelki tevékenység révén remélhető: megkeresni a feszültség okát, majd elhatározni az elhárítás módját. A megoldáshoz indítást adhat bizonyos fokú feszültség is: például a

vizsga-feladatok megoldásakor fokozódik a teljesítmény. A túlzott feszültség azonban bénít, ezért káros. Ezt a túlfeszültséget kell feloldani szándékos lazítással, figyelem-eltereléssel, például a lelki alkatnak megfelelő olvasással. Vannak olyanok, akiket egy könyv végigolvasása nyugtat meg, de olyanok is, akikre a hangulatuknak éppen megfelelő, különböző írásművek váltogatása hat megnyugtatólag. Mindenkinek önmagán kell kipróbálnia, melyik a számára megfelelő mód.

Az elmondottakat így foglalnám össze: nyugtatók helyett olvasni kell, de helyesen kell olvasni.

Dr. Katona Klára

JASCHIK ÁLMOS – A KÖNYVHIGIÉNIKUS

A csaknem húsz éve halott neves grafikus és művészeti író, jeles könyvillusztrátor emlékéet nemcsak a könyvtárakban található, grafikáit tartalmazó kötetek hirdetik, hanem „A könyvkötő mesterség” című, 1922-ben megjelent munkája is, amely még mindig jól használható segédkönyv. Tudjuk róla, hogy 1919-től művészeti iskolát vezetett, s hogy hosszú ideig a Nemzeti Színház díszlettervezője volt. Azt azonban már kevesen, hogy a könyvtárosok szakmai továbbképzésével, oktatásával is foglalkozott: Jaschik Álmos egyik tanára volt a Tanácsköztársaság fennállása alatt szervezett könyvtárosi tanfolyamnak. Könyvkötészetéről tartott előadást, amely érdekes módon felölelte nemcsak a szorosan vett szakmai ismereteket, hanem kitért a könyvet alkotó anyagok ismertetésére, s ennek során foglalkozott a könyvek gondozásának kérdéseivel is. (Lásd: a Tanácsköztársaság könyvtárügye. 1919. 1. sz.)

A könyv gondozása, védelme, a könyv higiénája annyira érdekelte, hogy „A könyvek ellenségei” címmel tanulmányt írt a „Könyvgyűjtők Évkönyve 1919-re” című kötet számára, amelyet *Kóhalmi Béla* szerkesztett, és amely 1919-ben Lantos kiadásában jelent meg.

Jaschik tanulmánya a könyv ellenségeivel kapcsolatos ismereteket a kor színvonalán mutatta be. Kiemelte elsősorban a kötésnek, a könyv elsődleges

védőjének, megőrző burkolatának fontosságát.

A könyv ellenségeiről írva kitért a por okozta ártalmakra, a férgek pusztítására; jellemző azonban, hogy a rendelkezésre álló, nyilván gyér és pontatlan korabeli forrásmunkák nyomán „Antobium Comerticum”-nak jelöli meg az Anobium (álszúk családja) egyik fajtáját, „Niptus Bololemus”-nak nevezi el tévedésből a tolvajbogarak családjába tartozó arany-szörű tolvajbogarat, a Niptus hololeucus Fald.-ot. E terminológiai tévedések ellenére mondanivalójának lényege hiteles. Szólt az egerekről, a patkányokról mint könyvtári kártevőkről, s rámutatott a hó, a nyirkos levegő, a világítógáz, a füst kártékony hatására is.

„Tulajdonképpen minden könyvet meg lehetne menteni a pusztulástól — írja Jaschik —, ha az orvoslás idejében kezdődnének, csupán az a nehézség, hogy az orvosolhatóság fókán a szimptómák rendszerint olyannyira jelentékteleneknek látszanak, hogy kevés könyvtáros vagy könyvgyűjtő van, aki azokat kellő figyelemre méltatná. Hogy a nagyobb könyvtárakban aránylag sokkal több könyv esik áldozatul a felsorolt roncsoló hatásoknak, mint a kisebbekben, annak főleg az az oka, hogy ott egyes könyvespolcok néha éveken át érintetlenek maradnak.”

Rámutatott Jaschik egy olyan szakmai jelenségre is, amely sajnós, sok tekintetben ma is jellemző a könyvtáros társadalomra.

„Jelentős szerepet játszik a könyvek pusztulásában a kezelésükkel megbízott könyvtárosok nagy részének fogyatékos technológiai szakképzettsége. Az irodalmi és bibliográfiai ösmeretek egymagukban még nem elégségesek ahhoz, hogy valaki jó könyvtáros lehessen, mert ott, ahol anyagoknak, ipari készítményeknek az ápolásáról és megővéséről van szó, bizonyosfokú szakismeretekre okvetlenül szükség van.”

Jaschik fél évszázad távlatából üzen: akkor meghirdetett programját még ma sem hajtottuk végre.

Dr. Tombor Tibor

Bor István ex librise

MAI ŐSZIKÉK

Költőink az öregségről

Az öregek aránya megnőtt és mindinkább növekszik. Napjaink idős költői Arany János Őszikéinek hagyományához csatlakozva fejezik ki az öregek életérzését, világlátását, hangulatát, mely a társadalom egész közérzetét átjárja. Nem csupán élettapasztalataikat gyűjtik tehát össze és értékelik, nem csak a maguk érzéseit fejezik ki: a nagy költő mindig mások helyett szól.

Illyés Gyula ezt az életkor-szerkezetben is változó világot így ábrázolja:

„Igen, egyre több az öregember és egyre több lesz. Amilyen mértékben az emberiség elveszti a lelkét, olyan mértékben ragaszkodik a testéhez. Ma tízszer annyi az aggastyán, mint száz év előtt, száz év múlva ezer annyi lesz. Közéleg a kor, amidőn csak vénnek élnek a föl-dön. Ők fognak uralkodni, igen.”

Illyés világméretűvé tágít egy jellegzetes magyar társadalmi tünetet, mely a népesedés alacsony arányszámaiból következik. (Bár a jelenség a nálunk jóval erősebben népesedő európai országokban is mutatkozik, csak kevésbé szembetűnően.)

De Illyés továbbmegy. Hiányolja, hogy „Az öregkornak nincs szépirodalma”, hogy nincs „Öregségi Könyvkiadó”, vagy „Aggkori Újság.”

„A regények dandárja a házassággal fejeződik be: a hősök kiskorúak, huszonnégy év alattiak. A versek tenger-többsége jóval házasság előtti lelkületet fest, átlag húsz év körülit. Az irodalomnak ez az ifjúsági jellege meg fog szűnni. Az öregek fénykévébe kerülnek. Lesz művészet róluk, nekik, általuk.”

Már van is. Azok a könyvek, melyekről a továbbiakban szólunk, hirdetik, hogy megszületett a magyar irodalomban az a „műfaj”, mely Arany Jánosban első ösére tekinthet vissza, s amely korunkban nő és terebélyesedik, értékében különösen magas szintű, ízében édes, keserű és fanyar: fájdalmasan tökéletes.

Csak éppen az nem hihető, hogy az öregek művészete valóban kortársaikhoz szólna. Az öregek a fiatalokról szeretnek olvasni. Egyedül a memoárral tesznek kivételt: a kortársak emlékei iránt ér-

deklódnak. De akkor is az íróval közös ifjúi évek vonzzák őket: föl akarják eleveníteni azt a távolságtól megszépített időt, vagy meg kívánják ismerni mindazt, amit nem láttak belőle.

Az érzelmi életre minden más műfajnál élesebb reflektorfényt vető líra azonban olyan sebeket szakít föl, olyan mélyen tudatosítja az élettől való búcsúzás fájdalmát, hogy azt öregember csak ritka kivételként tudja elviselni. Az alkony poézisa — tündököljön bár — nem az öregekhez, hanem az emberélet útjának felén járó nemzedékhez szól, akik befogadására már elég érettek, de a halálközelség rémületét még kibírják; akik a bölcsességet — mely ebből az irodalomból árad —, az idős írók kor- és világbárázolását életükben és cselekedeteikben még hasznosítani tudják. És segítenek ezek a művek a fölkészülésben is.

Illyés Gyula

Déry Tibor

Illyés, Déry, Kassák, Áprily, Dutka Ákos, Füst Milán „Őszikéihez” vezérfonalként Illyés könyvét (Kharon ladikján) választhatjuk nem csupán azért, mert az öregség „elméletét” alkotja meg, de azért is, mert a legderűsebb valamennyi között. Keserű lapok nála is akadnak, de megadás? Soha. Magányos hátvéd, aki küzd, az utolsó pillanatig. „Higgyétek, hogy a halál: legyőzhető, ha én lám, elestem is. Ha mind elesünk is; kitartón, magányos hátvédként, a végsőkig, ahogy megfogadtuk.”

Könnyedén küzd, elegáns vívóként, s akárhogy is titkolja, tulajdonképpen fiatalon. Rugalmas lélekkel — mely mögött óriási erőttartalékkal áll az egészséges fizikum; avagy hányan dicsekedhetnek vele, hogy 67 évesen, csikorgó télben is rendszeresen úsznak szabad ég alatt?! — és eleven-friss szellemmel, melynek felhői mögül minduntalan átsüt a humor.

„Nem igaz, hogy Kharon ladikjának egy-egy utazócsoportja némaságba fagyva siklik át az árnyak honába. Ha csak egy kicsit is összehangolt az a csoport, hangos adomázás, térdcsapkodó jókedv közepette ringatóznak a biztos vég felé.”

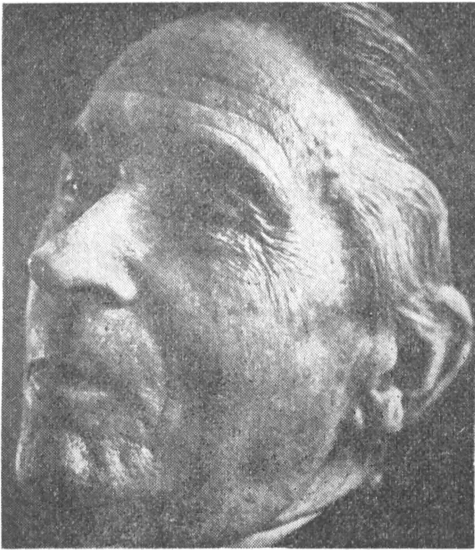
Mégsincs jelen mindenkienél ez a jókedv: Déry is látja a titokzatos hajót fűredi kertjéből, számára azonban félelmetes ez a vitorlás. Nem véletlen, hogy az azonos táj ugyanazt a költői képet idézi föl mindkettőjükben, s mégis milyen más értelmet kap ugyanaz a jelkép! (Bár Déry önéletírása más műfaj, mégis van-

nak olyan szubjektív, prózában is lírai részei, melyeket bizvást tekinthetünk őszikéknek.) Nála a középkori haláltánc elevenedik meg: úgy számol be életéről — vagy inkább vall róla öngyötrő őszinteséggel —, hogy halottait idézi, az ő sergükkel szembesíti egykori és jelenbeli önmagát. Illyés nem hívja a holtakat. Legalábbis nem a halott kortársakat. Meszszebbről hív vendéget, ha elköltözöttekkel társalog: Cicero híres művével (*Az öregségről*) vitatkozik, s a „toulouse-i tisztákat”, az albigenseket idézi tanúságul az öregek etikai értéke mellett. Az olvasó szuverén joga, hogy Cicerónak vagy Illyésnek ad-e igazat. De vitájuk az irodalom legízesebb, legélvezetesebb lapjait tartogatja mindkét fél párthívének. A toulouse-iak pedig azt mondták ki ezelőtt vagy 700 esztendővel: a léleknek idő kell, hogy megjavulhasson a testbe zárva — ölni ezért bűn. Valóban: tömeggyilkosok, kegyetlen harcosok, világpusztítók ritkán kerülnek ki az öregek közül. (Megjavult-e a lélek? Vagy már gyöngé a test? A vita joga az olvasóé.)

A témáról a világirodalomban sokan írtak már. (Nem minden nép nagy költői és filozófusai pusztultak el oly korán, mint a mieink, még akkor sem, amikor az átlagos életkor alacsony volt.) De annyi játékos gúnnyal, mint ő, senki más. Kifigurázza az arcot: „Öregedve megnyúlik az orrunk... mindnyájan lógó orral távozunk az életből...” „... a fülünk is megnő. Idősödvé tetszik ki az emberről, hogy számár, nem más.” Am változik a hangja, ha nőkről szól: abban is egyetlen, hogy meghatottan fedezi föl az öregasszonyok szépségét: „aki nem látja meg az örökké fürge parasztanyókák és munkás nagymamák görnyedtségében a tündéri vonalat, az sose értett a női szépséghez.”

Úgy küzd, úgy vív az utolsó percig, hogy a világirodalom minden öregségről alkotott gondolata szolgáltatja a muniációt. Úgy összegez, hogy 2000 évet fog egybe, minden benne él, ami előtte volt, léte kitágul — talán ezért legyőzhetetlen.

Az őszikékben olykor találkozunk a gondolatok. Illyés a megöregedés *illemtanáról* beszél — mivelhogy „botrányos ellentmondásnak” látja a halált. Mindegyiket, a pillangóét is. Megaláztatásnak önmagunkkal és valóságos merényletnek a környezettel szemben. Am ugyanilyen megalázónak érzi a halálig vezető utat is. Az „illedelmes” öregség számára: test és szellem megőrzése, a férfias tartás, az állva és szemtől szembe fogadott támadás. A nála sokkal megadóbb s szelidebb

Áprily Lajos

Áprily Lajos ugyanerre gondol, de harcos kiállás nélkül, amikor így fohászkozik:

*Adj Istenem bölcsességet
vágymimnak csendességet
illedelmes öregséget
s könnyű véget, könnyű véget!*

Nem volt könnyű vége. Az *Akarsz-e fényt?* című posztumusz kötet meglepetés azoknak, akik szerették költészetét. A természet nagy barátja kései évtizedeiben is megbékélt derűvel tekintett az örök körforgás élet-halál játékára. „S ha meghalok, az mi változást hoz? / Ó nem sokat, csak annyit, egy napon / szorosabban ölel a hegy magához.” — Alig pár évvel ezelőtt születtek e sorok.

Amikor még egészséges volt. Aztán lassan, fokozatosan beköszöntött a sötétség. Szemére szürke fátyolt vetett a hályog, elsötétedett a versek hangja is: az utolsó négy sorosok a mélységből kiáltanak. A vak Oidiposz Antigoné kezét keresi (a régi, kedves, jelképes alakét), de hiába nyúl feléje támogató, segítő, vidító szándék. Szégyelli vakságát, a szenvedést is; fegyelmezett, önmagához oly szigorú lénye magányba húzódik.

Búcsúzása félelmetes. Akik szerették a fák, füvek, szarvasok, madarak finomhangú énekését, el fogják olvasni ezeket a verseket is. Gyász és rekviem részeseiként lesznek e „napfogyatkozás” tanúi.

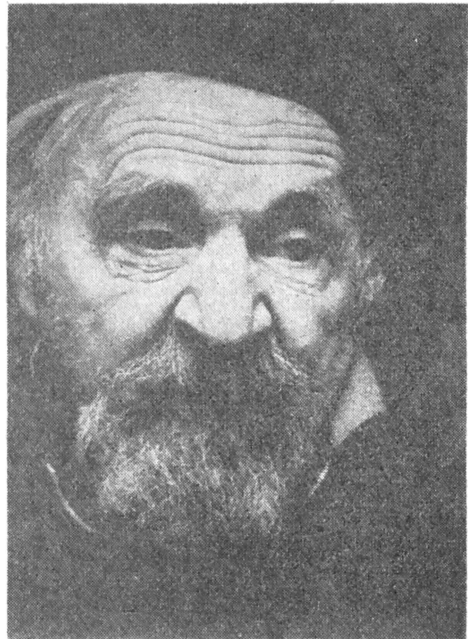
*

Hogy derűs öregkor is létezik — Dutka Ákos példája bizonyítja. A *Holnap* c.

antológia egyik költője, Ady kortársa, barátja, tanítványa ma 89 éves. A *Vénység balladája* című kötete öt esztendővel ezelőtt jelent meg. Talán egyetlen az Ószikék közül, amit kortársainak is nyugodtan mernék ajánlani, nem féltvén őket a megrendüléstől. Békésen, szemlélődve, bizakodva él máriaremetei otthonában: „Itt van ez a lombos, virágos, drága hegyoldal, alig száz lépésnyire a nagykovácsi sziklaszorostól, amely a világ minden más helyén tündéri nyaralóhely, lelket és testet vidámító Arkádia lehetne. Aldassék érte személyes sorsom, hogy idevetett..., ahol megbékél a lélek, s ahol az alkotó isten nagyműhelyéhez közel kipelyhesedik a lélek szárnya. Idevetődtem, s itt vertem gyökeret közel 40 esztendeje, s innen repül át nyári alkonyatokon tekintetem feléd, tornyos Budapest.”

Feltűnő és elgondolkoztató jelenség, hogy azok az idős költők, akik egészen vagy legalábbis tavasztól őszig vissza tudtak térni a természetbe, a vidéki életbe — ha egészségesek —, több derűvel, nyugalommal szemlélik az életet, mint a városlakók.

Dutka Ákos ezt a típust fejezi ki verseiben: nem lázad, nem küzd, nem esik kétségbe; a természet kérlelhetetlen törvényét természetesen nyugalommal fogadja:

Dutka Ákos

*Mért hull a lomb az őszi fákról?
Hogy új rügy fakadjon megint,
hogy új tavaszok színe felragyogjon
az örök kozmosz törvénye szerint.*

*

Ha Illyést a küzdelem, Déryt a haláltánc kísértetképeivel szembenező gúnyoros bölcsesség, a rezignáció, Aprilyt a békés megadást követő mélységbe zuhanás jellemezte — egészen más árnyalatú a két nemrégiben elhunyt költő, Füst Milán és Kassák Lajos kései költészete.

Rokonítja őket a fekete szín, a vigasztalan, mord halálvárás, a reménytelenység.

De Füst Milán prófétikus hangja ünnepélyesebb, és ezért talán kevésbé keserű. Mindig is komor költő volt, öreg kori líráját azonban enyhíti a dekoratív búcsúzás. Emlékeiben az elfeledtek árnyait keresi, s álmaiban azokkal társalog, kikhez szorosabb szálak kötik, mint az élőkhez. Miért szakadt el az utóbbiaktól ennyire? Mert érzése szerint ezek valahol utat tévesztettek.

A csalódottságot nem az objektív valóság, hanem a szubjektív életérzés sugallja, „Az öregség ősi nyomora”, mely „pöröl a széllel” miközben önnön sírja előtt áll, s hegyomlásnak érzi hulltát, melyre „hullámveréssel felel a tenger”. Ha Illyés abszurdnak, szégyenletesnek látta a halált, Füst Milán eget-földet rázó mennydörgésnek, a világmindenséget megmozdító tragédiának. Nemcsak a magáét. Mindenkiét. Ószikéi nagyzenekarra hangszerelt siratóénekek. Fészes, himnikus költészet ez, több a magánélet panaszánál, mert egyetemes, általánosság emeli az egyéni sorsot.

*

Valamikor szívszorítóan keserűnek éreztük a verseket, melyeket kapcsos könyvbe jegyzett alkotójuk, a szigeten, a tölgyek alatt.

*Életem 66 évébe'
köt engemet az Ūristen kévébe,
betakarít régi rakott csűrébe,
vet helyettem más gabonát cserébe.*

Úgy látszik, a szomorúság is relatív. Ma ezek a sorok derűs megbékélést, belenyugvást hirdetnek, ha a mai Ószikékkel vetjük egybe őket.

Legkivált Kassák kései költészetével.

*Egy árok mélyén fekszem
holtan.
Szívemben tör
lánc a kezemen.*

Kis kitérőt kell tennünk. Az öregkor az emberek többségénél még akkor is

Füst Milán

szomorú, ha nem súlyosbítja a magány. Idézett költőink kiváltképp szerencsések, vagy azok voltak: család, feleség, baráti kör vette vagy veszi körül őket, tanítványok, lelkes rajongók zörgetnek ajtajukon, és zörgetnének többen is, ha féltékenység, szerénység nem tiltaná. Az elismert, köztisztviseltben álló költő soha sincs egyedül, ha csak nem akar, ebben különbözik közrendű kortársaitól, kik közül sokan öregkori gyötrelmeik legsúlyosabb átkaként cipelik elhagyatottságukat. A költő épp ezért derűsebb is lehetne azoknál. Lehetne, ha Arany János tételét elfogadná: „földi ember kevéssel beéri, vágyait ha kevesebbre méri.” A költő azonban alkatánál fogva szerénytelen: az öröklétre vágyik, nem az irodalmira, hanem a személyesre — vergődése, békétlensége innen ered. Aki küzd — mint Illyés — erősnek érezheti magát, s ez az erő sok nehéz órán átsegíti. Ehhez azonban egy egész élet erőtartáléka kell. Aki előbbi éveiből túlságosan sok sérelmet és keserűséget hurcol magával — mint a folyó a hordalékot —, az öregkorában szigetet épít a keserűségből szintúgy, mint a folyó a deltatorkolatot.

Kassáknál ennek a jelenségnek vagyunk tanúi. Hosszú ideig ő volt „a magyar munkásköltő”, s később is egyedül József Attilával osztozott e jelzón, a munkásosztály érzésvilágát az élvonalban egyedül ők ketten képviselték élményadta erővel. De míg József Attila el tudott jutni a saját osztályához is („rám

tekint pártfogón a század”), Kassák, a Munka és a Tett szerkesztője valójában mindig túl irodalmi volt ahhoz, hogy befogadják az irodalmat nem ismerők. Se-rege, tábora mindig írókból és költőkből verbúválódott, de ezek is elszéledtek, mikor a maguk lábára akartak állni, s végképp elszéledtek, amikor mesterüket a közéletből kirekesztette szókimondó keménysége. (Déry memoárjában idézi Kassák 1954-ben írott levelét, ebből kiderül, hogy a személyi kultusz minden árnyjelenségét világosan látta, s véleményét nem rejtette véka alá.) Később elégtételt kapott: Kossuth-díjat, elismerést, kötetei egymás után jelentek meg. De a folyónak le kell raknia, amit magával hozott: a költő is lerakta összegyűlt panaszat utolsó verseiben.

Innen erednek az ilyen sorok, amelyek jellemzőek, mert hangulatuk minduntalan visszatér:

*Miért ítéltem erre a sanyarú robotra.
Fájnak az ujjaim s az orrom undorodik
az olcsó tinta szagától.*

*S ó csak most veszem észre hogy befalaz-
tak engem gyökereimet kitépték a föld-
ből anélkül hogy feloldoztak volna bú-
neim alól.*

Vagy másutt:

*Szakadt ingemen
átfúj a szél.*

*Hová lettek bajtársaim
Baromfiudvaromat
elpusztította a görény.
Meggfáradt szívem
fehér sirkeresztekkel tele.*

Sorolhatnánk a verseket. Egyszerűek lettek, elhagyták expresszionista módorosságukat, közérthetőek, mindenkihez szólnak. Néha, néha fény sugar is vetődik közéjük. Néhány verset a hitvesi szerelem melegsége fűt át („Előtted megyek / te én előttem / a kora nap aranylánca / csilingel kezemen.”); olykor a békés őszi csönd derűje villan föl („Mindenem van / mert mindent el tudok képzelni. / Néha átszólók / közeli szomszédaimhoz / dicsérjük a szép tavaszt / és felhajtunk egy korty / kisüstön főtt pálinkát.”); máskor a szüret, a termékenység látványa tölti el örömmel, asszonyok és virágok ébresztik a régi vágyat, hogy „fényesitse a csillagokat”; van úgy, hogy a munka

Kassák Lajos

látványa vagy egy új lakótelep ébreszt lelkesedést benne, máskor felháborítja — nyugati országokban utaztában — a „péNZ lélekölő szaga”.

A közéletiség vékony ere tehát még felbukkan néha, aztán eltűnik, s átveszi helyét a csönd, a mély fekete szomorúság, az „iránytű nélkül hajózó” utas és a „kontúrok nélkül szétfolyó jövő”.

Ez hát az öregség? Ez vár minden nemzedékre? Vagy csak a líra ilyen őszinte? Úgy látszik, a póre lényegét felmutatni képes líra mindig, mindenben kegyetlenebb. Arany és Vajda János kései versei akkor is szomorúak voltak, amikor Jókai és Mikszáth meg derűsen adomázgató, pipázó öregeket ábrázoltak. A regény, az esszé, a memoár ma is élénkebb színekkel dolgozik: Szabó Pál, Veres Péter s maga a haláltáncot felvonultató Déry nem sújt le annyira, mint a költők. Illyés prózája éppenséggel a bátor öregség példáját nyújtja, de versben ő is tragikusabb. Am a líra katarzist, felemelkedést is ad: gyötrelmes ember voltunk vállalását, s az irgalmatlan szembenézést önmagunkkal.

Bozóky Éva

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Aprily Lajos: Akarsz-e fényt? (versek). Szépirodalmi, 1969.

Dutka Ákos: A vénség balladája (versek). Magvető, 1965.

Déry Tibor: Ítélet nincs (memoár). Szépirodalmi, 1969.

Füst Milán: Összes versei. Magvető, 1969.

Illyés Gyula: Kharon ladikján. Vagy az öregedés tünetei (esszé-regény). Szépirodalmi, 1969.

Kassák Lajos: Összes versei, Magvető, 1969.

ÚJ KIFEJEZÉSI ESZKÖZÖK

J. D. Salinger: Ilyenkor harap a banánhal c. novellája kapcsán

A novella eredeti címe — szórul szóra fordítva — Tökéletes nap a banánhalak számára. Megemlítem, mert a magyar kiadásé — Ilyenkor harap a banánhal — félrevezető. Salingernél ugyanis nem arról van szó, hogy a horgászoknak — a banánhalak ellenségeinek — kedvező az idő, éppen ellenkezőleg, éppen a halak, a banánhalak számára — idézéjbe téve a szót — „tökéletes”. Úgy tetszhet, tréfálok. Hisz az elbeszélés banánhalai egy négyéves kislány szórakoztatására kitalált tréfás meseállatok. Mégis komolyan mondom: A nap tökéletessége, méghozzá éppen a banánhalak szempontjából, nagyon lényeges. Bár a róluk szóló „mese” nem allegorikus, nem jelképes jelentőségű.

Az allegória lefordítható, behelyettesíthető, másképp, konkrétan is elmondható. Ha azt olvasom, hogy „jó Csönd-herceg” jön mögöttem, akkor ez ahelyett áll, hogy félek a haláltól. Igaz, így nagyon is szimpla, nem olyan kifejező, pontos, érzékletes és borzongató — vagyis költői — de nagyjából-egészéből ez a tartalom rejlik a képes beszédben. A „disznófejű Nagyúr” szintén lefordítható, a pénzt jelenti, a pénzeszsákot — körülbelül.

A banánhalakról szóló csacska — csacskának tetsző — kis mese, miszerint azoknak nagyon különös szokásaik vannak: beúsznak egy lyukba, ott telefalják magukat banánnal, mint a disznók, s aztán nem férnek ki többé a banánlyukon, megkapják a banán-kórt és belehalnak — nos, ez a mese nem mondható el másképp. Ez a mese nem jelképes, hanem abszurd. És — érezzük — mégis kifejez valamit. Ezért szorongatóbb és fojtogatóbb — természetesen az elbeszélés környezetébe ágyazva — mint akár a „jó Csönd-herceg”, akár a „disznófejű Nagyúr”, s minden más jelkép. A „fekete zongoránál” is félelmetesebb, hisz ma már ez is könnyedén értelmezhető.

Nincs borzongatóbb az ismeretlennél, a megismerhetetlennek tűnőnél. Eszerint: akármilyen „értelmetlenség” ugyanazt a hatást keltené, mint ezek a banánhalak? Aligha.

A novella egyébként nem abszurd mű, Salinger nem abszurd író, hanem realista, sőt — Hemingwayhez hasonlóan — annyira kedveli az életből ellesett, szinte magnefonszalagra vetnek ható párbeszédeket és monológokat, hogy már-már naturalistának tetszik. Persze nem az. Párbeszédei sem elkapott szövegek, hanem nagyon is íróiak, főként hatásukban.

A novella „megnyugtató” módon kezdődik. A lány — kiderül hamarosan, hogy ez csak afféle könnyed kiszólás, hisz valójában asszony — interurbán vonalra vár egy szállodában, minden izgalom nélkül, sőt ráérősen. Elolvass közben egy cikket: „A nemiség — móka vagy pokol” a címe, kimossa a fésűjét, keféjét, kitisztít egy foltot a kosztümszoknyájából, felvarr egy gombot, körmeit lakkozza... amikor végre jelentkezik a vonallal a telefonos, akkor sem siet felkapni a kagylót, befejezi előbb a körmet, cigarettára gyújt, hamutartót készít magának... Mindezt az író épp oly ráérősen, mint ahogyan a lány mozdul, sőt némi humorral leöntve beszéli el. A meglepő, hogy ellentétes hatást vált ki: mindjárt az első mondataival várakozást, sőt izgalmat kelt és szorongásos érzést. Aprólékosságával egyrészt — úgy érezzük, minden szavának fontossága van, kell, hogy legyen; másrészt azzal, hogy a lány ilyen sokáig, míg mindezt rettenthetetlen nyugalommal végre lehet hajtani, vár a vonalra. Fontos, életbevágóan fontos beszélgetésnek kell következnie — véljük.

Csalódunk várakozásunkban? Igen is, nem is. A nyilvánvaló szöveget illetően — csalódhatnánk. Az interurbán hívás egy aggódó anya — s melyik anya nem az? — megnyugtatót szolgálja. A beszélgetéstől az anya valóban megnyugodhatna — persze, ha a rémeket látó anyákat egyáltalán meg lehetne nyugtatni. Mi is megnyugodhatnánk; a párbeszédből, a „felső szövegből” kiderül, hogy a baj sokkal inkább a lány anyjának a fejében fészkel, mint a lány férjében, akivel ide, Floridába jött pihenni.

Tényekről is tájékoztat a beszélgetés. Lényegesek-e ezek vagy sem — egyelőre nem tudhatjuk. A titokzatos homályt mindenestre zétosztatják. Megtudjuk, hogy 1948-ban vagyunk, a férj — Seymour — nemrég szerelt le illetve jött ki a katonakórházból, felesége hűségesen várt reá. Hazatérte után kisebb — csupán az autónak ártó — balesetet okozott, feltehetően gyorshajtással vagy figyelmetlenséggel, aminek anyósa mélyebb értelmet tulajdonít. Két napja vannak itt, a férj mindkét este zongorázott a szálloda szalonjában, az asszony pedig megismerkedett egy pszichológus házaspárral, de ezt is csupán anyja megnyugtatóására közli, férjéről nemigen beszél

velük. Mert minek is beszélgetnie volna, Seymour idefelé nagyon tisztességesen vezetett, nem ment ötven mérföld fölé, s igazán nincs más baj vele, minthogy a strandon nem akarja a fürdőköpenyét levetni. A felesége szerint, hogy ne lássák, milyen fehér, maga azonban azt mondta: azért, hogy ne bámulják a hülye alakok a tetoválását...

Csak hogy nincs is tetoválva. Tehát mégis az aggódó anyának volna igaza, valami nincs rendben vele? A felesége a tetoválásügyre is tudna magyarázatot, ha az anyjának bármit is meg lehetne magyarázni.

Ez a felső szöveg. Az alsó másét mond. Kivált más érzéseket kelt. Nyugtalanítókat.

Nyugtalanágunkat a szöveg ritmusa váltja ki, főként a novella első részében; természetesnek tűnő — hiszen vita folyik, két ellentétes nézet felelget egymásnak — gyors átkapcsolások, az ide-oda cikázás, az igen-nem gyors váltakozása. Hankiss Elemér az ellentétes pólusok közti vibrálásnak nevezi ezt az írói eszközt, mely oly régi, mint maga az irodalom, de amely most újabban jutott igazán szerephez. A mai prózában talán a leggyakrabban használt stiláris eszköz.

Nézzük, hogyan él vele Salinger!

„— Nincs semmi bajod, Muriel?”

„— Semmi bajom” — hangzik a lány válaszában első kurta mondata. A kérdés és a válasz közti ellentét feszültséget teremt. A lány második — szintén kétszavas mondata — újabb váltás: „Melegem van” — mondja, majd ismét vált: „Ez a legmelegebb nap Floridában, legalább...”

Röviddel később az újabb kérdés: „Mikor értetek oda?” A válasz két mondata közt újabb ellentmondás: „— Nem is tudom. Szerda reggel, korán.”

Aztán: „Még mindig azon a borzasztó néven szólít?” — kérdi az anya. A lány válasza ismét ide-odacikkan: „Nem” — mondja előbb, majd hozzáteszi: „— Most egy újabb van műsoron.” Ez a játék — a két ellentétes pólus közti vibrálás — még számtalanszor ismétlődik, még hozzá nem is a két vitatkozó fél között, hanem a lány válaszáin belül. Például:

„— Van itt a hotelben egy pszichiáter — mondta a lány.

— Kicsoda? Hogy hívják?

— Nem is tudom. Valami Rieser.”

A beszélgetés vége felé: „... És rendesen viselkedik a strandon?

— Hát persze, anya — mondta a lány. — Úgy beszél róla, mintha dühöngő őrült volna...

— Én egy szóval sem mondtam, Muriel.

— Jó, jó, de úgy hangzik. Szóval, semmit sem csinál, csak fekszik.” — feleli megnyugtatóan a lány, s hozzáteszi: „Még a fürdőköpenyét sem hajlandó levetni.” A legmelegebb floridai napon!

Es így tovább, végig az aggódó anya és az őt megnyugtanni akaró lánya közti telefonbeszélgetésen.

Leteszik a kagylót és akkor maga a novella vált színhelyt, szereplőket. Ahhoz azonban, hogy kisülés történjék, nem elég az ellentét, kapcsolat is kell. A kapcsolat ezúttal formai. Vagy nevezzük inkább zeneinek? Tekintve, hogy nem könnyen vehető észre, nem értelmi. Értelmünkre csak közvetve, rejtetten ható.

Ismét egy anya és lánya; egy másik anya és egy másik — talán négyéves — kislány, beszélgetnek Seymorról. Pontosabban — és ez az újabb rejtett ellentét és feszültségforrás: itt a lány akar róla beszélni és az anya engedi el a füle mellett a csacsi csacsogást, aggodalom sincs a szívében — miért is aggódna? Seymour miatt — a lányáért? ... aki tüstént, hogy az anyja magára hagyja, rohan a strandra a fiatal férfihez.

Nem ez az egyetlen ellentét — és kapcsolat — a két rész között. Az első jelenet, kimondott és kimondatlan szavaival, a feszültségen és szorongáson túl, kételyt is keltett bennünk Seymour — elméleti állapota iránt? — ez túlzás, de mindenesetre úgy éreztük, hogy valami nincs egészen rendben vele, hogy hangulata, lelkiállapota nyomott lehet. Hogy nem „vidám fickó”, ebben aztán biztosak lehetünk.

Most pedig kiderül, hogy a gyerekek rajonganak érte, két pöttömnyi kislány még féltékenykedik is miatta. Ért a gyerekek nyelvén, szeret játszani velük, igazi mókamester. Ettől a felfedezésünktől azonban — s ez magunk számára is meglepő — nem vidámodunk fel, nem könnyül meg a szívünk, sőt, szorongásunk fojtogatóvá erősbödik. Seymour tréfálkozása, kivált az előzmények után, vésztojósló. Pedig — feleletesen tekintve — a párbeszéd szavai, mondatai közt most nem vibrál az a bizonyos ellentét, a tagadásnak és állításnak nyugtalanító játéka. Sőt! A válaszok — a férfiei — megerősítik és fokozzák a kislányéit. Például:

„— Bejössz a vízbe?” — kérdi Sybil.

„— Csak *terád* vártam” — feleli a férfi. (A hangsúlyozott szavakat Salinger emelte ki.)

Vagy: „Megjön a papám, holnap *berrepülőgépen*...
„...Eppen itt az ideje, hogy megjöjjön a papád. Minden percben várom. Minden percben.”

Közben azonban itt-ott polarizált is Salinger. Villámokat cikáztat, bohókás játékvillámokat.

„Fincsi kis fürdőruhád van. Ha valami fincsi, hát a kék fürdőruha igazán az.

Sybil rábámult, aztán kidüllesztett pocakjára nézett. — Hiszen ez *sárga* — mondta —, *egészen sárga*.

— Tényleg? Gyere csak közelébb!”

Most az író visszavált a fokozva megerősítésre:

„— Nézd csak, teljesen igazad van. Milyen számár vagyok.”

Az igen-nem és az igen-de-még mennyire-igen sémájú párbeszédbe — helyenként új elem vegyül: ködösítőnek nevezhetném, láthatatlanná tévőnek; kis kétszemélyes — *mesés* — világukból ezzel a fogással zárja ki Seymour a rajtuk kívüli valót. Így:

— Hol a néni? — kérdezte Sybil.

— A néni? — a fiatalember lesöpört egy kis homokot gyér hajáról. — Ez aztán a nehéz kérdés, Sybil. Hiszen ezeregy helyen lehet. Lehet a fodrásznál. Eppen rózsaszínre festeti a haját. Vagy a szobájában babákat csinál a szegény kisgyerekeknek...”
Hogy valóban megszabadulni a valóságtól a cél, a férfi következő mondata bizonyítja: „— Kérdezz valami mást, Sybil...”

Mese-világot épít, ahol az igazinak a törvényei, logikája nem érvényesülnek, a gyermeki „csak” világát építi fel.

„— Ebbe levegő kell” — mondja a kislány a gumipárnára.

„— Úgy, úgy. Több levegő kell, mint amennyit és hajlandó vagyok beleereszteni.”

Miért nem hajlandó? Csak.

E mondatnak még más szerepe is van. Nem hasonlat, nem jelkép, nem allegória, sokkal elvontabb valami, jelzésnek nevezném, szignálnak, amelyről — egyelőre — nem tudjuk, hogy mit jelez. Bár elsiklunk fölötte, agyunk mélyebb rétegében mégis megragad és kellő időben hatni kezd. Arra gondolok, hogy itt a férfi „nem hajlandó valamire”, „nem hajlandó tovább menni”. Ezzel a „szignál-technikával” még jónéhányszor él az elbeszélés. Például a banánhalakról szóló, valójában nem allegorikus mesében. Mikor benn vannak a lyukban — mondatja róluk az író Seymourral — „akár a disznók”. Majd: „...annyira meghíznak, hogy nem tudnak kijönni a lyukból.” Vagyis bennszorulnak a maguk kereste csapdában, mert disznó módra viselkedtek. Végül kiemelten, előkészítéssel hangsúlyozza a „meghálnak” szót.

A második szakasz utolsó soraiiban hasonlóképp szignál-szavak bújnak meg: „...Most visszamegyünk. Elég volt?” — kérdi a férfi.

— Nem!

— Sajnálom...”

Minden szó, külön-külön, jelzés. És jelzés az is, mert másra is vonatkozik, nemcsak a konkrét történésre, amit Sybilről mond, a szakasz befejezéséül, az író: „...cseppet sem sajnálkozva elfutott...”

A novellának ebben a középső szakaszában — a drámának mintegy a második felvonásában — még valami más is történt. Az író nem hangsúlyozta, sőt, a legtermészetesebb dologként kezelve, egészen mellékesen említette csak meg, bár fontos, sorsdöntő fordulatot jelentő esemény volt: Seymour levetette a fürdőköpenyét.

Az első „felvonásban” említettek, hogy nem akarja, hogy egy csomó hülye bámulja a — nem-létező — tetoválását, a harmadik „felvonásban” válnak jelentőség-teljessé. A legszabályszerűbb dráma-technika. Seymour beleköt a liftben egy nőbe, mert az állítólag a lábát nézi. A lábát, melynek — semmi baja, érdekessége nincs — mondja is, hogy két normális lábam van, nincs rajta semmi „legelni” való — miként a teste sincs tetoválva. Legalábbis *szemmel láthatóan* nincs megbélyegezve.

A liftbeli incidens után bemegy a szobájába, a felesége alszik, ő pedig előkotor a bőröndjéből egy automata fegyvert, megnézi a tárat, és főbelövi magát.

Cselekedete váratlan, indokolatlan, előzmény nélküli. Action gratuite. Minden-estre annak tűnik. A századforduló után volt ez divatos eszköz, főként francia regényírók kultiválták az ilyen okatlan cselekvéseket. Bár valószínű, hogy Dosztojevskij vezette be az irodalomba; vagy ő is csak föllevenítette?...

De valóban indokolatlan volna Seymour öngyilkossága? Ami a novella nyílt szögét illeti, igen. A furcsa az, hogy mégsem lepődünk meg tőle, nem ér váratlanul bennünket. A lelkünk mélyén fel voltunk készülve rá, a rejtett eszközök, az „alsó szöveg” révén. A novella tragikus befejezésére? Igen. Pontosan erre, hogy Seymour meg fog halni; még pontosabban, hogy öngyilkos lesz. Mikor végül is megteszi — a halántékához emeli a pisztolyt és főbe lövi magát — tettét természetesnek, magától értetődőnek, nagyon is indokoltnak és számára az egyetlen megoldásnak érezzük. Szorongásunk feloldódik, megkönnyebbülünk. Seymour úgy viselkedett, mint a disznók,

telefalta magát, s most beenszorult a lyukban, melybe bemászott, megkapta a banánkört, nincs menekvés számára. Illetve ez az egyetlen egy volt — a halál.

Hogy mikor viselkedett disznó-módra? Valószínűleg a háborúban. Ahová azért ment, mert nem tehetett másként, s ahol nem a maga akaratából falta tele magát. Mivel is? Halállal.

Tehát mégiscsak allegória a banánhalmese? Mégsem az. Seymour nem szánja annak, minden bizonnyal nem is gondol rá, hogy az ő esetére illik. Öntudatlanul „szólja el magát”, később sem válik tudatossá benne, mit is mondott, miről beszél folyton-folyvást. Inkább palástolni akarja a gondolatait, menekül előlük, fedelni szeretne. Élni. S bizonyára hiszi is, hogy sikerülni fog. Közben pedig másról sem beszél, mint erkölcsi megsemmisüléséről. De miért nem tárja fel a novella Seymour konkrét, egyéni okait, amelyek végül is öngyilkosságához vezettek? Modernkedésből nyúl ennyire absztrakt — már-már abszurd — eszközökhöz? Semmi esetre sem. Az írói eszközöknek mindig teljes összhangban kell lenniük a tartalommal, amelyet kifejeznek és átélnek. Különben nem születne remekmű. A *teljes* elvontságra azért van itt szükség, mert bármilyen konkrétum, Seymour bármilyen egyéni élménye kisebb érvényességű körre korlátozná a novella alapeszméjét: *az ölés a halállal jegy ez el.*

Más kérdés, hogy ezeket a rejtett eszközöket — melyekből mégis értünk, s melyek lélekben előkészítenek a külsőleg váratlanra s melyek az igen és nem közti cikázásokat, az igenek abszurditássá fokozását, a szignál szavaknak szövegbe szövését, s végül magát a címadó banánhalmesét kiszámítottan és előre megfontoltan alkalmazta-e az író. Nem, ilyen mesteri kiszámítottságban nem hiszünk.

Tökéletesen tudatosan nem lehet hibátlan műremeket létrehozni. Az ész elvéténé valahol a dolgot, a szög kibújna a zsákból. A remekmű szerves egész, s minden, ami „szerves”, túlságosan bonyolult ahhoz, hogy kiszámítottan megtervezhető legyen. A szerves — ha nem is egészen öntudatlanul — de mindig szervesen születik. Az írónak — eszközeit a legtudatosabban alkalmazónak is — át kell élnie alkotását, fel kell oldódnia benne s eközben a legkiméletemlenebb éberséggel kell figyelnie önmagára. Egyszerre kell kívül és belül lennie. Ez mesterségének legfőbb titka, modernnek és klasszikusnak egyaránt.

Zolnay Vilmos

A MAGYAR MŰEMLÉKVÉDELEM

Az Országos Műemléki Felügyelőség kiadványainak sorozatában az Akadémiai Kiadó megjelentette a Magyar műemlékvédelem IV. kötetét, mely az 1963—66-os évekről szól. Ez a kötet szerves folytatása az Országos Műemléki Felügyelőség 1949-től—62-ig terjedő munkásságát tartalmazó első három kötetnek.

Először ez utóbbiak alapján szeretném összefoglalni, hogyan indult el az Országos Műemléki Felügyelőség munkája, mik voltak legfőbb eredményei, s mi a jelenlegi helyzet.

A szerkesztő bizottság tagjai: *Dercsényi Dezső, Entz Géza, Havassy Pál* és *Merényi Ferenc*. Közülük a magyar közönség és a tudományos világ által legjobban ismert Dercsényi Dezső több ízben kitűnően foglalta össze a műemlékvédelem múltbéli teljesítményeit és jövő teendőit.

A műemlékvédelmi munkának az 1949-ben hozott törvény adott lendületet. Húsz év után már mindenütt az országban látszik a módszeres, áldozatos, nagyértékű műemlékvédelmi munka nyoma. Diósgyőr, Szigliget, Siklós vagy Esztergom vára, a Balaton környéki falvak ősi ma-

gyar templomai, volt főúri kastélyok és a népi építészet remekművei, elhagyott szerb templomok, a felsődörsi, sopronhorpácsi, mátraverebélyi restaurálások mutatják az eredményt.

Az 1949-ben megújíthatott magyar műemlékvédelem a városméretű műemlékmentés elvét vallja. Régen a műemlékeket egyedülálló objektumokként tartották számon. Az idő azonban megtanított arra, hogy egy-egy épületet nehéz megővni, megmenteni az utókor számára. Annál kevésbé, mert a magas épületekkel körülépített műemléknek megváltozik vagy teljesen elvész az optikája. Évszázadok óta erősség volt egy város, vár, kastély. De ugyanakkor polgárok, meszteremberek, király, vitézek, egyházi személyek lakóhelye is. A Zsigmond-palotát, a törökkori erődítéseket vagy a Mátyás templomot egymagában restaurálva, szembefordulnánk a történelem folytonosságával. A budai várnegyed egésze alkotja a műemléki egységet, amelyet helyre kell állítani.

S nemcsak a várnegyeddal, hanem híres és műemlékekben gazdag városaink egyes városrészeivel is így áll a dolog.

Így van ez Sopron vagy Eger belvárosa esetében. A helyreállítás során, különösen Sopronban, a városnegyedek elhanyagolt házaiból egyre-másra törnek elő a szebbnél szebb középkori részletek. De egy egész város nem lehet múzeum, a házakban, mint eddig, ezután is lakni kell, s nem is akárhogyan. A műemléki helyreállítás a ház műemléki értékét rejtő külsejére, a külső formájára vonatkozik. A házak belső restaurálása a lakók szempontjait tekinti, s olyan megoldásokat keres, hogy az öreg házban kényelmes lakásokat alakítson ki.

A budai várnegyedben az ostrom során rengeteg épület semmisült meg. Helyükön üres telkek ásítóznak, s rontják a hangulatos városképet. A Műemléki Felügyelőség akkor jár el helyesen, ha ezeket a telkeket nem tűri tovább üresen vagy romosan, hanem engedélyezi, hogy az ódon házak közé modern épületeket építsenek. Hiszen, ha végignézzük a várnegyed keskeny utcáscskáit, csak első pillanatra nyújtanak egységes képet. A barokk külső mögött reneszánsz kori vagy még korábbi időkből származó falak húzódnak meg. Mindig minden kor ott hagyta nyomát a vár lakónegyedén. A húszadik század sem lehet kivétel.

Ami egykor lakónegyed volt, legyen ma is az. Minthogy a múltban is voltak szállók és vendéglők, létesülhetnek ilyenek a műemlék-negyedekben is. Baj lenne, ha egy-egy szórványemlékünk helyreállítva, de üresen várná a látogatóit. A fertőrákosi vízimalom például turistaszállásnak kínálkozott, a soproni Cézár-ház kétszintes pincéje hangulatos borozónak. A példákat folytathatnók.

Műemlékvédelmünk legsúlyosabb gondja a magyar falu építészetének megmentése. A falvak lakói ma összehasonlíthatatlanul jobbmódúak, mint régebben; ez az egyik legfőbb oka az építke-

zések nagy számának. A másik ok: a falvakban szorosabb a családi közösség, mint a városokban, s ez gyakran házépítő közösséggé alakul át. A falvakban új házsorok emelkednek, de a régi falu pusztul. A magyar népi építőművészet pótolhatatlan értékei enyésznek el, s megmentésükre addig kell sietnünk, amíg nem késő.

A Magyar Műemlékvédelem kötetéből látjuk, hogy a nagy helyreállító és állagvédelmi munkákkal együtt nagyleltőségű régészeti kutatás is folyik. Főltáru a XIV—XVII. század anyagi kultúrája a csontművészettől a kerámiai leleteken keresztül az ötvös-művészet emlékeiig. Az új adatok nyomán a magyar történelem újabb és újabb fejezeteinek kérdései tisztázódnak. Ezekről az eredményekről is számot adnak a Magyar Műemlékvédelem kötetei. Továbbá beszámolnak a kutatók a műemlékvédelem módszertani kérdéseiről. A legutóbbi, negyedik kötetben például a budai várpalota helyreállítási munkájának egyik legizgalmasabb szakaszát mutatják be, az ún. Zsigmond kori lovagteremét.

A kötet képeiben nemcsak a lovagterem szépsége bontakozik ki előttünk, hanem a közelmúlt olyan nagy műemlékvédelmi munkái is, mint a visegrádi királyi palota gótikus kútházának rekonstrukciója, a siklósi várkápolna XV. századi falfestményeinek restaurálása vagy a sümegi vár feltárása és helyreállítása. Ez utóbbit még a francia templárius lovagok építették.

A IV. kötet tanulmányosorozata két elvi jelentőségű publikációval kezdődik. Az egyik *Barcza Géza*: A magyar műemlékvédelem fejlődése a jogszabályok tükrében (1847—1949) című munkája, a másik *Román András*: Műemlékvédelem és városrendezés című elemzése. A két munka közül különösen az utóbbi fontos, mivel a városrendezés sarkalatos pontjait veszi sorra.

A kötet első felének további tanulmányai egy-egy helyreállított műemlékünk tudományos, régészeti és művészettörténeti elemzésével illetve helyreállításuk történetével, valamint elveinek sokszempontú indokolásával foglalkoznak. Közülük *Gerő László* a budai középkori királyi palota gótikus nagytermének helyreállításával foglalkozik. *Czegledy Iлона* és *Koppány Tibor* a mátraverebélyi templomról, *Illés János* a siklósi várkápolna falfestményeinek helyreállításáról, *Koppány Tibor* és *Kozák Károly* a sümegi vár feltárásáról és helyreállításáról, *Mendele Ferenc* a turistvándi vízimalomról, *Szakál Ernő* a visegrádi Anjou-kori királyi palota gótikus kútházának rekonstrukciójáról, végül *Voit Pál* a győri karmelita templom építéséről, *Martin*

Bor István ex libris

Wittwerről írt tanulmányt. A kötetet az Országos Műemléki Felügyelőség 1963 és 1966 között végzett építészeti, kőszobrászati, falképi és faszobrászati helyreállításairól, munkatársainak régészeti kutatásairól, a felügyelőség igazgatási munkáiról, valamint a népi és ipari műemlékeink védelméről szóló beszámolók egészítik ki.

A budai vár középkori életének hétköznapjairól és ünnepeiről szól *Zolnay László* könyve: Ünnepek és hétköznap a középkori Budán. Amíg a műemlékvédelem kötetei a főnmaradt, vagy föltűnhető régészeti emlékekkel, a kővel foglalkoznak, Zolnay László könyve az egykori várakok életét írja le.

A középkori Buda városi élete éppen háromszáz esztendeig tartott. Ezt a háromszáz évet két nagy nemzeti tragédiánk határolja. 1241, a tatárjárás az egyik, 1541, Buda eleste a másik. 1241-től, a tatárjárás után és a tatárjárás miatt építettek meg — több más hegyi várunkkal együtt — Budát, az ország új székvárosát. A középkor magyar fővárosának, Európa egyik legszebb, legnagyobb metropolisának virágzó városéletét 1541-ben Budának másfélszázadra szóló török megszállása törte derékba. Pedig a középkori itáliai szállóige azt mondta: „Kerek Európának három város a gyöngye, Velence a vizeken, Buda a hegyeken, a sikon Firenze.”

1241—42-ben, a tatárjárással a román kor lezárult Magyarországon. 1541-ben, Buda és Közép-Magyarország elestével a gótikus és a reneszánsz Magyarország pusztult el.

A tatárjárás után Buda várának falai, kőházai, középületei hirtelen épültek meg. Itt egy feltámadt és újabb vészek-től rettegő nép művelt csodát. Az 1241-től 1541-ig terjedő középkori városélet háromszáz éve a főváros múltjának aranykora. Ez az az időszak, amikor e földre idegen csak mint vendég vagy hadifogoly tehetette lábát. Zolnayt elsősorban e virágkor hétköznapjai érdeklik. Műhelymészek körül dolgozgató, szerény otthonaikban élő kisemberek, a hajdani munka névtelen hősei. De fölvonulnak a könyvben az ünnep emberei is: hősök, királyok, költők, művészek.

A szerző célja annak érzékeltetése, miképpen élt a középkor embere? Milyen volt számára az élet íze? Többre volt a szerző kíváncsi, mint amit a krónikák, oklevelek, múzeumi tárlók leletei, műemlékek s a történelmi szakmunkák — elsősorban *Salamon Ferenc* háromkötetes Budapest története — láttatnak, mondanak.

A történelem a föld színéig letarolta a magyarországi romanika, gótika, reneszánsz emlékeit. Pedig egykor a moszkvai nagyfejedelem Mátyás királytól kért építészeket. A budai palota a krakkói Wawel egyik előképül szolgált. A prágai Hradcsin építőmestere, Benedek Rejt 1490—91-ben Budán találkozik először a reneszánsz építészettel. Maga Buda azonban megsemmisült. Mind királyi, mind városi levéltára, az itteni hiteles helyek leveles házaival, templomok, kolostorok, családok archivumaival együtt elpusztult. A városi élet folyamatosága a török korról megszakadt. 1686-ban, a főlzabadulásakor már csak egyetlen egy magyar család élt Budán. Budának és környékének magyar őslakossága a török alatt elvándorolt, vagy kihalt. Megszűnt az ingatlanok tulajdonjogi folyamatossága is. 1686 után csak az egyházi intézmények nyerték vissza 150 év előtti ingatlanjaikat.

Zolnay könyvének nagy érdeme, hogy olvastán látjuk, milyen volt az elpusztult város, amelyet eleink laktak. Milyenek voltak házaik, otthonaik; mit ettek és ittak; hogyan védekeztek a természet csapásai és a betegségek ellen; mit tanultak, mit hittek, mit tudtak. Mik voltak szokásaik, erkölcsaik, milyen volt a jogrendjük és így tovább.

A királyi udvar és a városi polgárság három évszázadon át Budán szoros szomszédságban élt. S noha az udvarnak is megvoltak a maga hétköznapjai s a városi polgárságnak is a maga ünnepei, az udvar és a város mintegy az ünnep és a hétköznap kettős viszonyában élt. Zolnay könyvének olvastán egyre inkább növekedik megbecsülésünk a középkor dolgosa, találékony, leleményes embere iránt. A könyv eloszlatja a „sötét középkor” ma is élő előítéletét, megeleveníti régenvolt emberek életét.

Katona Jenő

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Magyar Műemlékvédelem I. 1949—1959. Akadémiai, 1960. 276 l. 100 Ft
Magyar Műemlékvédelem II. 1959—1960. Akadémiai, 1964. 267 l. 95 Ft
Magyar Műemlékvédelem III. 1961—1962. Akadémiai, 1966. 285 l. 82 Ft
Magyar Műemlékvédelem IV. 1963—1966. Akadémiai, 1969. 290 l. 90 Ft
Zolnay László: Ünnepek és hétköznap a középkori Budán. Gondolat, 1969. 228 l. 39 Ft

MAGYAR STATISZTIKAI FORRÁSOK. KWIC INDEX

MUNKABÉR – KERESET 1960—1968.

Örvendetes tény, hogy — ha lassan is — tért hódítanak Magyarországon a legmodernebb tájékoztatási kiadvány-típusok. Ezen a területen elvi és gyakorlati szempontból egyaránt számottevő eredményként könyvelhetjük el a Központi Statisztikai Hivatal Nyilvános Könyvtára által szerkesztett és közreadott kötetet.

A hatalmas, csaknem 300 oldalra terjedő kiadvány tartalma igen értékes: a címben jelzett időhatárok között publikált (a KSH könyvtárában fellelhető) munkabérre, keresetre, jövedelemre vonatkozó valamennyi hazai *táblázatot* feldolgozza, utalva nem csupán a táblázatban közölt adatok tartalmára, hanem azok érvényességi idejére és néhány más (pl. közlési, bontási stb.) jellemzőjére is.

Fontosabb azonban — legalábbis számunkra — az a mód, ahogyan a szerkesztők a feldolgozott anyag feltárását végezték. Erre a célra a világszerte legjobban bevált KWIC (Keyword in context) indexrendszert alkalmazták a címből és a táblázatban másutt szereplő adatokból képzett „gondolatsorok” segítségével. Ez a módszer feltétlenül helyesímelhető, mivel a végső gondolatsorok tartalmazzák az összes, a táblázatra vonatkozólag érvényes kifejezést, szót, de nincsenek túlterhelve felesleges részekkel. A szerkesztők szükség esetén az összetett szavakat (munkabér, szakmunkás

stb.) szétbontották, hogy az indexben mindkét összetevő alatt megtalálható legyen a keresett táblázat. A gondolatsor utal arra az esetre, ha külön kiemelt fogalmak a táblázatban összevonva, vagy bontva szerepelnek. Szükséges esetekben mellérendelt fogalmak generikusai is bekerültek a gondolatsorba, s így ezek alapján is kereshetünk.

Az index a táblázat tartalmát kifejező gondolatsorokon kívül tartalmazza a már említett, szintén igen fontos adatokat, továbbá a táblázat lelőhelyére vonatkozó utalást, mely a kötet végén levő bibliográfia segítségével határozható meg. Található az indexben néhány igen hasznos utalás is, ez hazai gyakorlatunkban még nem terjedt el kellő mértékben.

A kiadvány külső megjelenését az a tény determinálja, hogy számítógépen (ICT 1904), sornyomtatón készült. Valljuk be nyíltan: csúnya: Tudomásul kell azonban vennünk, hogy vannak olyan kiadványok, amelyeknél a szépség, az esztétikus megjelenés teljes mértékben másodlagos a használhatóság mögött. Úgy véljük, hogy ez utóbbi szempontból a kiadvány jelesre vizsgázott. Őszintén reméljük, hogy a tudományos tájékoztatásnak ez a kiemelkedően hatékony módja hamarosan széles körben ismert és alkalmazott lesz.

Sárdy Péter

könyvtári szakirodalom

KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK

Vem vagyunk túlságosan elkényeztetve, ritkán jelennek meg olyan tanulmányok, amelyek kellő színvonalon, elemző módon, a szükséges terjedelemben foglalkoznának könyvtárügyünk *mai* kérdéseivel. Nem az erre felkészült szerzők hiányoznak — mint erre a kötet előszava is utal —, hanem a publikációs lehetőségek rendezetlenek. Annak ellenére, hogy több könyvtári folyóiratunk van, emellett számos könyvtárunk rendszeresen ad ki évkönyvet, még sincs olyan fórum, ahol rendszeresen lehetne ilyen jellegű

dolgozatokat közölni. (Még az egyébként színvonalas Debreceni Egyetemi Könyvtár *Könyv és könyvtár* című kiadványa — amely leginkább vállalkozik kitekinetésre — sem tölthet be ilyen feladatot.)

Ebben a több mint 600 oldalas tanulmánykötetben mind a nagy tudományos, mind a közművelődési könyvtárak időszerű kérdéseiről találunk dolgozatokat. Úgy véljük, hogy a szerkesztők ezzel is demonstrálni akarták egész könyvtárügyünknek azt a helyes álláspontját, hogy a különböző könyvtártípusok ered-

ményes, korszerű munkáját, rangját a maguk helyén, mégis együtt és nem egymástól függetlenül kell dokumentálni.

A kötet sorrendben első tanulmányát *Kovács Máté* írta, címe: *A könyvtárszociológia alapproblémái*. Szerzője azok közé tartozik, akik a legtöbbet foglalkoznak a könyvtárnak, mint művelődési intézménynek társadalmi szerepével. Eddigi munkássága ismeretében várható volt, hogy tanulmányt tesz közzé erről a kérdésről; ugyanis az elméleti tisztázás és alapos vizsgálat nélkül könyvtár és társadalom viszonya aligha tartható fel részleteiben is. A több mint 70 oldalas tanulmány nemcsak az említett elvi kérdések tisztázására vállalkozott, hanem megjelöli a vizsgálandó területeket is. Bizonyos, hogy ha ez a tanulmány még korábban megjelent volna, lényegesen elősegítette, illetve befolyásolta volna a végzett vagy folyamatban levő szociológiai vizsgálatokat. Kovács professzor munkája üttörő jelentőségű. Elsőként és imponálóan gazdag irodalomra támaszkodva, szigorú rendszerezéssel jelöli ki a könyvtárszociológia helyét. Különösen figyelemre méltóak a tanulmány azon megállapításai, melyek szerint a könyvtárszociológia nem nélkülözheti a rokonterületek vizsgálati eredményeinek felhasználását és a nemzetközi együttműködést.

Pataky Ernő: *A szakkönyvtárak és szerepük a tájékoztatásban* című írása megállapítja, hogy: „Könyvtári törvényünknek nem szerencsés az az elhatárolása, amely szerint feladatát tekintve van nemzeti, van általános tudományos, van szakkönyvtár, van iskolai könyvtár. Ugyanis a nemzeti könyvtár is szakkönyvtár pl. a magyar történelem és irodalom vonatkozásában.” A továbbiakban állítását meggyőzően bizonyítja is. A dolgozat igen sok kérdéssel foglalkozik: a szakkönyvtárak fejlődésével, a tájékoztatással, a szakkönyvtár és dokumentáció viszonyával, az új gazdaságirányítási rendszer hatásával, a szakkönyvtári szolgáltatásokkal, az együttműködéssel, a szakfelügyelettel stb. Ezeket a nagyon aktuális kérdéseket a szerző alaposan, kritikusan vizsgálja és vállalkozik a tanulságok levonására is. A tanulmány egyik érdeme, hogy a szakkönyvtárak, illetve a tudományos tájékoztatás politikai jelentőségét is megfogalmazza.

Héberger Károly értékezése az egyetemi könyvtárak tevékenységével és szolgáltatásaival foglalkozik. Kiindulópontja az egyetemi könyvtárak tevékenységéről 1959-ben Szegeden tartott konferencia határozata, amelynek tükrében vizsgálja az azóta bekövetkezett fejlődést. Az értekezés elkészítéséhez és a következtetések levonásához részletes felmérésre volt szükség, amely — kérdőívekkel —

meg is történt. A felmérés és az annak alapján készült tanulmány az egyetemi könyvtárak tevékenységének szinte minden területével foglalkozik, s nem kerüli meg azok problematikusságait.

Urbánné Horváth Júlia és Urbán László: *A közművelődési könyvtárak működésének gazdasági elemzése* című dolgozatának tárgya rendkívül aktuális kérdése a magyar könyvtárügynek. A művelődéssel hivatásszerűen foglalkozók, köztük a könyvtárosok is idegenkednek attól, hogy a gazdaságosság kérdése előtérbe kerüljön, mondván: a könyvtári tevékenységet nem lehet gazdasági kérdéseknek alárendelni, mert a könyvtár művelődési intézmény, itt semmiféle közvetlen haszon nem várható stb. Ez igaz, s a szerzők is csak „a könyvtári tevékenység gazdaságosságát” vizsgálják. A kérdés tehát az, hogy miképpen lehetne a rendelkezésre álló összegeket minél ésszerűbben felhasználni. Erre az ésszerűsége minden könyvtáros törekszik, és e törekvésekhez a dolgozat kitűnő segítséget ad. A szerzők néhány megállapítása, úgy vélem, a könyvtárosokat vitára is ingerli. Ilyen például annak a kategorikus megállapítása, hogy a közművelődési könyvtárak munkájának hatékonysága aligha mérhető, ellentétben például egy műszaki könyvtár dokumentációs tevékenységével (301. old.).

Kertész Gyula tanulmánya *A járási könyvtárak fejlesztéséről és problémáiról* különös érdeklődésre tarthat számot még akkor is, ha a szerző hibáján kívül kissé elkésve jelenhetett meg. Mindazok, akik csak egy kevéssé is ismerik közművelődési könyvtárügyünket, vallják, hogy a járási könyvtáraknak igen lényeges, mondhatni kulcsszerepük van. A járási könyvtárak helyét, szerepét meghatározó korábbi koncepció hibás. A szerző kialakulásuktól kezdve vizsgálja a járási könyvtárakat és csak azután rajzolja meg mai állapotukat. Vállalkozik arra, hogy ebben az egyáltalán nem könnyű kérdésben — a járási könyvtárak jövőjéről van szó — állást is foglaljon. Ehhez a bátorságot abból merítette, hogy megelőzően sokrétű, körültekintő elemzést végzett. Számba vette a járási könyvtárügy eddigi fejlődését, mai helyzetét, az eddigi megoldási törekvéseket, a várható gazdasági fejlődést, a földrajzi-települési viszonyokat, a demográfiai tényezőket stb. A járási könyvtárak belső munkájáról (gyűjtőkör, szervezési kérdések) újabb tanulmányt ígér.

Varga Béla az *Ajka környéki bejáró üzemi munkások művelődési állapotát* méri fel; tehát nemcsak az olvasást, hanem a felnöttek nevelésének, szórakozási lehetőségeinek szinte valamennyi ágát. Az adott helyzetből, a tényekből indul ki és nem azon medítál, vajon meddig

lesznek még, vagy miért vannak bejáró munkások. A művelődésnek igazodnia kell az adott körülményekhez. Varga Béla komplex módon vizsgál: a bejáró munkások művelődésének szubjektív, műveltségi, gazdasági stb. feltételeit mind számbaveszi. Igen tanulságos táblázatokkal is szolgál. Következtetései helytállóak, sőt a felmérés helyi jellege ellenére országosan is érvényesek, felhasználhatók. A tanulmány a legjobbak közül való, amit a bejáró munkások művelődéséről egyáltalán olvashatunk. Ő is közli a kérdőívet, amellyel dolgozott.

Ismeretes, hogy a kisközségek könyvtári ellátása kezdetektől fogva gondot okozott. Az igények és szükségletek a 800—1000 lelkes településeken ugyanazok lehetnek, mint egy 3—4 ezer lakosú községben. A rendelkezésre álló összegek viszont elaprózódnak, és az olvasók a kisközségekben mindenképpen hátrányos helyzetbe kerülnek. Régóta vajdó problémára keres választ *Katsányi Sándor*: *A kisközségek könyvtári ellátása* című tanulmányában. Elöljáróban rámutat arra, hogy az ellátás gondjai nemcsak a könyvtár, hanem általában a közszolgáltatások vonatkozásában jelentkeznek. A nagyobb településekkel egyenértékű ellátás biztosításának egyik lehetséges formája a feladatok centralizálása, a másik pedig a differenciálás. Katsányi bírálja a szétaprózott könyvtári ellátást az egyébként is hátrányos helyzetben levő kisközségekben. E tarthatatlan állapot

felszámolására már sok erőfeszítés történt. A mai állapot és a változtatási törekvések áttekintése után a szerző megállapítja: eredményt csak akkor érhetünk el, ha a kisközségek sajátosságaiból indulunk ki, figyelembe vesszük a várható gazdasági, közigazgatási, demográfiai változásokat. Színvonalas ellátás csak központosítással oldható meg, azaz lépést kell tartani „a faluhálózat általános fejlődésével”. Noha az évekkel ezelőtt készült tanulmány megszületése óta több változás történt, ez azonban nem csökkenti értékét.

A tanulmánykötet befejezéseként *Sebestyén Géza* közzéteszi a közművelődési könyvtárakról és a könyvtárak együttműködéséről szóló 1947. évi törvénytervezetet, mely akkor nem valósult meg. Megítélesem szerint e törvénytervezet közzététele igen tanulságos, hasznos, éppen most, amikor aktuálisává vált az 1956. évi könyvtári törvény módosítása.

Befejezésül: valamennyi tanulmány épít a hazai és — kisebb részben — a külföldi irodalomra, esetenként pedig kéziratot anyagokra is. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a kötet címlapján látható megjelenési évszám pontatlan. A kiadvány ugyansí nem 1968-ban, hanem csak 1970 januárjában jelent meg. Kitérő dolog lett volna, ha már 1968-ban napvilágot lát! (Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, 612 l. Szerk. Dr. Kovács Máté és Rácz Aranka. 72 Ft.)

K i s s I s t v á n

A KÖNYVTÁRI TERVEZÉS ALAPJAI*

A Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumának keretében működő Könyvtári Főfelügyelőség figyelmet érdemlő, a könyvtári tervezés kérdéseit összefoglaló, könyvtárépítési és berendezési normákat tartalmazó kézikönyvet adott ki. A kiadvány nemcsak könyvtárépítési szempontból érdekes: mivel képet ad arról, hogy a szovjet művelődéspolitikát milyen és mekkora könyvtárakkal kívánja szolgálni a művelődésügyet, a könyvtárügy irányzatát is érzékelteti.

A mű öt részből áll. Az első részben a könyvtár funkcióinak vázlatát adja. Ezen belül külön-külön fejezetben foglalkozik a felnőttek számára szolgáló közművelődési könyvtárakkal (5, 10, 15, 25, 50, 75, 100, 150, 200, 300 ezer kötet befogadóképességű könyvtárakra adva meg

a szükséges adatokat és alaprajzi példákat), a gyermekkönyvtárakkal (30, 50, 75, 100, 150, 200 és 300 ezer kötetes gyermekkönyvtárak számára ad példákat), továbbá a nagykönyvtárakkal (500 ezer, 1 millió, 1,5 millió és 2 millió kötet befogadóképességű könyvtárak).

A mű különböző könyvtárnagyságokra alaprajzi példákat is ad, részletesen bemutatja az épületek belső tereiosztását. Minden típusnak megadja a leglényesebb műszaki adatait, árát, tipizált felszerelését. Az alaprajzi példák különösen a nagyobb könyvtárak szempontjából figyelemre méltók, minthogy a mi gyakorlatunkhoz képest *szokatlanul nagy állományrészeket helyeznek szabadpolcra*. (Pl. a felnőttek számára szánt 300 ezer kötetes közművelődési könyvtárban kb. 100 ezer kötet van szabadpolcon.)

A kézikönyv második része a raktározással foglalkozik. (A raktározás normái, raktári berendezések, elsősorban állvány-

* Osznovúj proektirovanija bibliotek. Moszkva, 1969. 466 l. (Minisztersztvo Kul'turuj SzSz-SzR. Glavnaja Bibliotecsnaja Inszpekctija)

típusok, tömör raktározás.) Egy-egy önálló rész a könyvtári bútorokat és felszereléseket ismerteti. Részletesen elemzi a bútortípusok méreteit, figyelembe véve a használók testméreteit és a használat egészségügyi követelményeit. Ezeknek megfelelően adja meg a bútorméreteket. Bútorelhelyezési irányszámokat is közöl, például az asztalok, állványok egymástól, faltól való szükséges távolságáról stb. Igen nagy hangsúlyt ad az alapterülettel való takarékos gazdálkodásra. Néha úgy érezzük, hogy ebben a vonatkozásban kissé szigorú.

A könyvtári felszerelésre vonatkozó rész elsősorban a könyvtárak gépesítését (kisgépekkel való ellátását) tárgyalja, s jellegének megfelelően inkább csak „tartalomjegyzék”, amely meghatározza a különböző könyvtárnagyságok esetén szükséges felszerelési tárgyakat.

A könyv ötödik, utolsó része a *könyvtárépítés szervezési kérdéseivel* foglalkozik. (Típustervezés, egyedi tervezés, tervek átvételének, költségvetések egyeztetésének, jóváhagyásának rendje, a könyvtárépítés beillesztése a népgazdasági tervbe, az épület átvételével kapcsolatos jogi kérdések stb.) E rész kevésbé tart számot nemzetközi érdeklődésre, egy szempontból azonban mégsem érdektelen számunkra. Könyvtári szakirodalmunkból ugyanis hiányzik az ilyen jellegű összefoglalás. Az építők, a tervezők, kivitelezők egymás közötti viszonya ugyan tisztázott az építés általános gyakorlatában, azonban ez a kérdés a könyvtárak építésében szaktanácsadóként közreműködő könyvtárosok előtt nem mindig vi-

lágos, s emiatt nemegyszer szemrehányás éri őket.

A könyv gazdag anyagának részletes ismertetése nem volna célszerű. Néhány problémáról azonban érdemes szólni. Mindenekelőtt arról, hogy milyenek a szovjet telepítési normák a miénkhez viszonyítva. Erre a kérdésre a könyvből közvetlenül nem kapunk választ. A területi feladatot ellátó közművelődési könyvtárak tekintetében világszerte az ellátandó lakosság lélekszáma alapján állapítják meg az alapterületre vonatkozó irányszámokat. Ennek a kézikönyvnek alpmérőszáma a könyvtárban elhelyezendő könyvmennyiség. Nyilvánvaló, hogy a könyvtárat létrehozó szervnek kell eldöntenie, hogy a szükségletek alapján az ellátandó lakosság vagy egy adott üzem számára hány könyvet kíván beszerezni és ennek alapján dönt a megfelelő könyvtárnagyságról. A szovjet ellátottsági normák ismeretében azonban közvetve mégis tehetünk némi összehasonlítást. Ezek a normák a falusi könyvtár számára lakosonként 5 kötet könyvet írnak elő (ehhez járul még a központi feladatot ellátó falusi könyvtár számára lakosonként 0,5 kötet), városon lakosonként 4 kötetet (a központi feladatot ellátó könyvtárban ehhez járul lakosonként 0,4, a 200 000 lakosnál nagyobb városokban 0,3, regionális feladat esetén az egész régió minden egyes lakosára 0,2 kötet).* E normák alapján egymás mellé állítunk néhány könyvtárat a kötetszámnak a lakosságra vetítésével, 5 kötetet egy falusi, 4 kötetet számítva egy városi lakosra. Eszerint:

Létszám	A magyar norma szerint	A szovjet norma szerint
1 000 lakosra	3 000 kötet, 55 m ²	5 000 kötet 50–60 m ² (falusi)
5 000 lakosra	11 500 kötet, 250 m ²	25 000 kötet 220–260 m ² (falusi)
20 000 lakosra	34 000 kötet, 720 m ²	75 000 kötet 600–700 m ² (város)

Az egybevetett alapterületek nagysága meglepően egyezik. Ez a durva összehasonlítás annyit mond számunkra, hogy a magyar könyvtárak azonos lélekszámra vonatkozó kategóriáiban a mi normáink szerint kevesebb a könyv, ennek megfelelően a belső tereink (könyvkiválasztó, klubövezet, olvasói tér) tágasabbak. A szovjet könyvtárak egy m² alapterületre eső kötettszáma általában kb. kétszerese a magyar normák egy m²-re eső kötettségének. Ennek következtében a szovjet könyvtárak szabadpolicos terei nem egyszer *könyvraktárakhoz* hasonlítanak, üllőhelyekkel kevésbé vannak ellátva. A könyvben látható alaprajzi példákon a kölcsönző helyiségekben néha

10–11, egyenként 5–6, sőt 8 m hosszú állványsor helyezkedik el (pl. a 640., 990., 1250. lapon).

Amíg a magyar normák szerint a kisebb kategóriákban (30 ezer lakosig) 1 m² alapterületre kb. 40–50 kötet jut, a szovjet normák szerint ez a szám 100 körül mozog.

A szovjet és a magyar könyvtári fel fogás közötti legnagyobb eltérés talán a gyermekkönyvtáraknál látszik. A magyar felfogás szerint — bár mindinkább

* Primernüje polozsenija organizacii edinoszseti edinój szeti maszszovüh bibliotek. = Bibliotekar' Moskva, 44. god. 1967. 1. no. 54–56. 1. (KMKK ford. 3808)

előtérbe kerül a törekvés az önálló gyermekkönyvtárak létesítésére — nem hozunk létre önálló gyermekkönyvtári hálózatot. (Pl. a fővárosban nagy sikert ért önálló gyermekkönyvtárak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár keretében működnek.) Emellett az az általános törekvés, hogy egy-egy gyermekkönyvtár vagy részleg olvasóinak száma lehetőleg ne haladja meg a 2000-et.

A könyv, mint említettük, a 30 000—300 000 kötetes gyermekkönyvtárakra ad mintát. Minthogy a gyermekirodalom általában kurrens művekből áll, gyermekkönyvtárban a szó valódi értelmében tudományos kutatás nem folyik, nagyobb gyermeklétszám esetén világszerte 6—10 kötet könyvet számítanak egy-egy olvasóra. Ha a szovjet gyermekkönyvkiadás gazdagságát számítva ennek két-háromszorosát, azaz 20 kötetet számítunk is egy-egy gyermekolvasóra, a 300 000 kö-

tetes gyermekkönyvtárat, úgy látszik, 15—20 000 gyermekre tervezték. Mi ezt a létszámot sem pedagógiai szempontból, sem a megközelítése szempontjából nem találjuk kedvezőnek. A gyermekkönyvtári tervek legtöbbszörében külön helyiséget szántak a könyvtárközi kölcsönzés lebonyolítására. Számunkra ez azért látszik különösnek, mert a mi gyermekkönyvtári gyakorlatunkban kevésbé találunk példát ilyen igényre; nálunk a gyermekkönyvtárban példányszám gondok vannak, s ezek megoldása nem a könyvtárközi kölcsönzés feladata.

Mindezen megjegyzések ellenére mégis azt kell megállapítanunk, hogy a könyv a könyvtári ellátás magas igényét, a szovjet könyvtárépítés igen nagy fellendülését mutatja. (A KMK szakkönyvtárában 4—4037 sz. alatt található.)

(S. I.)

ANTAL GYULA — FODOR PÁLNÉ: NÉPMŰVELÉSI ISMERETEK II.

A jegyzet a tiszteletdíjas művelődési ház igazgatók és klubkönyvtár-vezetők alapfokú népművelési vizsgájának ismeretanyagát tartalmazza, s a Népművelési Intézetben szerkesztették. Gondosan összeállított, 200 oldalas kötet. Lapunk olvasóit elsősorban a kiadvány könyvtári vonatkozásai érdeklik, ezért csupán a klubkönyvtári részekkel foglalkozunk. Ezt a figyelmet a közös, új intézmény, a klubkönyvtár megjelenése indokolja.

A kötet könyvtári ismeretanyaga szakszerűen összeállított, részletes. Minden benne van, amit egy község könyvtárosának tudnia kell. Sőt, több is, mint ami a klubkönyvtár-vezetőnek szükséges. Kevesebb valószínűleg több lett volna.

A jegyzet láthatólag úgy készült, hogy külön fogalmazták meg a községi művelődési otthon vezetője számára szükséges ismereteket, külön a községi könyvtárosnak szóló ismeretanyagot s a kettőt egymás mellé tették. A klubkönyvtár azonban nem az a fajta intézmény, amelyben — kisebb arányokban — de elkülöníthetően van egymás mellett a művelődési ház és a könyvtár, hanem minőségileg más, újfajta intézmény. Ezt a minőségileg újat a kötetben nem sikerült érzékeltetni.

A jegyzet nem a klubkönyvtárnak abból a meghatározó ismervéből indul ki, hogy mint könyvtár nem önálló intézmény, hanem valamely anakönyvtár része, fiókja. Az ebből eredő tisztázatlanság azután végigvonul az egész klubkönyvtári anyagban. Igen sok olyan könyvtárosi tennivalóval foglalkozik részletesen, ami nem a klubkönyvtáros fel-

adata, hanem az anakönyvtár főfoglalkozású könyvtárosáé. Ilyen tennivalók: az állománygyarapítás, a katalóguskészítés, a tájékoztatás. Mindezeket részletesen ismerteti, mintha a klubkönyvtáros maga gyarapítaná állományát, végezné a címléírást, osztályozást, szakkatalógus készítését, külön csoportos leltárt vezetne, mintha önálló tájékoztató szolgálatot kellene szerveznie. Holott ezekről a munkákról csupán tájékozottnak kell lennie, hisz ez a tevékenység az anakönyvtár vezetőjének feladata.

A klubkönyvtár hálózati rendszerének ismertetésénél teljesen hiányzik a könyvtári hálózathoz fűző kapcsolatnak még csak megemlítése is. Holott a klubkönyvtár a körzeti könyvtári rendszernek is része, nemcsak a művelődési otthon hálózatnak. Másképpen meg sem lehet érteni a klubkönyvtáros könyvtári munkamegosztását. Nem történik említés arról sem, hogy a klubkönyvtár nem csupán saját könyvtári anyagra támaszkodva látja el az olvasószolgálatot, hanem nagyrészt a könyvtári körzet állományára támaszkodva.

Nincs kifejtve az anyagban a klubkönyvtár létének alapelvéből következő követelmény: hogy ti. ebben az intézményben elsősorban a meglévő olvasói bázisra, továbbá a helybenolvasás lehetőségére támaszkodva kell kiépíteni a további művelődési kollektívák szervezését. Ennek igen nagy hangsúlyt kellett volna kapnia a kötetben.

Hiányzik tehát az anyagból a klubkönyvtár működését alapvetően meghatározó néhány fontos szempont. S e

szempontok hiánya következtében túlzott könyvtári követelményekkel lép fel. Nem azt az ismeretanyagot adja, ami a klubkönyvtárosnak a leghasznosabb lenne. A klubkönyvtárnak az a modellje, amelyet a jegyzet felvázol, nem előre mutat, hanem visszafelé. Egy túlhaladott könyvtári szervezet kereteibe illik, amelynek

most történik a korszerűsítése. Eppen ezért ez a jegyzet máris elavult. Nem sikerült megfogalmazni benne a klubkönyvtárosi tevékenység követelményeinek és gyakorlatának szintézisét. (Népművelési Propaganda Iroda, 200 1.)

Páldy Róbert

MOLNÁR IMRE: PEREMLYUKKÁRTYÁS TÁJÉKOZTATÓ RENDSZEREK TERVEZÉSE

Az utóbbi években igen élénk érdeklődés nyilvánul meg a kézi lyukkártyarendszerek iránt. A szakirodalomban is elég gyakran találkozhatunk ezzel a témával, azonban a tárggyal foglalkozó írások általában a kódrendszerek típusait fejtegetik, illetve egy-egy konkrét, már működő rendszert ismertetnek. A problémakör kevésbé kimunkált része a kézi lyukkártyás rendszerek tervezésével, szellemi előkészítésével, működtetésével kapcsolatos teendők ismertetése.

A tájékoztató rendszerek létrehozásához és megfelelő működtetéséhez több alaptévékenység módszeres elvégzése szükséges. Ilyen alapkövetelmény: a rendszer megtervezése és szervezése, célszerű működtetése, valamint állandó ellenőrzése, tevékenységének elemzése.

Molnár Imrénének a Könyvtárgépesítési Füzetek sorozatban megjelent tanulmánya az említett munkafolyamatok közül az elsőt, a peremlyukkártyás rendszerek tervezésének problémakörével foglalkozik. Bevezetőben az információ-robbanás és az információk specializálódásának tényéből kiindulva megállapítja, hogy napjainkban elengedhetetlen a feltárássra szánt információk gyűjtőköri elhatárolása, valamint azok analitikus és többdimenziós feltárása. Ezeknek a követelményeknek jól megfelel a peremlyukkártyás rendszer, mely gyorsan és

egyszerűen kezelhető, és viszonylag minimális beruházást igényel.

A rendszertervezési témát — a tervezési szakaszoknak megfelelően — a szerző négy fejezetben tárgyalja. Az első fázis az előzetes elemzés, a már másutt működő rendszerek tapasztalatainak felhasználása, valamint az új rendszer céljainak meghatározása. Ennek során a témát pontosan körül kell határolni, és fel kell becsülni az információ-anyagot és a várható tájékoztatási igényeket. A második fejezet a terv-vázlat és a modell elkészítésével kapcsolatos tennivalókat ismerteti, míg a következő rész a fontosabb részletkérdések (a rendszer kapacitásának, idő- és munkaigényének, költségeinek kiszámítása, a megfelelő technikai eszközök kiválasztása) kidolgozásával foglalkozik. Az utolsó fejezet a peremlyukkártyás tájékoztató rendszer végleges tervének összeállítását ismerteti: részletesen tárgyalja a deszkriptor-szótár összeállítását, a kártyaterv elkészítését, a rendszer munkaerő-ellátását.

A jól áttekinthető tagolásban, szabatosan és igényesen, ugyanakkor sok gyakorlati példával megírt tanulmány nagy segítséget adhat lyukkártyás tájékoztató rendszer kiépítéséhez. (KMK, 58 l. 7 Ft.)

Szabó Sándor

FELSZABADULÁSI JUBILEUMI SZÁMKÉNT jelent meg a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás c. OMDK-kiadvány idei 3. száma, melyben a cikkek többsége a műszaki tájékoztatás elmúlt negyedszázados fejlődését tekinti át, mai helyzetét és jövőendő feladatait vizsgálja. Kiss Árpád a műszaki tájékoztatásnak a műszaki fejlesztésben betöltött szerepével foglalkozik. Polzovics Iván a magyar műszaki gazdasági tájékoztatásügy megtett útját és jelenét elemzi, Lévai Tamásné az OMDK-t, mint bázisintézményt szintén a honnan-hová-hogyan hármasság jegyében vizsgálja. Bergou János azt kutatja, mi a műszaki-gazdasági tájékoztatás szerepe az iparvezetés munkájában, Duzs János pedig bemutatja a szakma nemzetközi szervét, a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központot. Érdekessége a számnak, hogy helyet kap benne a „használó” is: egy vállalati igazgató elmondja, mit vár az ipar a műszaki-gazdasági tájékoztatástól. Az évforduló kapcsán a kiadvány arra is alkalmat ad olvasónak, hogy az egész hazai könyvtárügy megtett útjáról képet alkossonak. E cél szolgálatában közli Szentmihályi Jánosnak A magyar könyvtárügy 25 éves fejlődésének főbb irányai c. cikkét.

ÚJ BESZÉLŐ KÖNYVTÁR

Ajánló könyvjegyzék gyermekkönyvtárak számára

A 6—14 éves korú gyermekek nevelésével foglalkozó szakemberek, valamint a szülők nem mindig tudják, hogy az iskolában tanultakat milyen olvasmányok ajánlásával mélyítsék el, és milyen művekkel segítsék elő a gyermek művelődését, hasznos szórakozását. Tájékoztató-sukat az ajánló jegyzékek szolgálják. Bár e jegyzékek nem tekinthetnek vissza nagy múltra, mégis hiba volna elhallgatnunk, hogy régebben is voltak olyan törekvések, melyek a gyermekek olvasószolgálatát címjegyzékek összeállításával kívánták segíteni. Budapesten például — párhuzamosan az első közművelődési könyvtárak létrejöttével — már 1913-ban és 1916-ban készültek gyermekkönyvtárak számára címjegyzékek. Szabó Ervin és Madzsar József korszerű nevelési törekvéseit bizonyították e jegyzékek, ám hosszú ideig követés nélkül maradtak. Pedig a 2. sz. fiók (ez volt az elsőként megnyitott közművelődési könyvtár) gyermekrésze számára készült

könyvjegyzék tematikája, gondos szerkezete és címaránya még ma is sok tanulsággal szolgálhat a szakemberek számára. (A könyvjegyzék három részből állott: I. rész: Gyermekek könyvei, II. Ifjúsági könyvek, III. Magyar nyelvű szépirodalom. Az I. rész a kisebb gyermekek számára sorolt fel több mint 600 művet, a II. rész a nagyobbaknak 14 éves korig csaknem 1300 félet, ismeretterjesztő része 500 mű volt, a szépirodalmi rész 800 címből állt. A III. rész volt a felnőtték szépirodalma.) A műfaji-tematikai felosztás gazdagsága, logikus rendje ma is tanulságos. Az azóta megjelent különböző mintajegyzékek és kisebb bibliográfiák közül meg kell említenünk *Marót Miklós*: Mit olvasson az ifjúság a világirodalom nagy elbeszélőit? c. munkáját (1954. FSZEK), mely a 12—15 éves gyermekek számára nyújt segítséget az irodalmi művelődéshez és a világirodalom különböző korszakaiban való tájékozódáshoz. (Kár, hogy e tartalmas füzetet az Új beszélő könyvtár XXIII. fejezete meg sem említi.)

Az 1958-ban, a Móra Kiadó gondozásában megjelent *Beszélő könyvtár*, Szász Eta és Kepes Agnes összeállítása már teljesebb igénytel készült, összefoglaló jellegű, hézagpótló mű volt. Az eltelt tíz év alatt bebizonyította értékét, használhatóságát, s ezek után még nagyobb várakozás előzte meg az idén megjelent *Új beszélő könyvtárt*. (Ugyancsak Kepes Agnes és Szász Eta szerkesztésében, a Móra Könyvkiadó gondozásában.)

Az Új beszélő könyvtár bevezetőjében az összeállítók köszönetet mondanak az első kiadás után kapott bírálatokért, hasznos tanácsokért. Hogy a tanácsokat hasznosították-e, azt akkor látjuk, ha idézünk a tíz évvel ezelőtt megjelent kritikákból. Például: lapunk hasábjain ezt olvashattuk:

„... A legtöbb nehézséget a bibliográfia szerkesztőinek az a probléma okozta, hogy módszereikben hogyan egyeztessék össze a gyermekek és pedagógusok, illetőleg könyvtárosok szempontjait. Ezt a valóban nehéz problémát nem mindig sikerült maradéktalanul megoldaniok... Nem szerencsés pl. az anyag tagolása életkorok szerint. ... egy-egy fejlődési korszak olvasmányait csak olvasmány-típusokkal lehet illusztrálni. Pedagógiai-

lag helyesebb és a gyermekek szempontjából hasznosabb lett volna az anyagot csupán olvasmánytípusonként rendezni... A korcsoportok szerinti felosztás mellőzésével az ismétlődéseket is elkerülhették volna.” (Rácz Aranka: Bibliográfia gyermekeknek, gyermekkönyvtárosoknak és pedagógusoknak. = A könyvtáros, 1958. 7. sz.)

A mindenképpen értékes és gazdag anyagot felölelő újabb kiadás szerkesztésénél azonban az összeállítók sajnos mégsem fogadták meg a jogos és hasznos kritikákat. Most is korosztályokba szorítják az irodalmat, így ismétlésekre kényszerülnek, az egyes fejezeteknél hosszan magyarázkodnak (pl. II/B Meseregények) elismerve, hogy bár 10 éven aluliak számára csoportosítják, „egy részük kifejezetten 10 évnél idősebbeknek való olvasmány.” A gyermekirodalmat ismerők előtt természetesen világos, hogy Carroll: Alice csodaországban c. művének finom humorát, Szabó Magda költői szépségű Sziget-kéjkjét, mély gondolatokat ébersztő Tündér Laláját, vagy Saint-Exupéry: A kis herceg c. csodálatos szépségű könyvét gondolati gazdagság nélkül nem értékelheti az olvasó — hiába teszik a 10 éven aluli korosztály kategóriájába. Ugyanakkor a jegyzék nem következetes a korosztályok szerinti bontásban sem, hiszen a XIII. Állattörténetek, a X. Kalandos történetek, a XVIII. Természet-tudományok, de más csoportok is — bár a 10 éven felüliek kategóriájában tárgyalják — tartalmaznak 10 éven aluliaknak való könyveket is. Az átfedések tehát így is megtörténhetnek, kár ismétlésekbe bocsátkozni. A műfaji csoportosítás esetén is alkalmazható az a helyes megjegyzés, hogy egyes művek (egy vagy két csillaggal jelölve) csak a serdültebbek kezébe adhatók. A műfaji csoportosítás mellett szükség volt arra is, hogy a szerzők a felnőttek szépirodalmából is válogassanak. Ennél a csoportnál azonban bontást kellett volna alkalmazni, így helyet kaphattak volna benne a *drámák*, *eposzok*, *elbeszélő költemények*, melyek között sok van, amit a gyermekkönyvtárak olvasója már megismerhet.

Általában is elmondhatjuk, hogy szegényes a bontás a nagy csoportokban. Például a XX. részben a művészetek közül csupán a zenét emeli ki, holott évek óta bontjuk a gyermekkönyvtárakban a már meglehetősen bőséges művészeti irodalmat képzőművészet, iparművészet, népművészet, továbbá zene, színház, filmművészet csoportokra. Sajnálatos az is, hogy a decimális rendszer főosztályaiban egybeveszi a 0, 1, 2 szakcsoportokat. Legálább a 2-es szakcsoport szerepelhetne a gyermekkönyvtárakban alkalmazott megjelöléssel (A vallásról) külön tételként.

Várnagy Ildikó rajza

Az pedig csak apróság, talán a nyomda hanyagsága, hogy a decimális főosztályait jelző számok után pont van, ami a szakszámot sorszámmá változtatja.

A tekintélyes gyűjtemény értékéből főleg az von le, hogy a gyermekkönyvtárak mintegy 3000 féle művet tartalmazó könyvvállományából csupán 2200 félélt dolgozott fel. Az előző hivatkozik ugyan arra, hogy nem vette fel az előző kötetben szereplő, de már elavult, vagy hozzáférhetetlen műveket. Nem is ezeket hiányoljuk. Hanem a kimaradt fontos klasszikusokat és ma élő legjelesebb költőinket. (Pl. kimaradt Zrínyi: *Szigeti veszedelem*, Madách: *Az ember tragédiája*, Katona: *Bánk bán*, Vörösmarty: *Csongor és Tünde*, Puskin: *Anyegin* c. műve.) Ha van válogatás a felnőttek irodalmából, vajon nem elsősorban a magyar és világirodalom klasszikus kincseivel kellene megismertetni a serdülőket? (A műfaji csoportosításra már utaltunk.) De kimaradtak a kötetből mai legjelesebb költőink válogatott verseskötetei is. (Pl. Illyés Gyula, Benjámín László, Simon István, Váci Mihály stb.) Szerencsére azonban csak a kötetből, mert a gyermekkönyvtárak polcain megtalálhatók és kölcsönözhetőek. Pedig a kötet külön fejezetet szentel a verseknek.

Meg kell dicsérnünk a tájékozódást elősegítő mutatók összeállítását s a Móra Könyvkiadót, mely izléses, szép kiállítású, kedves rajzokkal díszített jegyzékével jól szolgálja a tájékoztató munkát. Szívesen láttunk volna azonban a kötetben egy-két szép fényképet is legnagyobb alkotóinkról, fordítóinkról és illusztrátórainkról. (Móra, 726 l. 29 Ft.)

Bikácsi Lászlóné

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

LENINRE EMLÉKEZÜNK — A szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár ajánló bibliográfiáinak sorozatában és a Vas megyei KISZ-bizottság kiadásában napvilágot látott összeállítás a KISZ szervezeteknek és úttörő csapatoknak kíván segítség adni a Lenin-centenárium megünnepléséhez. Kisebbségi részen életrajzokat, memoárokat ajánl, viszont — céljának megfelelően — igen sok verset sorol föl: szovjet, magyar és más külföldi költők Leninre emlékező verseit. Az előző felhívja a figyelmet azokra a kiadványokra, amelyekben kész műsortervek találhatóak. A bibliográfia Laki Miklós munkája.

77 KÖNYV — CSAK FIATALOKNAK címmel annotált ajánló bibliográfiát adott ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A Tóbiás Áron által összeállított jegyzékben ismertette művek egytől egyig bármely életszakaszban olvashatók. Jórészt fiatalokról szól, ez azonban a világirodalom nagyobbik felére is jellemző. A kötet célja bizonyára az volt, hogy a felnőttek könyvtárába érkező és ott a bőség zavarával küzdő, különböző műveltségű fiatalok útját egyengesse, hogy felhívja figyelmüket néhány értékes műre, így keltsen kedvet az olvasáshoz. Ennek következtében a bibliográfiát a címmel ellentétben az olvasók nevelésére és tájékoztatására — különösen a kezdő olvasóké — szélesebb körben is föl lehet használni. A jegyzék annotációi elmélyültek, lényegre törők, elsősorban az írók bemutatására törekszenek.

1970-ES ESEMÉNYNAPTÁRT adott ki a Nyíregy-

házi Megyei Könyvtár, mely a nemzetközi és országos jubileumokon kívül főként a megyei szempontból fontos évfordulókat tünteti fel.

AZ URBANIZÁCIÓ ÚJABB IRODALMÁNAK a könyvtárban fellelhető anyagából állított össze bibliográfiai rölapot a Szabó Ervin Könyvtár. A színvonalas kis kiadvány a TIT budapesti szervezetének a Kossuth Klubban tartott szociológiai vitájához készült.

AZ ESEMÉNYNAPTÁR felszabadulási különszáma az elmúlt negyedszázad 25 kiváló írójának egy-egy reprezentatív alkotását mutatja be. Az előző hangsúlyozza, hogy a választás nem esett mindig a „csúcsteljesítményekre”, hanem — néhány vitathatatlanul kimagasló munkán kívül — inkább a könnyebben olvasható s az eszmei elkötelezettségű művek kerültek az ajánló jegyzékbe. A regények bemutatását az íróról szóló tanulmányok, a vele folytatott interjúk, majd az adott mű kritikáinak jegyzéke követi, végül, ha a regénynek színpadi vagy filmváltozata is van, akkor ennek kritikáit is felsorolja a jegyzék.

A BARANYA MEGYEI KÖNYVTÁR A Pécsi Városi Könyvtár és az SZMT könyvtár közös vállalkozásában Olvasó népert címmel, szép kiállítású kiadványsorozat első száma jelent meg a felszabadulás 25. évfordulójára. A füzet a második világháború és a felszabadulás irodalmát sorolja fel rövid annotációkkal. Az 5000 példányban megjelent kiadványsorozat az Írószövetség által meghirdetett olvasómozgalmat kívánja segíteni és eredményesebbé tenni.

LENINRŐL AZ IFJÚSÁGNAK címmel ajánló bibliográfiát adott ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A Gálliczky Éva szerkesztésében megjelent füzet tartalmi és műfaji szempontból egyaránt igen gazdag: Leninről szóló szépirodalmi műveket, életrajzokat, emlékiratokat, verseket és műsorfüzeteket sorol fel; antológiákat, a Fiúk és Lányok Évkönyveit, ifjúsági lapokat dolgoz fel, s figyelme kiterjed a hanglemezekre, játék- és diafilmekre, képzőművészeti alkotásokra is.

A KÖNYVTÁRI ÉS DOKUMENTÁCIÓS Szakirodalom c. referáló lap 1969. évi 2. és 3. száma igen gazdag tartalmú. A feldolgozott cikkanyag 30-nál több könyvtári témát ölel fel, s a forrásul használt folyóiratok száma 40 felett van. (A Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadásában megjelenő periodikát megindulásakor, 1969/11. számunkban bemutatottuk.)

A SOROZATGYÁRTÁS, TÖMEGGYÁRTÁS és folyamatos gyártás témakörének irodalmát tárja fel az Országos Műszaki Könyvtár ajánló bibliográfiai sorozatának (A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven) 41. számú füzete.

VAJDA LÁSZLÓ egykori szegedi főiskolai tanár, irodalomtörténész munkásságát annotált — életrajzot is tartalmazó — bibliográfia tükrében mutatja be a szegedi Somogyi Könyvtár. A Szigeti János által összeállított jegyzék hozzájárul ahhoz hogy ne merüljön feledésbe a jeles irodalomsszervező és esztéta életműve.

A zenei részleg a Sarkadi Községi Könyvtárban (MTI Fotó — Kunkovács László felv.)

A mátyásdombi (Fejér m.) új könyvtárban (Kabáczy Szilárd felv.)

Ára: 6,- forint